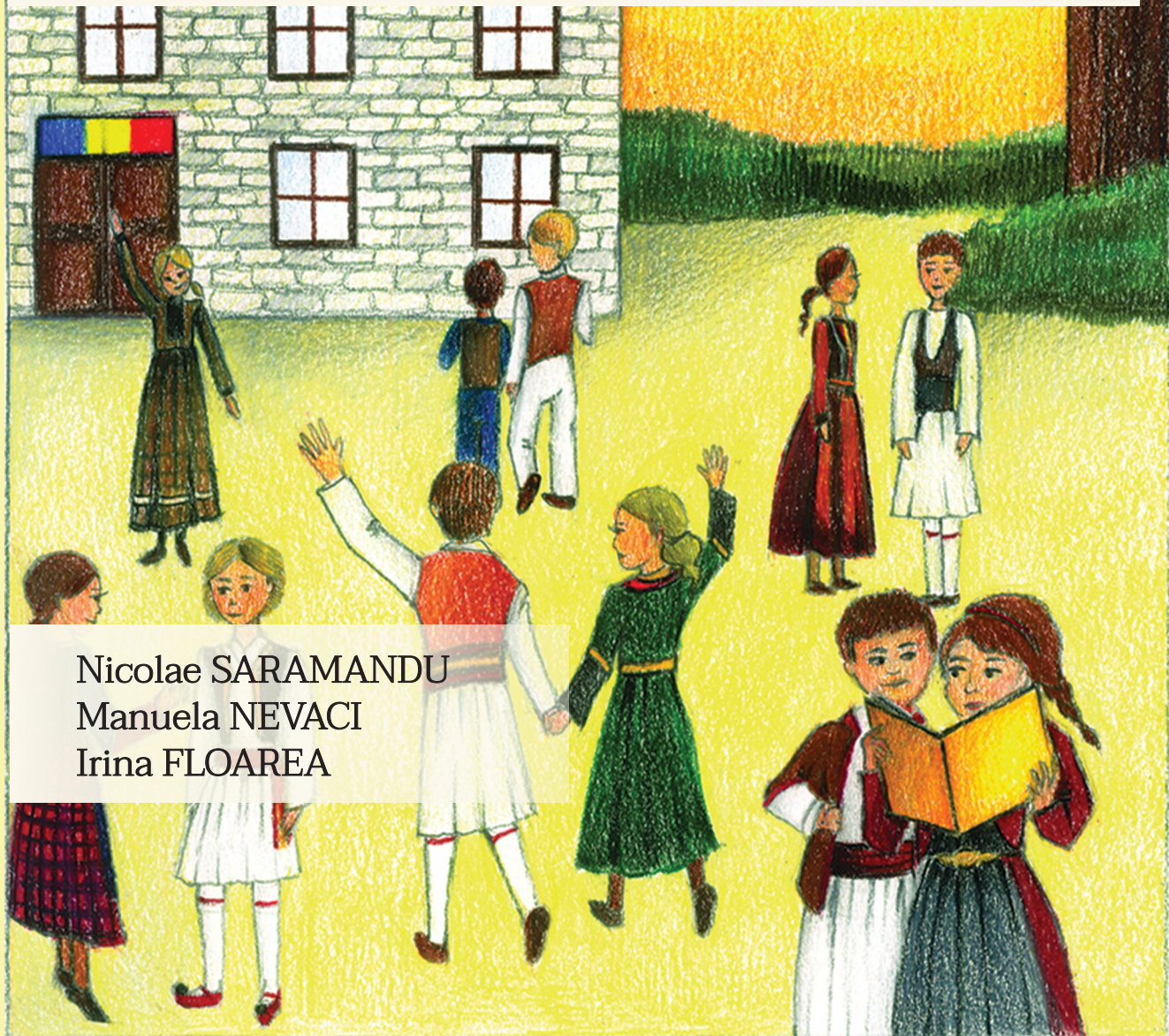

CARTI TRĂ ÎNVIȚARE RĂMĂNEȘTE

MANUAL DE DIALECT AROMÂN

PENTRU ELEVII AROMÂNI DIN ALBANIA

Nicolae SARAMANDU
Manuela NEVACI
Irina FLOAREA

CARTI TRĂ ÎNVIȚARE RĂMĂNEȘTE. MANUAL DE DIALECT AROMÂN PENTRU ELEVII AROMÂNI DIN ALBANIA

Prezentul manual se adresează celor care doresc să învețe dialectul aromân și cuprinde noțiunile necesare pentru însușirea elementelor fundamentale citit, scris, morfologie și lexic. Datorită structurii sale pe unități didactice, manualul poate fi folosit la orice nivel de studiu atât de vorbitorii nativi, cât și de cei interesați de studierea dialectului aromân. Predarea dialectului prin diglosie vine în ajutorul însușirii metalimbajului, fiecare unitate didactică fiind transpusă în limba română standard. Prin îmbinarea elementelor lexicale tradiționale și moderne în textele lecțiilor de citire și comunicare din cadrul celor douăsprezece unități didactice se asigură un progres real în practicarea activă a limbii, iar prin varietatea tematică se urmărește familiarizarea cursanților cu unele aspecte fundamentale ale realităților specifice aromânilor.

M A N U A L E

Seria Limba română ca limbă străină – RLS

Coordonatorul colecției

Ionuț GEANĂ, conf. univ. dr., director al Centrului de Studii Românești UB

Editura Universității din București – Bucharest University Press demarează o nouă serie de manuale și auxiliare de limba română ca limbă străină – RLS – menite să vină atât în ajutorul cursanților, cât și al profesorilor. Cu accent pe competențe lingvistice practice și înțelegere socioculturală, fiecare volum din această serie oferă un conținut vast și variat, adecvat cursanților de toate nivelurile, acoperind limbaje generale și de specialitate. Prin texte și dialoguri cât mai autentice, exerciții captivante și repere clare de cultură și civilizație, cursanții își vor dezvolta competențele de vorbire, ascultare, citire și scriere în limba română. Sunt incluse și resurse multimedia cu vorbitori nativi, știindu-se că expunerea la folosirea reală a limbii ajută la o mai bună experiență de învățare. Autorii manualelor și auxiliarelor din această serie sunt profesori cu experiență, care au atât cunoștințele, cât și pricepera să transmită cursanților instrumentele și încrederea să folosească eficient limba română atât în viața de zi cu zi, cât și în mediu profesional (școală, loc de muncă). Astfel, seria RLS oferă cursanților o bază solidă care le asigură fluența lingvistică și culturală.

CARTI TRĂ ÎNVIȚARE RĂMĂNEȘTE.
MANUAL DE DIALECT AROMÂN PENTRU
ELEVII AROMÂNI DIN ALBANIA

Nicolae SARAMANDU
Manuela NEVACI
Irina FLOAREA

EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI
BUCHAREST UNIVERSITY PRESS

UNIVERSITATEA DIN
BUCUREȘTI
VIRTUTE ET SAPIENTIA

Editura Universității din București – Bucharest University Press
folosește sistemul de peer-review dublu anonim.

DEPARTAMENTUL PENTRU
ROMÂNII DE PRETUTINDENI

SOCIETATEA DE CULTURA MACEDO-ROMANA

Fondată la 23 septembrie 1879, continuatoare a Comitetului Macedo-Român de la 1869
Recunoscută prin înaltul Decret Domnesc nr. 1298 din 15 aprilie 1880

Acest manual a fost tipărit cu sprijinul Departamentului pentru Români de Pretutindeni
<https://dprp.gov.ro/>
Conținutul acestui manual nu reprezintă poziția oficială a Departamentului pentru Români de Pretutindeni

Revizuire: Conf. univ. dr. Manuela SARAMANDU
Ilustrații: Ruth ȘARAMEȚ
Imagine copertă: Livia VOINEA

Coperta: Meri POGONARIU
Tehnoredactor: Meri POGONARIU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SARAMANDU, NICOLAE

Carti tră învițare rămănește : manual de dialect aromân pentru elevii aromâni din
Albania / Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, Irina Floarea. - București : Editura Universității
din București - Bucharest University Press, 2024

ISBN 978-606-16-1501-8

I. Nevaci, Manuela

II. Floarea, Irina

81

© EUB-BUP pentru prezenta versiune

<https://editura-unibuc.ro/>

Bd. Mihail Kogălniceanu nr. 36-46, Cămin A (curtea Facultății de Drept),
Corp A, Intrarea A, etaj 1-2, Sector 5, București, România; tel.: + (4) 0726 390 815
e-mail: editura@g.unibuc.ro
Librărie online: <https://editura-unibuc.ro/magazin/>
Centru de vânzare: Bd. Schitu Măgureanu nr. 9, parter (holul Facultății de Sociologie
și Asistență Socială); tel.: + (4) 021 305 37 03

SE DISTRIBUIE GRATUIT

CUPRINS

Cuvânt-înainte	11
Unitatea 1. Alfabet. Zboară armânești. Scrierea și pronunțarea armânească	13
1. Zboară armânești. Citirea și scrierea lor.....	13
2. Fonetica: diftong, triftong, hiat	17
3. Exerciții.....	19
Unitatea 2. Cai ești tini? Di iu ești tini?	20
1. Cai ești tini? (text, zboară nali, întribări).....	20
2. Verb: <i>hiu</i> (<i>escu</i>). Verb: <i>am</i>	22
3. Substantiv. Ghenu. Numiru. Cazu.....	24
4. Pronumele personal	26
5. Comunicare: Di iu ești tini?	30
6. Exerciții	32
Unitatea 3. Familia mea. Cai easti soia ta?	34
1. Deadun cu muma și cu maia (text, zboară nali, întribări)	34
2. Articolu	38
3. Pronumele posesiv. Adjectiv posesiv	42
4. Comunicare: Cai easti soia mea?.....	42
5. Exerciții	46
Unitatea 4. Omu și trupu a lui. Ți bulei știm?	48
1. Mușatu ficior (text, zboară nali, întribări)	48
2. Adjectiv	54
2.1 Gradurili di comparație.....	58
3. Comunicare: Ți buiei știm?	60
4. Buiei'ili s-acață (transpunere după Raluca Andrei)	62
5. Exerciții	64
Unitatea 5. Casa iu stăm. Iu stai tini	66
1. Casa ți u portu tu inimă (text, zboară nali, întribări)	66
2. Pronumele	70
2.1 Pronume demonstrative.....	70
2.2 Pronume relativ-interogative.....	72

2.3 Pronume nehotărâte.....	74
2.4 Pronumele reflexiv	74
3. Comunicare: Iu stai tini?	76
4. Exerciții	78
Unitatea 6. Să numirăm deadun. Di cât ani ești? Ți oară easti?	80
1. Meșil'i dit an (text, zboară nali, întribări)	80
2. Țălili dit stămână. Stămână.....	84
3. Numeral.....	88
3.1 Numerele cardinale	88
3.2 Numerele ordinale.....	90
4. Comunicare: Di cât ani ești?	92
5. Comunicare: Ți oară easti?.....	92
6. Exerciții	96
Unitatea 7. Nădem mpăzari. Ți acumpărăm dit păzari?	98
1. Păzarea di Curceauă (text, zboară nali, întribări)	98
2. Verbu. Conjugarea	102
3. Moduri personali. Indicativ prezent	102
4. Comunicare: Ți acumpărăm dit păzari?	110
5. Comunicare: Ună fitică icunoamă.....	112
6. Exerciții	114
Unitatea 8. Ținăm acasă. Ți mâcari știi s-faț? Rețete armânești	116
1. La țină, acasă la părinț (text, zboară nali, întribări).....	116
2. Verbu. Moduri personali	120
2.1 Indicativ imperfect	120
2.2 Indicativ perfect simplu.....	126
2.3 Indicativ perfect compus	132
2.4 Indicativ mai-mult-ca-perfect.....	134
3. Adverbu.....	134
4. Comunicare: Ți mâcari știi s-faț? Rețete armânești	136
5. Exerciții	140
Unitatea 9. Nsus tu munte. La priimnare. C'inciuni	142
1. La priimnare (text, zboară nali, întribări)	143
2. Verbu. Moduri personali	146
2.1 Indicativ viitor	146
2.2 Conjunctiv prezent și conjunctiv perfect.....	150
2.3 Condițional prezent	154
3. Conjuncția	156
4. Comunicare: C'inciuni.....	156
5. Exerciții	160

Unitatea 10. Sãrbãtori. Feata muşatã şi feata urutã. Ţi sãrbãtori ştii?	162
1. Feata muşatã şi feata urutã (text, zboarã nali, întribãri)	162
2. Verbu. Modu Imperativ	166
3. Verbu. Moduri nipersonali	168
3.1. Infinitiv lung	168
3.2. Participiu	168
3.3. Gerunziu	170
4. Prepoziþia	170
5. Comunicare: Ţi sãrbãtori ştii?	172
6. Exerciþii	176
Unitatea 11. Isturia a noastrã. Cai sãnt strãpãpãni a noştri?	178
1. Isturia a noastrã (text, zboarã nali, întribãri)	178
2. Comunicare: Cai sãnt strãpãpãni a noştri?	180
3. Exerciþii	186
Unitatea 12. Texte literare Scriitori armâni di tora şi di ma ninti	190

CUPRINS

Cuvânt-înainte	11
Unitatea 1. Alfabet. Cuvinte aromânești. Scrierea și pronunțarea aromânească	13
1. Cuvinte aromânești. Citirea și scrierea lor	13
2. Fonetică: diftong, triftong, hiat	17
3. Exerciții	19
Unitatea 2. Cine ești tu? De unde ești tu?	21
1. Cine ești tu? (text, cuvinte noi, întrebări).....	21
2. Verb: <i>a fi</i> . Verb: <i>a avea</i>	23
3. Substantivul. Genul. Numărul. Cazul.....	25
4. Pronumele personal	27
5. Comunicare: De unde ești tu?	31
6. Exerciții	32
Unitatea 3. Familia mea. Care este neamul meu?	35
1. Împreună cu bunicile (text, cuvinte noi, întrebări).....	35
2. Articolul	39
3. Pronumele posesiv. Adjectivul posesiv.....	43
4. Comunicare: Care este neamul meu?	43
5. Exerciții	46
Unitatea 4. Omul și trupul lui. Ce culori știm?	49
1. Frumosul fecior (text, cuvinte noi, întrebări)	49
2. Adjectivul.....	55
2.1 Gradele de comparație.....	59
3. Comunicare: Ce culori știm?.....	61
4. Culorile se ceartă (de Raluca Andrei)	63
5. Exerciții	64
Unitatea 5. Casa în care stăm. Unde stai tu?	67
1. Casa pe care o port în inimă (text, cuvinte noi, întrebări)	67
2. Pronumele	71
2.1 Pronume demonstrative.....	71
2.2 Pronume relativ-interogative.....	73

2.3 Pronume nehotărâte.....	75
2.4 Pronumele reflexive	75
3. Comunicare: Unde stai (locuiești) tu?	77
4. Exerciții	78
Unitatea 6. Să numărăm împreună. Câți ani ai? Cât e ora?	81
1. Lunile anului (text, cuvinte noi, întrebări)	81
2. Zilele săptămânii. Săptămâna.....	85
3. Numeralul.....	89
3.1 Numerele cardinale	89
3.2 Numerele ordinale.....	91
4. Comunicare: Câți ani ai?.....	93
5. Comunicare: Cât e ora?.....	93
6. Exerciții	96
Unitatea 7. Mergem la cumpărături. Ce cumpărăm din bazar?	99
1. Bazarul din Corcea (text, cuvinte noi, întrebări)	99
2. Verbul. Conjugarea	103
3. Moduri personale. Indicativ prezent.....	103
4. Comunicare: Ce cumpărăm din bazar?	111
5. Comunicare: O fetiță econoamă	113
6. Exerciții	114
Unitatea 8. Cinăm acasă. Ce mâncare știi să faci? Rețete aromânești	117
1. La cină, acasă la părinți (text, cuvinte noi, întrebări)	117
2. Verbul. Moduri personale	121
2.1 Indicativ imperfect	121
2.2 Indicativ perfect simplu.....	127
2.3 Indicativ perfect compus	133
2.4 Indicativ mai-mult-ca-perfect.....	135
3. Adverbul.....	135
4. Comunicare: Ce mâncare știi să faci? Rețete aromânești.....	137
5. Exerciții	140
Unitatea 9. Sus la munte. La plimbare. Urări.....	143
1. La plimbare (text, cuvinte noi, întrebări)	143
2. Verbul. Moduri personale	147
2.1 Indicativ viitor	147
2.2 Conjunctiv prezent și conjunctiv perfect.....	151
2.3 Condițional prezent	155
3. Conjuncția	157
4. Comunicare: Urări.....	157
5. Exerciții	160

Unitatea 10. Sărbători. Fata frumoasă și fata urâtă. Ce sărbători știi?	163
1. Fata frumoasă și fata urâtă (text, cuvinte noi, întrebări).....	163
2. Verbul. Modul imperativ.....	167
3. Verbul. Moduri nepersonale	169
3.1 Infintivul lung	169
3.2 Participiul.....	169
3.3 Gerunziul.....	171
4. Prepoziția.....	171
5. Comunicare: Ce sărbători știi?	173
6. Exerciții.....	176
Unitatea 11. Istoria noastră. Cine sunt strămoșii noștri?	179
1. Istorie veche (text, cuvinte noi, întrebări)	179
2. Comunicare: Cine sunt strămoșii noștri?.....	181
3. Exerciții.....	186
Unitatea 12. Texte literare. Scriitori aromâni de acum și de demult....	190

CUVÂNT-ÎNAINTE

Carti tră învițare rămânește. Manual de dialect aromân pentru elevii aromâni din Albania este un manual de predare-învățare a aromânei pentru nivelul A1 – B2 și se adresează tuturor celor care vor să-și însușească acest dialect al limbii române.

Manualul a fost realizat cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni și al Societății de Cultură Macedo-Română.

Pentru susținerea procesului instructiv-educativ al elevilor și al studenților aromâni este nevoie de un manual de predare-învățare a dialectului aromân prin raportare la limba română literară. Astfel, manualul conține douăsprezece unități didactice, realizate în diglosie: în dialectul aromân și în limba română standard. Sistemul de scriere este cel folosit în tradiția românească, acceptat de comunitatea științifică și normat de academicienii Matilda Carăgiu-Marioțeanu și Nicolae Saramandu în *Manual de aromână. Carti tră învițari armâneaști*, București, Editura Academiei Române, 2005.

Noțiunile sunt adaptate nevoilor de vârstă ale elevilor, precum și gradului de cunoaștere a dialectului de către grupul țintă. Dată fiind lipsa de materiale didactice pentru însușirea dialectului aromân la momentul actual de către populația școlară, s-a impus elaborarea unui curs modern de învățare pentru nivelurile intermediare (vorbit, citit, scris – redactare text).

Autorii, specialiști în dialectologie nord și sud-dunăreană de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române, au urmărit realizarea unei varietăți dialectale standardizate, pornind de la tradiția scriitorilor moscopoleni din secolul al XVIII-lea, ale căror lucrări aveau ca bază graiul fărșerot. Acest grai este vorbit de grupuri de aromâni din toate țările balcanice și de comunități din diaspora, aflate în America, Australia și în țări din Europa. Primul manual de acest fel i se datorează unui autor aromân provenit din mediul cultural moscopolean din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Constantin Ucuta, numit *Noua pedagogie*, cu subtitlul „Abecedar lesnicios pentru a-i învăța pe copii carte romano-vlahă în uzul curent al romano-vlahilor”, lucrare tipărită în 1797 la Viena în imprimeria fraților Puliu, de origine aromână. Dat fiind faptul că aromânii fărșeroți folosesc etnonimul de *rămăni* și adjectivul *rămânește* atât pentru românii de la nord de Dunăre cât și pentru cei de la sud de Dunăre, autorii au optat pentru titlul *Carti tră nvițare rămânește*, subliniind unitatea limbii române.

În realizarea manualului, Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci și Irina Floarea au valorificat cunoștințele științifice din lucrările de specialitate publicate

de ei ca autori, în țară și în străinătate și experiența didactică acumulată în decursul anilor. Unitățile didactice au fost structurate în așa fel încât permit utilizarea metodelor moderne, activ-participative, de stimulare a gândirii critice în timpul procesului de învățare, urmărind etapele achiziției dialectului. Textele lecțiilor sunt prelucrări ale autorilor Nicolae Saramandu și Manuela Nevaci, vorbitori nativi ai dialectului aromân, ale unor materiale înregistrate în cursul anchetelor dialectale la aromânii din România, Bulgaria, Grecia, Albania, Republica Macedonia de Nord, asigurând astfel autenticitatea graiului la toate nivelurile limbii (fonetică, morfologie, lexic). Manualul sintetizează activitatea didactică a celor doi profesori, desfășurată de-a lungul a zeci de ani în predarea aromânei și a limbii române standard în mediu universitar și la comunitățile de aromâni din țară și din străinătate. Cea de-a douăsprezecea unitate didactică conține o selecție de texte literare în dialectul aromân.

Poporul român are patru ramuri istorice și, respectiv, patru dialecte, dacoromân, aromân, meglenoromân, istroromân, provenite din *româna comună*, definită de Sextil Pușcariu ca „limba vorbită de strămoșii dacoromânilor, aromânilor, meglenoromânilor și istroromânilor de azi, înainte ca orice legătură între ei să fi fost întreruptă” (Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-București, 1937, p. 58). Unitatea dialectelor românești a fost susținută unanim de-a lungul timpului de lingviștii români (Ovid Densusuianu, Alexandru Philippide, Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Alexandru Rosetti, Tache Paphagi, Egeniu Coșeriu) și străini (Wilhelm Meyer-Lübke, Gustav Weigand, Matteo Bartoli, Giuliano Bonfante, Alf Lombard, Carlo Tagliavini, Gerhard Rohlfs): „Nu poți să faci lingvistică românească de nici un fel fără să te gândești dacă și în aromână e la fel, dacă și în istroromână e la fel. Și vezi ce semnificație pot avea faptele când vezi că acolo e exact așa, ca și în dacoromână, de exemplu. Și când e altfel, tot așa, tot interesant e, ca să vezi că-i altfel”. (Eugeniu Coșeriu, *Limba română – limbă romanică. Texte manuscrise*, volum editat de Nicolae Saramandu, Editura Academiei Române, București 2005).

Prin publicarea acestui manual, autorii pun la dispoziția elevilor, studenților, cadrelor didactice, cercetătorilor un instrument de lucru modern și accesibil care să înlesnească însușirea dialectului aromân.

Nr. crt.	Gramâ	Son	Dialect aromân	Limba română literară
6.	d	[d]	după adună (io /mini) cad	după adună (eu) cad
7.	ḑ	[dz]	ḑiniri ḑua avḑa buḑă urḑăcă (tini) caḑ	ginere ziua auzea buză urzică (tu) cazi
8.	e	[e] [ẽ]	her café Eva ea	fier cafea Eva ea
9.	f	[f]	frati aflu afum puf	frate aflu afum puf
10.	g	[g]	gol gras gl'em agru stog	gol gras ghem ogor stog
11.	h	[h]	hani heari hidrogen ahândos	han fiere hidrogen adânc
12.	i	[i] [ĩ]	mini iarnă lai	eu /mine iarnă negru (lai)
13.	j	[ʒ]	jer coaji	jar coajă
14.	k	[ka]	kaliu kilu/kilo	kaliu kilogram
15.	l	[l]	lână lișor alumptu cal	lână ușor lupt cal
16.	ḑ	[l moale]	ḑepur ureaḑi gl'em caḑi	iepure ureche ghem cai

Nr. crt.	Gramã	Son	Dialect aromân	Limba romãnã literarã
17.	m	[m]	mãnã scamnu dormu am	mãnã scaun dorm am
18.	n	[n]	nau nveastã cunuscut nun	nou nevastã cunoscut nun
19.	ñ	[n moale]	ñilã ñeađã-noapte cãñi	milã miazã-noapte cãini
20.	o	[o] [o]	om aclo / aco oaspi	om acolo prieten/oaspete
21.	p	[p]	pãni upurescu aprinde cap	pãine opãresc aprinde cap
22.	q	[q]	qintal	qintal
23.	r	[r]	rãmãn armãn arãmãn par	aromãn aromãn rãmãn par
24.	s	[s]	sinea fisul'i aspargu cos	sinea fasole sparg cos
25.	ș	[ʃ]	șarpi așuir caș	șarpe șuier caș
26.	t	[t]	tatã numtã pot	tatã nuntã pot
27.	ț	[ts]	țearã ațel nțap (tini) faț țãțã	cearã acel încep (tu) faci țãțã
28.	u	[u] [u]	ungu umplu rãu șeaua	ung umplu rãu șaua

Nr. crt.	Gramâ	Son	Dialect aromân	Limba română literară
29.	v	[v]	voi vream aveam hipertensiv	voi vream aveam hipertensiv
30.	w	[dublu w]	New York	New York
31.	y	[y'] [y]	yin ayîni ayalea nyrâpsescu yumar măyi	vin vie agalea scriu măgar magie
32.	z	[z]	zăduh zahari yizmăciun gaz	zăduf zahăr septembrie (izmăciune) gaz

Excepții:

Ună gramă ti dau sonuri:

33.	x	[cs]	Xenopol taxi fax	Xenopol taxi fax
		[gz]	exemplu examen	exemplu examen

Dau gramă ti un son ică trei yrami ti un son:

Nr. crt.	Gramâ	Son	Dialect aromân	Limba română literară
1.	ce		celnic	celnic
2.	ci	[tʃ]	cîreăși cîcior arici	cireașă picior arici
3.	ge	[dʒ]	geami ageamiu filigeani	geam ageamiu filigean

Nr. crt.	Gramã	Son	Dialect aromân	Limba romãnã literarã
4.	gi		gi umitate agiutor hagi	jumãtate ajutor hagiu
5.	che	[k]	che ptu	piept
6.	chi		chi or	chior
7.	ghe	[g]	ghe rdu ghe rmu	verde-albãstrui vierme
	ghi		ghi ni an ghi l n ghi os	bine înger jos
8.	th	[e]	the atru	teatru
9.	dh	[ð]	dha lã	zarã

NOTA BENE!

- Dit aisti litere, 6 s-ufilisescu ti vocale: a, ă (â), e, i, o, u și 26 ti consoane: b, c, d, ð, f, g, h, j, k, l, l', m, n, n', p, q, r, s, ș, t, ț, v, w, x, y, z. Alte 9 consoane sã scriu cu combinații di litere: ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi, th, dh.
- I șcurtu [i]: *mãri*.
I șcurtu [i]: s-aflã tu bitisita a zborului dupã consoanã; s-pronunțã cama tu șoaptã: *ficiori, luni, pãduri, durniși, auși, coji, peji*.
- U șcurtu [u]: s-aflã tu bitisita a zborului dupã consoanã: *potũ, amũ, adarũ*.
Noi nu lu scriem cã nu s-pronunțã tu tuti graiurili: *pot, am, adar*.

2. FONETICĂ: DIFTONG, TRIFTONG, HIAT

În combinație cu unã vocalã, semivocalile [e], [i], [o], [u] formeazã diftongi:

DIFTONGI

Nr. crt.	Diftong	Dialect aromân	Limba romãnã literarã
1.	ai [ai]:	gr ai , alã sai	grai, lã sai
2.	au [au]:	da u , stau u , f au	dau, stau, i au
3.	ãi [ãi]:	rã i	rã i
4.	ãu [ãu]:	rã u	rã u

Nr. crt.	Diftong	Dialect aromân	Limba română literară
5.	ea [ɛa]:	seară, neauă	seară, nea
6.	ei [eɨ]:	trei, vrei	trei, vrei
7.	eu [eu]:	greu, curcubeu	greu, curcubeu
8.	ia [ia]:	iarnă, iapă	iarnă, iapă
9.	ie [ie]:	ploaie, maie	ploaie, mamaie
10.	io [io]:	io	eu
11.	ii [iɨ]:	yii	vii
12.	iu [iu]:	iu, iuva	unde, undeva
13.	iu [iɨ]:	știu, yiu	știu, viu
14.	oa [oa]:	soare, oală	soare, oală
15.	oi [oi]:	doi, boi	doi, boi
16.	ou [ou]:	bou, ou	bou, ou
17.	ua [ua]:	măseua, steaua	măseaua, steaua
18.	uă [uă]:	nauă, greauă	nouă, grea
19.	ui [ui]:	chirui, fui	pierdui, fui
20.	uu [uu]:	veduu	văduv

TRIFTONGI

Una vocală și două semivocale formează triftongi:

Nr. crt.	Diftong	Dialect aromân	Limba română literară
1.	eai [ɛai]:	aveai, beai	aveai, beai
2.	eau [ɛau]:	beau	beau
3.	oai [oai]:	loai	luai

HIAT

Două vocale ți sântu ună ningă alantă, ama s-aleg tu silabe ahoryea, formează un hiat:

Nr. crt.	Diftong	Dialect aromân	Limba română literară
1.	ai [a-i]:	aistu	acesta
2.	au [a-u]:	aumbră	umbră
3.	ăi [ă-i]:	nărăit	supărat
4.	ău [ă-u]:	răuri	răuri
5.	ia [i-a]:	sculia	școala

6.	ie [i-e]:	alifie	alifie
7.	io [i-o]:	nior	nor
8.	iu [i-u]:	biui	bãui
9.	ua [u-a]:	muabete	petrecere
10.	uã [u-ã]:	cuã	coajã
11.	ui [u-i]:	pluinã	ploaie

3. EXERCITII

1. Alãdeț zboarãli: *primuveara* = primãvara, *marțu* = martie, *foc* = foc, *ficiorl'ii* = feciorii, *beau* = beau, *cinușe* = cenușã, *deapoia* = apoi, *featili* = fetele, *șuã* = ziuã, *nsoarã* = însoarã, *pluinã* = ploaie, *yini* = vine, *l'ea* = ia, *aleg* = citesc, *bizbili* = fluier, *culeaș* = mãmãligã pripitã, *ciceroahe* = basma, *ciupare* = tocã, *cireap* = cuptor, *daș* = drag, preferat, *doagã* = coverturã, *șãndã* = nãrav, *ghesã* = brunetã, *giumiticã* = canã de bãut apã, *hãrãre* = sac din lãnã, *luyie* = fel, *lilec* = cocor, *barzã*, *muzgã* = mãzgã, *mãțã* = pisicã, *mur* = perete, *pãrumbu* = porumbel, *pizul'i* = bancã, *patate* = cartofi, *pipirițã* = ardei, *shipãre* = teslã, *șușe* = sticlã, *strãgl'eat* = strãgheațã, *sucachi* = cãrare, *trãpulici* = pãrâu, *ugeag* = hogeac, *zugrani* = pieptene mare de os.

3. Spuneț dit zboarãli di ma nșeanã cai ar diftongi, triftongi și hiat.

2. Spuneț cãti grami și cãti sonuri sãntu tu zboarãli: *ficiorl'ii*, *astinđi*, *l'ea*, *cinușea*, *cioarã*.

UNITATEA 2

CAI EȘTI TINI? DI IU EȘTI TINI?

Alideț textu

1. CAI EȘTI TINI?

- Bună ȗua!
- Bună ȗua!
- Cai easti ea?
- Ea easti Lena. Mini hiu Tasi. Tini cai ești?
- Mini hiu Vituria.
- S-hii ghini, Vituria!
- Ș-voi s-hiț ghini!
- Di iu hii tini, Vituria?
- Mini hiu di Custanța. Voi di iu hiț?
- Noi him de-aua, di București.
- Easti diparti Custanța di București?
- Nu, easti aproapea. Nu ari cali multă până aco. Mini u am casa ninga amare. Voi iu u aveț?
- Noi u avem aua, București, ninga teatru.
- Hai, oară bună!
- Oară bună!

UNITATEA 2

CINE EȘTI TU? DE UNDE EȘTI TU?

Citiți textul

1. CINE EȘTI TU?

- Bună ziua!
- Bună ziua!
- Cine este ea?
- Ea este Lena. Eu sunt Tasi. Tu cine ești?
- Eu sunt Vitoria.
- Îți urez toate cele bune, Vitoria!
- Și voi să fiți bine!
- De unde ești tu, Vitoria?
- Eu sunt din Constanța. Voi de unde sunteți?
- Noi suntem de aici din București.
- Este departe Constanța de București?
- Nu, este aproape. Nu este drum lung până acolo. Eu am casa lângă mare. Voi unde o aveți?
- Noi o avem aici, în București, lângă teatru.
- Hai, la revedere!
- La revedere!

Zboară nali:

Dialectu aromân
ḑuă, ḑăli , s.f. = di cându da soară până cându scapită
bună ḑua!
cai (cari) , pron. interog. inv.
aua , adv. = un loc ți easti ninga mini
cali, căliuri , s.f. = locu pi iu s-îmnă
casă, casi , s.f. = locu iu s-băneaḑă
ninga , prep. + Ac.
amare, amări s.f. = loc cu multă apă; baltă
iu , adv.
u , pron. fem. aton (< ea)
teatru, teatre s.n. = loc iu giocă artiștii
chentru, chentri , s.n. = locu tu namisa di hoară
palat, palati , s.n. = locu iu sta un om multu avut
oară bună!
ma , conj. adversativă

2. VERB: HIU (ESCU). VERB: AM

Persoana	hiu (escu)	Persoana	am
mini (io)	hiu (escu)	mini (io)	am
tini	ești /hii	tini	ai
el; ea /năs; năsă	easti	el; ea /năs; năsă	are
ațel; ațea		ațel; ațea	
noi	him	noi	avem
voi	hiț	voi	aveț
e'i; eali	sântu (suntu)	e'i; eali	ar (au)

NOTA BENE!

Verbul tu dialectul aromân s-alfă tu dicționar la indicativ prezent, persoana I, singular. Dialectul aromân nu are infinitiv șurtu.

Cuvinte noi:

Dialect aromân	Limba română standard
đuă, đăli, s.f.	zi, zile, s.f.
bună đua!	bună ziua!
cai (cari), pron. interog. inv.	cine, pron. interog.
aua, adv.	aici, adv.
cali, căl'uri, s.f.	cale, căi, s.f.
casă, casi, s.f.	casă, case, s.f.
ninga, prep. + Ac.	lângă prep. + Ac.
amare, amări s.f.	mare, mări, s.f.
iu, adv.	unde, adv.
u, pron. fem. aton (< ea)	o, pron. pers. fem
teatru, teatre s.n.	teatru, teatre, s.n.
chentru, chentri, s.n.	centru, centre, s.n.
palat, palati, s.n.	palat, palate, s.n.
oară bună!	la revedere!
ma, conj. adversativă	dar, conj. adv.

2. VERB: A FI , VERB: A AVEA

Persoana	Verbul a fi	Persoana	Verbul a avea
eu	sunt	eu	am
tu	ești	tu	ai
el, ea	este	el, ea	are
noi	suntem	noi	avem
voi	sunteți	voi	aveți
ei, ele	sunt	ei, ele	au

NOTA BENE!

În dialectul aromân verbul se alfã în dicționar la indicativ prezent, persoana I, singular. Dialectul aromân nu are infinitv scurt.

GRAMATICĂ

3. SUBSTANTIVU

Ghenu. Numiru. Cazu

Substantivu easte un zbor cai spune nume di persoane, *prăvdă, lucre* (obiecturi) și idei (abstracții): *casă, mușuteață, jale*.

Substantivile: a) substantive comune: *om, casă* b) substantive proprii: *Maria, Dan, Italia, România*.

Substantivile comune au trei ghenuri: *masculin, feminin* și *neutru* și dauă numire: *singular* și *plural*.

m.: (un) picurar (doi) picurari
f.: (ună) feată (dauă) feate
n.: (un) loc (dauă) locuri

1. Ghenlu masculin

bărbat, bărbaț
bou, boi
căne, căni
ficior, ficiori
fărtat, fărtaț
frate, fraț
lup, luchi
nun, nuńi
om, oamińi
picurar, picurari
socru, socri
soț, soț
tată, tătăńi
vulpońi, vulpońi
vițin, vițińi

2. Ghenlu neutru

câlcăńi, câlcăńi
căntic, căntiți
gardu, garduri
grai, graiuri
gruńi, gruńi
izvur, izvuri
lapte
lemn, leamni
lucru, lucrari
ou, ouă
sfulgu, sfulguri
șopat, șopati
theatru, theatri
vimtu, vimturi

3. Ghenlu feminin

boate, boț
cale, căl'iuri
casă, casi
cămeașe, cămeși
đuă, đăli
față, fați
feată, feati
gură, guri
moași, moași
neauă
noră, nurari
soră, surari
ureacl'e, urecl'i
vacă, văț
vale, văl'iuri

Cazu

Substantivile ar 5 cazuri: Nominativ (N.), Ghenitiv (G.), Dativ (D.), Acuzativ (Ac.), Vocativ (V.).

Substantivile niarticulate ar ună formă di singular și ună formă di plural la tuti cazurile:

GRAMATICĂ

3. SUBSTANTIVUL

Genul. Numărul. Cazul

Substantivul este partea de vorbire care denumește ființe, lucruri și idei: *casă, frumusețe, jale*.

Substantivele: a) substantive comune: *om, casă*; b) substantive proprii: *Maria, Dan, Italia, România*.

Substantivele comune au trei genuri: masculin, feminin și neutru și două numere: singular și plural.

m.: (un) păcurar (doi) păcurari
f.: (o) fată (două) fete
n.: (un) loc (două) locuri

1. Genul masculin

bărbat, bărbați
bou, boi
câine, câini
fecior, feciori
fărtat, fărtați
frate, frați
lup, lupi
nun, nuni
om, oameni
păcurar, păcurari
socru, socri
prieten, prieteni
tată, tați
vulpoi, vulpoi
vecin, vecini

2. Genul neutru

călcâi, călcâie
cântec, cântece
gard, garduri
grai, graiuri
bărbie, bărbii; (grui, gruiuri = deal)
izvor, izvoare
lapte
lemn, lemne
lucru, lucruri
ou, ouă
fulger, fulgere
șipot, șipote
vânt, vânturi

3. Genul feminin

voce, voci
cale, căi
casă, case
cămașă, cămăși
ziuă, zile
față, fețe
fată, fete
gură, guri
moașă, moașe
nea; zăpadă
noră, nurori
soră, surori
ureche, urechi
vacă, vaci
vale, văi

Cazul

Substantivele au 5 cazuri: Nominativ (N.), Genitiv (G.), Dativ (D.), Acuzativ (Ac.), Vocativ (v.).

Substantivele nearticulate au o formă la singular și o formă la plural la toate cazurile:

Exemplu:

sg.

N.G.D.Ac.V.: ficior, pul'i, vimtu, soacră, feată, mul'eare, moașe

N. Cântă alantu **ficior**. (cai?)N. Alantă **mul'eare** cântă. (cai?)Ac. Ved alantu **ficior**. (ți?)Ac. Ved alantă **mul'eare**. (ți?)G. Cânticu alântui **ficior** easti mușat.
(a cui?)G. Cânticu alăntei **mul'eare** easti mușat.
(a cui?)D. Dau un mer alântui **ficior**. (cui?)D. Dau un mer alăntei **mul'eare**. (cui?)

pl.

Nom.G.D.Ac.V.: ficiori, pul'i, vimturi, soacre, feate, mul'eri, moașe

N. Cântă alant **ficiori**.N. Alanti **mul'eri** cântă.Ac. Ved alant **ficiori**.Ac. Ved alanti **mul'eri**.G. Cânticu alântor **ficiori** easti mușat.G. Cânticu alântor **mul'eri** easti mușat.D. Dau un mer alântor **ficiori**.D. Dau un mer alântor **mul'eri**.

Ari substantive cai la singular au ună ahtari formă di vocativ, ți bitiseaște cu:

-e la substantive di masculin și di neutru: bărbate, cuscre, nune, nipoate, Doamne, lupe, suflite

-o la substantive di feminin: dado, mamō.

La numile proprii forma di vocativ easte ună cu ațea di la alante cazuri: Tincă, Marie, Olgă, Iani, Vasili.

Are graiuri iu vocativu are forme ți bitisescu cu -e, -o la numile proprii di masculin: Yoryo (di la Yoryu), Dimce (di la Dimciu).

4. PRONUMELE PERSONAL

Persoana	Ponumele
I.	mini (io)
II.	tini
III.	el; ea (iia) /năs; năsă ațel; ațea
IV.	noi
V.	voi
VI.	e'i; eali

Exemplu:

sg.

N.G.D.Ac.V.: ‘fecior, pui, vânt, soacră, fată, muiere, moașă’:

N. Cântă celălalt *fecior*.

N. Cealaltă *femeie* cântă.

Ac. Îl văd pe celălalt *fecior*.

Ac. O văd pe cealaltă *femeie*.

G. Cântecul celuilalt *fecior* este frumos.

G. Cântecul celeilalte *femei* este frumos.

D. Dau un măr celuilalt *fecior*.

D. Dau un măr celeilalte *femei*.

pl.

Nom.G.D.Ac.V.: ‘feciori, pui, vânturi, soacre, fete, muieri, moașe’

N. Cântă ceiallți *feciori*.

N. Cealalte *femei* cântă.

Ac. Îi vedem pe ceiallți *feciori*.

Ac. Le vedem pe celelalte *femei*.

G. Cântecul celorlallți *feciori* este frumos.

G. Cântecul celorlalte *femei* este frumos.

D. Dau un măr celorlallți *feciori*.

D. Dau un măr celorlalte *femei*.

Există substantive care la singular au o formă specială de vocativ, care se termină cu:

-e la substantive de masculin și de neutru: ‘bărbate, cuscre, nune, nepoate, doamne, lupe, suflite’

-o la substantive de feminin: ‘dado, mamó’.

La substantivele proprii forma de vocativ este la fel cu celelalte cazuri: *Tincă, Marie, Olgă, Iani, Vasili*.

În unele graiuri vocativul se termină în: -e, -o la substantivele proprii de masculin: *Yoryo* (di la Yoryu), *Dimce* (di la Dimciu).

4. PRONUMELE PERSONAL

Persoana	Ponumele
I.	eu
II.	tu
III.	el, ea
IV.	noi
V.	voi
VI.	ei, ele

Pers.	SINGULAR			PLURAL	
		Forma acc.	Forma neacc.	Forma acc.	Forma neacc.
Pers. I	N. D. Ac.	<i>mini (mine)</i> <i>a nia</i> <i>mini (mine)</i>	<i>ăni ni</i> <i>mi</i>	<i>noi</i> <i>a nau</i> <i>(a nao)</i> <i>noi</i>	<i>nâ, ni</i> <i>nâ (ni)</i>
Pers. a II-a	N. D Ac.	<i>tini (tine)</i> <i>a țăia</i> <i>tini (tine)</i>	<i>ăț, ț</i> <i>ti</i>	<i>voi</i> <i>a vau</i> <i>(a vao)</i> <i>voi</i>	<i>vâ, v</i> <i>vâ, v</i>
Pers. a III-a	N. G.D. Ac.	<i>el (năș)</i> <i>a lui</i> <i>el (năș)</i>	<i>âli, li</i> <i>ul, l</i>	<i>eli (năș)</i> <i>a lor</i> <i>eli (năș)</i>	<i>lă, (lă)</i> <i>li</i>
Pers. a III-a	N. G.D. Ac.	<i>iia (nășă)</i> <i>a lei</i> <i>iia (nășă)</i>	<i>âli, li</i> <i>u</i>	<i>eali (nășe)</i> <i>a lor</i> <i>eali (nășe)</i>	<i>lâ</i> <i>li</i>

NOTA BENE!

- Ti persoana a III-a apar forme duble ti pronume personal: *el, iia, eli, eali* și *năș, năș, nășă, nășe*. Cătiunoară, s-ufiliseaști ca pronume personal, pronumele demonstrativ di dipărtari: *ațel, ațeli, ațeauă, ațeali*.
- Forma di dativ ari dininti articolu genitival „a”.
- Acuzativu obiect direct nu ari prepoziția „pe”: *ul vițui el; nâ vițurâ noi*.
- Nu avem pronume di tiñie; ățem totăna *tini*.

Exemple ti forme neaccentuate:

Va li dau ună purticalie. A lui li dau.	Ascultaț-mi că nu ni -easte ghini cu ea.
Va li dau a lei. A lei li dau.	Țăne- ti di mine.
Ăni feațe ună pāni bună.	Lu -avdu cum cāntă.
A țăia ți yini ghini fustanea.	Vă ved ghini.
A lor va lă dau.	Li veđ, spune- li !
A vauă vă easti ghini cu eali.	Dișc'idi- u ușa!
Casa ț-u da cu azvestri.	Lu fați ghini lucruru.
Dați- ni-u cartea tu năpoi!	Du- mi pānă la el.

Pers.	SINGULAR			PLURAL	
		Forma acc.	Forma neacc.	Forma acc.	Forma neacc.
Pers. I	N.	eu		<i>noi</i>	
	D.	<i>mie</i>	<i>îmi, mi</i>	<i>nouă</i>	<i>ne</i>
	Ac.	<i>mine</i>	<i>mă</i>	<i>noi</i>	<i>ne</i>
Pers. a II-a	N.	<i>tu</i>		<i>voi</i>	
	D.	<i>ție</i>	<i>îți, ți-</i>	<i>vouă</i>	<i>vă v</i>
	Ac.	<i>tine</i>	<i>te</i>	<i>voi</i>	<i>vă v</i>
Pers. a III-a	N.	<i>el</i>		<i>ei</i>	
	G.D.	<i>a lui</i>	<i>îi, i</i>	<i>a lor</i>	<i>le</i>
	Ac.	<i>el</i>	<i>îl, l-</i>	<i>ei</i>	<i>îi, i-</i>
Pers. a III-a	N.	<i>ea</i>		<i>ele</i>	
	G.D.	<i>a iei</i>	<i>îi, i-</i>	<i>a lor</i>	<i>le</i>
	Ac.	<i>ea</i>	<i>o</i>	<i>ele</i>	<i>le</i>

NOTA BENE!

- La persoana a III-a apar forme paralele de pronume personal: *el, iia, el', eali* și *năș, năș, nășâ, nășe*. Uneori, se folosește cu valoare de pronume personal, pronumele demonstrativ de depărtare: *ațél, ațél', ațeau, ațeali* (*acela, acei, acea, acele*).
- Forma de dativ este precedată de articolul genitival invariabil „a”.
- Acuzativul obiect direct nu este precedat de prepoziția „pe”:
ul viđúii el → *l-am văzut pe el*
nă viđúră noi → *ne-au văzut pe noi*.
- Pronumele de politețe nu există, la persoana a doua pronumele de adresare fiind întotdeauna *tini*.

Exemple pentru formele pronominale neaccentuate:

O să-**i** dau o portocală. Lui **îi** dau.

Îi voi da ei. Ei **îi** dau.

Îmi face o pâine bună.

Ție **îți** vine bine fusta.

Lor **le** voi da.

Vouă **vă** este bine cu ele.

Casa **ți-o** dau cu var.

Ascultați-**mă** că nu **îmi** este bine cu ea.

Ține-**te** de mine.

Îl aud cum cântă.

Vă văd bine.

Dați-**mi-o** (cartea) înapoi!

Le vezi, spune-**le!**

Deschide-**o** (ușa)!

Îl face bine (lucrul).

Du-**mă** până la el!

COMUNICARE

5. DI IU EȘTI TINI?

- **Cai ești tini?**
- **Mini hiu Adriana!**
- **Di iu ești tini?**
- **Mini hiu dit România, di București.**
- **Di iu hiț voi?**
- **Noi him di Elbasan, dit Albania.**
- **Și el cai easti?**
- **El easti Piro și easti dit Italia, di Roma.**

COMUNICARE

5. DE UNDE EȘTI TU?

- Cine ești tu?
- **Eu sunt Adriana!**
- De unde ești tu?
- **Eu sunt din România, din București.**
- De unde sunteți voi?
- **Noi suntem din Elbasan, din Albania.**
- Și el cine este?
- **El este Piro și este din Italia, de la Roma.**

6. EXERCITII

1. Spuneți substantivele tu textu di ma nsus.

2. Scriați pluralu ti substantivele: alghină, cap, casă, fustani, cundil'i, dinti, gioni, telefon, oaspi, om, pom, pul'i, urmă, ursă, ușe, tată.

3. Scriați verbul *hiu ică am*:

- Cai easti ea?
- Mini Sia. El.....Ianachi. Tini cai?
- MiniGeorge.
- S-..... ghini, George!
- Ș-voi s-.....ghini!
- Di iu tini, George?
- Io di Sinaia. Voi di iu?
- Noi de-ua, di Brașov.
- diaparti Sinaia di Brașov?
- Nu,apropoa. Nucali multă până aco. Minicasa tu chentru. Voi iu u?
- Noi u aua, ninga palati.

4. Scrieți zboarâli cai lipsescu:

El easti ninga mini. Easti multu Ea easti ninga tini. Easti di mine. Sinaia easti di Brașov. Custanța easti di Brașov. Năsă easti aua, ma năs

5. Udusiț zboarâli după ghen (masculin, feminin, neutru):

stilo, grai, tată, nor, gură, bou, cale, ureac'e, frate, ficior, vimtu, neaua, lemnu, lucru.

6. Scrieți formele pronominale și lipsescu:

- a. Turaț-... părađil'i și vă-... mprumutai.
- b. Daț-... cartea a nia.
- c. Bagă-... fustanea pi tine.
- d. Daț-...tuti jucăriile a fociorui.
- e. Spuneț-.... minduierile a voastri.
- f. Daț-....- ... feata nveastă.

7. Fățeț un dialog cu zboarâli:

hii, tini cai, io, aua, bună, ești, di, ești, iu, tini, Iași, di, noi, him, đuaa, hiu, Maria

UNITATEA 3

FAMILIA MEA. CAI EASTI SOIA TA?

Aliđeț textu

1. DEADUN CU MUMA ȘI CU MAIA

Veara, tu vacanță mini, fratiți și sora mea năđem la a noastri mumăni, la *muma* și la *maia*. Eali băneadă tu ună hoară, ninga Custanța. Muma și maia sântu mul'eri multu diștiptati. Tută duńeaua dit hoara lor yini di li caftă nvițatură. Eali grescu multu mușat, cu a lor zboară buni, mintimeni și mplini di vreami, ca aisti-aua:

- „S-veadi șa bună di cându da soară”.
- „Cai nu-ari cap, cavai di cicioară”.
- „Zboru dulți multu aduți”.
- „Ma te-acățași tu cor, gioacă”.
- „Peăștili tu-amari ș-tiyanea pi foc”.
- „Tut nune, nune ș-unoară cumbare”.
- „Soară da nđeană ș-fără cānticu a cucotui”.
- „C-ună lilice nu yine primuveara”.

Muma easti dada al tati și *maia* easti dada ali mami. Eali s-cunoscute di cându ira niț. Nu ștea că va yină oara s-hibă cuscri. Ar nipoț ș-di la teta meu,

UNITATEA 3

FAMILIA MEA. CARE ESTE NEAMUL MEU?

Citiți textul

1. ÎMPREUNĂ CU BUNICILE

Vara, în vacanță eu, fratele și sora mea mergem la bunicile noastre, la *muma* și la *maia*. Ele locuiesc într-un sat, lângă Constanța. Muma și maia sunt femei foarte înțelepte. Toată lumea din satul lor vine să le ceară sfaturi. Ele vorbesc foarte frumos, cu cuvintele lor bune, înțelepte și pline de iubire, ca acestea:

- „Ziua bună se cunoaște de când răsare soarele”.
- „Cine nu are cap, vai de picioare!”.
- „Vorba dulce mult aduce”.
- „Te-ai băgat în horă, joacă!”.
- „Peștele în mare și tigaia pe foc”.
- „Tot nașu, nașu, o dată și finul”.
- „Soarele răsare și fără cântecul cocoșului”.
- „Cu o floare nu se face primăvară”.

Muma este mama tatălui și *maia* este mama mamei. Ele se cunosc de când erau mici. Nu știau că va veni timpul să fie cuscre. Au nepoți și de la mătușa mea,

sora ali mami a noastri, ș-di la frati al tati. Ș-el'i yin cu noi deadun. Muma ș-maia nă spun totăna ti bana a lor di ma ninti. Noi și cusuriñii a noștri li ascultăm dipriună.

Zboară nali:

Dialectu aromân
veară, veri , sf. = partea di an cu nai ma multă căroari
vacanță, vacanți , sf. = adyi; cându nu neađi omu la lucru ică la școală
frati, fraț , s.m. = oamiñi fapt di ună dadă și un tată
soră, surori , s.f. = feati facti di ună dadă și un tată
neg , vb. = imnu
mumă, mumăñi , s.f. = mama al tati
mai, măi , s.f. = mama ali mami (dadi)
băneđ , vb. = acțiunea pit cai își duți yiața
hoară, hori , s.f. = un loc fapt di ma multi casi iu băneađă oamiñii
duñeauă, duñei , s.f. = lao, lumea di tut locu
nvițătură, nvițături , s.f. = minte; cunușteari
grescu , vb. = spun; đac
zbor, zboară , s.n. = grai, graiuri
cuscră, cuscri , s.f. = mămăñili ali nveasti și a bărbatui a ƒei
nipot, nipoț , s.m. = ficiuricu ti mumăñi, păpăñi, lălăñi, teti
teta, teti , s.f. = sora ali mami, ică al tati
cusurin, cusuriñi , s.m. = ficiuruțil'i a frațălor
dipriună , adv. = totăna

Întribări

1. Iu neg cilimeañii veara?
2. Iu băneađă muma și maia?
3. Cai easti muma? Ma maia?
4. Cum sântu muma și maia?
5. Cai yini di la caftă nvițătură?
6. Di la cai ar eali nipoț?
7. Ți nă nveață muma și maia?

sora mamei noastre, și de la fratele tatălui. Și ei vin împreună cu noi. Muma și maia ne spun mereu din viața lor de mai înainte. Noi și verii noștri le ascultăm mereu.

Cuvinte noi

Dialectul aromân	Limba română standard
veară, veri, sf.	vară, veri, s.f.
vacanță, vacanți, s.f.	vacanță, vacanțe, s.f.
frati, fraț, s.m.	frate, frați, s.m.
soră, surori, s.f.	soră, surori, s.f.
neg, vb. = imnu	a merge, vb.
mumă, mumăni, s.f.	bunică, bunici, s.f. (bunică din partea tatălui)
mai, măi, s.f.	mamaie, mămăi, s.f. (bunică din partea mamei)
bâneq, vb.	a trăi, a locui, vb.
hoară, hori, s.n.	sat, sate, s.n.
duñeauă, duñei, s.f.	lume s.f. ; oameni
nvițatură, nvițături, s.n.	învățatură, învățături, s.f.; sfat
grescu, vb.	a vorbi, vb.; a grăi
zbor, zboară, s.n.	cuvânt, cuvinte, s.n.
cuscră, cuscri, s.f.	cuscră, cuscre, s.f.
nipot, nipot, s.m.	nepot, nepoți, s.m.
teta, teti, s.f.	mătușă, mătuși, s.f.
cusurin, cusuriñi, s.m.	văr, veri, s.m.
dipriună, adv.	mereu, adv.

Întrebări

1. Unde merg copiii vara?
2. Unde locuiesc muma și maia?
3. Cine este muma? Dar maia?
4. Cum sunt muma și maia?
5. Cine vine să le ceară sfatul?
6. De la cine au ele nepoți?
7. Ce ne învață muma și maia?

GRAMATICĂ

2. ARTICOLU

Substantivele se articulează cu articol nehotărât și cu articol hotărât.

1. Articolul nehotărât.

Formile a articolului nehotărât sântu:

N. Ac.: **un** (masculin și neutru singular)

ună (feminin singular)

niscănt (masculin plural)

niscănti (feminin și neutru plural).

Exemple:

un om, **un** ficior, **un** cal, **un** căne; **un** lucru, **un** culac, **un** nel, **un** vimtu;

ună mână, **ună** dadă, **ună** feată, **ună** casă, **ună** capră;

niscănt ficiori, **niscănt** bărbaț, **niscănt** oamiîni;

niscănte feate, **niscănte** lucrăre, **niscănte** locuri.

G.D.: **a unui** (masculin și neutru singular)

a unei (feminin singular)

a niscăntor (ti plural la tute ghenurle).

Exemplu:

a unui om, **a unui** ficior, **a unui** căne, **a unui** lucru, **a unui** culac, **a unui** nel;

a unei feată, **a unei** dadă, **a unei** casă, **a unei** capră;

a niscăntor oamiîni, **a niscăntor** lucrăre.

2. Articolu hătărât s-adavgă la substantive care nă sântu cunuscute și s-bagă după substantiv, alichit.

Cazuri	Singular		Plural	
	masculin, neutru	feminin	masculin	feminin, neutru
nominativ și acuzativ	-u (-lu), -li	-a	-fi (-i)	-li
genitiv și dativ	-ui (-ui)	-fei (ø)	-lor	-lor

Masculin și neutru singular:

Nominativ și acuzativ:

a) **bou**, **curcubeu**, **maiu**, **plaiu**, **roi**, **romu**, **peru**, **capu**, **cucuticiu**, **ariciu**, **cicioru**, **băru**, **gutuîniu**, **țerbu**, **preftu**, **vimtu**.

GRAMATICĂ

2. ARTICOLUL

Substantivele se articulează cu articol nehotărât și cu articol hotărât.

1. Articolul nehotărât

Formele articolului nehotărât sunt:

- N. Ac.:** **un** (masculin și neutru singular) ‘un’
ună (feminin singular) ‘o’
niscânt (masculin plural) ‘niște’
niscânti (feminin și neutru plural) ‘niște’.

Exemple:

- ‘**un** om, **un** fecior, **un** cal, **un** câine; **un** lucru, **un** colac, **un** inel, **un** vântu’;
 ‘**o** mână, **o** mamă, **o** fată, **o** casă, **o** capră’.
 ‘**niște** feciori, **niște** bărbați, **niște** oameni’
 ‘**niște** fete, **niște** lucruri, **niște** locuri’.

- G.D.:** **a unui** (masculin și neutru singular) ‘unui’
a unei (feminin singular) ‘unei’
a niscântor (plural pentru toate genurile) ‘unor’.

Exemple:

- ‘**unui** om, **unui** fecior, **unui** câine, **unui** lucru, **unui** colac, **unui** inel’;
 ‘**unei** fete, **unei** mame, **unei** case, **unei** capre’
 ‘**unor** oameni, **unor** lucruri’.

2. Articolul hotărât se adaugă la substantive care sunt cunoscute și se pune după substantiv, lipit de el.

Cazuri	Singular		Plural	
	masculin, neutru	feminin	masculin	feminin, neutru
nominativ și acuzativ	-u (-lu), -li	-a	-Pi (- i)	-li
genitiv și dativ	-ui (-ui)	-Pei (ø)	-lor	-lor

Masculin și neutru:

Nominativ și acuzativ:

- a) ‘**boul**, **curcubeul**, **maiul**, **plaiul**, **roiul**, **pomul**, **omul**, **părul**, **capul**, **cocoșelul**, **ariciul**, **piciorul**, **brâul**, **gutuiul**, **cerbul**, **preotul**, **vântul**’.

b) **amirălu, caimolu, pidimolu, yrambolu, chirolu.**

c) **-li** s-adavgă la substantivile di masculin și neutru care bitisescu cu **i**: **cănilu, oaspilu, fratilu, dintilu, laptilu, muntilu, șarpilu.**

Genitiv și dativ:

Articolu genitiv și dativ easte **-ui** ică **-lui** ti substantivile di masculin și neutru: a **amirăluu**, a **bouu**, a **caimoluu**, a **chiroluu**, a **omuu**, a **cicioruu**, a **focuu**, a **fratilu**, a **dintilu**, a **preftuu**, a **domnuu**, a **tată(l)uu**, a **vimtuu**, a **băruu**, a **șiniru**, a **ariciuu**, a **cucuticiuu**, a **gutuńiuu** etc.

Feminin singular:

Exemple:

Nominativ și acuzativ:

a) **boațea, lumea, mama, cartea, coajea, ureac'ea, cămeașa, buneața, casa, buđa, țeana, feata, duńeaua, măseaua, steaua.**

Genitiv și dativ:

Articolu genitiv și dativ easte **-pei** ică (**ø**)

a) a **boațil'ei**, a **lumi'ei**, a **coajil'ei**, a **fumeal'ei**, a **cămeașil'ei**, a **moașil'ei**, a **ureac'il'ei** etc.

b) **ali** boați, **ali** lumi, **ali** coaji, **ali** fumeal'i, **ali** cămeași, **ali** moași, **ali** ureac'i.

Masculin plural:

Exemple:

Nominativ și acuzativ:

oamińil'ii, soțal'ii, nuńil'ii, bărbățal'ii, nipoțal'ii, armăńil'ii, ficior'ii, l'epur'ii, ocl'il'ii, hil'ii

Genitiv și dativ:

a **oamińilor**, a **soțalor**, a **nuńilor**, a **bărbățalor**, a **nipoțalor**, a **armăńilor**, a **oclılor**, a **l'epurlor**, a **hil'ilor**.

Feminin și neutru plural:

Exemple:

Nominativ și acuzativ:

brațale, buđale, zboarale, ouale

Genitiv și dativ:

a **brațalor**, a **buđalor**, a **zboaralor**, a **oualor**.

Articularea ti numele proprii:

MASCULIN sg.

N. Ac. **Yoryu, Teyu**

G. D. **al Yoryu, al Teyu**

FEMININ sg.

Maria, Chirața

ali Marıi, ali Chirați.

PLURAL: N. Ac. *Fotańii, Pitańii*; G. D. (*a*) *Fotańir, (a) Pitańir*.

b) ‘împãratul, necazul, chinul, ginerele, timpul’.

c) **-li** se adaugã la substantivele de masculin și neutru care se terminã cu **i**: ‘cãinele, oaspetele, fratele, dintele, laptele, muntele, șarpele’.

Genitiv și dativ:

Articolul genitiv și dativ este **-ui** sau **-lui** la substantivele de masculin și neutru: ‘împãratului, boului, necazului, timpului, omului, piciorului, focului, fratelui, dintelui, preotului, domnului, tatãlui, vântului, brãului, ginerelui, ariciului, cocoșelului, gutuiului etc’.

Feminin singular:

Exemple:

Nominativ și acuzativ:

a) ‘vocea, lumea, mama, cartea, coaja, urechea, bunãtatea, casa, buza, geana, fata, lumea, mãseaua, steaua’

Genitiv și dativ:

Articolul genitiv și dativ este **-lei** sau (\emptyset)

a) ‘a vocii, a lumii, a cojii, a familiei, a cãmãșii, a moașei, a urechii’

b) ‘a vocii, a lumii, a cojii, a familiei, a cãmãșii, a moașei, a urechii’.

Masculin plural:

Articolul hotãrât la masculin plural este **-li**:

Exemple:

Nominativ și acuzativ:

‘oamenii, soții, nașii/nunii, bărbații, nepoții, armânii, feciorii, iepurii, ochii, fiii’.

Genitiv și dativ:

Articolul hotãrât la masculin plural genitiv-dativ este **-lor**:

‘oamenilor, soților, nunilor, bărbaților, nepoților, aromânilor, ochilor, iepurilor, fiilor’.

Feminin și neutru plural:

Exemple:

Nominativ și acuzativ:

‘brațele, buzele, cuvintele, ouãle’.

Genitiv și dativ:

‘brațelor, buzelor, cuvintelor, ouãlor’.

Articularea ti numele proprii:

MASCULIN sg.

N. Ac. Yoryu, Teyu

G. D. al Yoryu, al Teyu

‘al lui Gheorghe, al lui Tegu’

FEMININ sg.

Maria, Chirața

ali Marii, ali Chirați.

‘a Mariei, a Chiraței’.

PLURAL: N. Ac. ‘Fontanii, Pitanii; ai Fontanilor, Pitanilor’.

3. PRONUMELE POSESIV. ADJECTIVU POSESIV

Formile di pronomile posesive sântu și ațeale di adjectivile posesive.
Pronumile posesive sântu:

Un posesor			
m. sg.	a meu a tău a lui	f. sg.	a mea a ta a l'ei
m. pl.	a mei a tăi a lui	f. pl.	a meale a tale a l'ei
Cama mult posesori			
m. sg.	a nostru a vostru a lor	f. sg.	a noastră a voastră a lor
m. pl.	a noștri a voștri a lor	f. pl.	a noastre a voastre a lor

Exemple:

A mea carte ș-**a ta** sântu nale.

A meu tată easte bun oaspe cu **a lui**.

A noștri lucrători sântu acasă, **a voștri** la fabrică.

A cui easte cartea aistă? **A mea**.

A cui sântu cărțile aiste? **A noastre**.

Ficiorl'i **a noștri** sântu acasă, **a lor** tu ubor.

COMUNICARE

4. CAI EASTI SOIA MEA?

Soia mea easti mari și multu avdătă. Dada și tati suntu totâna cu mini. Muma și papu șed cu noi deadun. Maia și papu alantu sta tu altă casă cu a mei proț cusuriîni și cu lali, cu teta. Lali easti fratile al tata și teta easti cumnată cu mama și cu tati. Maia și muma suntu dau cuscri buni și me-au nipot mini. Ama vor și ună nipoată. Pisti cali di noi

3. PRONUMELE POSESIV. ADJECTIVUL POSESIV

Formele de pronume posesive sunt aceleași de la adjectivele posesive.
Pronumele posesive sunt:

Un posesor			
m. sg.	al meu al tău al lui	f. sg.	a mea a ta a ei
m. pl.	ai mei ai tăi ai lui	f. pl.	ale mele ale tale ale ei
Mai mulți posesori			
m. sg.	al nostru al vostru al lor	f. sg.	a noastră a voastră a lor
m. pl.	ai noștri ai voștri ai lor	f. pl.	ale noastre ale voastre ale lor

Exemple:

- ‘Cartea /scrisoarea mea și a ta sunt noi.’
- ‘Tatăl meu este bun prieten cu al lui.’
- ‘Muncitorii noștri sunt acasă, ai voștri la fabrică.’
- ‘A cui este această carte? A mea.’
- ‘Ale cui sunt aceste cărți? Ale noastre.’
- ‘Feciorii noștri sunt acasă, ai lor în curte.’

COMUNICARE

4. CARE ESTE NEAMUL MEU?

Familia mea este una mare și foarte cunoscută. Mama și tata sunt întodeauna cu mine. Bunica și bunicul locuiesc împreună cu noi. Mamaia și celălalt bunic stau într-o altă casă cu verișorii mei primari, cu unchiul și cu mătușa. Unchiul este fratele tatălui și mătușa este cumnată cu mama și cu tata. Maia și muma sunt două cuscre bune și mă au pe

șadi nuna și nunu cu ficiorișii a lor. Hl'ini (cumbarii) sta ma nsus di casa noastră. El'i au ună fitică multu mușată și mintimenă. Cathi duă mama și tata neg la lucru. El'i fug tahina de acasă și yin seara, amânat. Noi tuș nâdem uspeș unu la alantu și him multu duruș.

Zboară nali:

soi, soi , s.f. = tută taifa di la ună casă; familie
dadă, dadi , s.f. = mamă, mami
pap, pâpâni , s.m. = tata al tati ică ali mami
lală, lâlâni , s.m. = frati al tati ică ali mami
cumnată, cumnati , s.f. = sora a bărbatui a meu ică nveasta a fratilui
nună, nuni , s.f. = mul'earea cai cărună ună preac'i ică piteadă un cilimean
nun, nuni , s.m. = bărbatu cai cărună ună preac'i ică piteadă un cilimean
ficiuric, ficiuriș , s. m = cilimean, cilimeani
hl'in, hl'ini , s.m. = cumbar, cumbari
fitică, fitiș , s.f. = ună feată nică
uspeș, uspeșuri , s.n. = avizita
durut, duruș, durută, duruti , adj. = multu vrut

Iia easti a ... soră.
Mama și teta sântu
Mini și feata ali teti him
Mama easti ti nipoata a l'ei.
Teta me-ari mini ...

Tati easti ali mami...
Mini și sora... him a... cilimeani.
Mini și sora... il'i vrem mult părinșali a...
Mama și tati sântu a... părinș.
Cănilu easti soșu a... ti-agiucari.

mine ca nepot. Dar vor și o nepoată. Peste drum de noi locuiesc nașul și nașa cu ai lor copii. Finii stau mai sus de casa noastră. Ei au o fetiță foarte frumoasă și deșteaptă. În fiecare zi, mama și tata merg la lucru. Ei pleacă dimineața de-acasă și vin seara, târziu. Noi toți mergem în vizită unii la alții și suntem foarte apropiați (sufletști).

Cuvinte noi

Dialectul aromân	Limba română standard
soi, soi, s.f.	neam, neamuri, s.n
dadă, dadi, s.f.	mamă, mame, s.f.
pap, pâpâni, s.m.	tată, tați, s.m.
lală, lâlâni, s.m.	unchi, unchi, s.m.
cumnată, cumnati, s.f.	cumnată, cumnate, s.f.
nună, nuni, s.f.	nașă, nașe, s.f.
nun, nuńi, s.m.	naș, nași, s.m.
ficiuriț, s.plt.	copiii mici
hl'in, hl'ini, s.m.	fin, fini, s.m.
fitică, fitiț, s.f.	fetiță, fetițe, s.f.
uspeț, uspețuri, s.n.	vizită, vizite, s.f.; ospetie
durut, duruț, durută, duruti, adj.	sulfetist, bun, adj.

Ea este sora mea.
Mama și mătușa sunt surori.
Eu și fata mătușii suntem verișoare.
Mama este mătușa nepoatei ei.
Mătușa mă are pe mine nepoată.

Tata este bărbatul mamei.
Eu și sora mea suntem copiii părinților noștri.
Eu și sora mea îi iubim mult pe părinți.
Mama și tătucul sunt părinții noștri.
Câinele este prietenul nostru de joacă.

5. EXERCITII

1. Scrieți articolul hotărât:

casă – ; nipot; dinti; feată; nun; cumbară; ficiuric; mamă; soț; bărbat; carti; bâclăvă; soi; steauă; neauă; mur; vișin; cundil'i; bisearică; scam; mumă; maie.

2. Băgați la plural cu articol hotărât substantivii di la exercițiu 1:

Model: casa → casi → casili.

3. Adădarați propoziții cu substantivele articulate: oamińl'i, nuńl'i, frațl'i, dințl'i, ficiorl'i, cal'i , aușil'i, cănil'i .

4. Băgați substantivele la genitiv articulat:

Ficioril'i (fraț) a mei sântu níț.
Portu (armăńi) easte mușat chindisit.
Casa (păpăńi) u portu tu inimă.
Boațea (bărbat) s-avde diparte.

5. Scrieți pronumele posesiv di la adjectiv:

ex.: *Casa a mea easti veacl'i. A mea easti veacl'i.*

Ficioru a meu easti bun.	... easti bun.
Feata a mea easti bunâ.	... easti bunâ.
Ficioril'i a tăi sântu buńi.	... sântu buńi.
Featili a voastri suntu buni.	... sântu buni.

6. Scrieți pronumele posesiv cai lipsești:

ex.: *Casa a mea easti veacl'i. A ta easti nau.*

Tata a meu easti yeatru.	... easti dascal.
Mama a lui easti tiniră. easti cama niheam tiniră.
Mama a fei yini ayońea. yini cama amânat.
Fratili a meu easti student.	... nu easti student.
Sora a noastră neađi la șculii. nu pleacă încă.

7. Scrieți substantivele la forma articulată hotărât și băgați și adjectivele posesive cai lipsești:

ex.: *Iani ari un cal. Calu a lui easti lai și mari.*

Voi aveț ună mumă. (Mumă) easti mintimenă.
Tini ai ună fustani nau. (Fustani) easti mușată.
Mini am ună tetă durută. (Tetă) easti diparti.
Noi avem ună casă mari. (Casă) easti mplină di vreami.
Maia ari mulț nipoț. (Nipoț) sântu buńi.

8. Cum easti muma a voastră? Ama maia a voastră? Scriați cu zboarăli a voastri.

UNITATEA 4

OMU ȘI TRUPU A LUI. ȚI BUIEI ȘTIM?

Alideț textu

1. MUȘATU FICIOR

Mama și tati sântu ac'imaț s-piteață un ficiuric. El'i sântu nuñil'i al Iani. El easti multu ñic, ari maș patru meși, ma easti multu mușat. Capu a lui easti ma mari, ca proporție di trup, ama poati di lu țani ghini. Cumbara îni dăți s-hiu cu câștigă să-l'i țan mână sum zvercă, să nu şuță gurmađu. Ocl'il'i a lui ca dau mărđeali gherđ mutrescu pi mini cu multă harau și s-veadi că va aibă đeani lunđ și sufrânțeali fapți ca dit cundil'i. Urec'ili li toară cătă mini totăna cându asun cu yăryăliciu. Îțido lucru ți lu acață tu mână lu duți la nari și la gură. Nu ari ninga dinț și măsel'i. Cându easti nvirinat, spinđură buđa păn la gruñi, ama cându easti hărios arădi di s-lișineadă. Tindi cătă mini dauli brață ca s-me-agioc cu el. Cătiunoară s-ciuduseaști cându veadi țințili đeađiti di la mână. Ună oară s-agudi la cot. Plămsi multu. Palma a lui easti multu ma ñică di a mea. Cându ira cama ñic, fașa l'i-u trițea dada a lui pisti gof, pândică și pisti cicioară și pisti trupu a lui. Numirili și mânăli il'i arămânea nafoară. Tora nu sta dot nfășat. Poati să-și adună đănunc'ili păn la cheptu și, cându lu l'ia haraua, agudeaști cu lăpuda și cu călcăñili di sărmăniță. S-agioacă multu. Easti multu dizñirdat.

UNITATEA 4

OMUL ȘI TRUPUL LUI . CE CULORI ȘTIM?

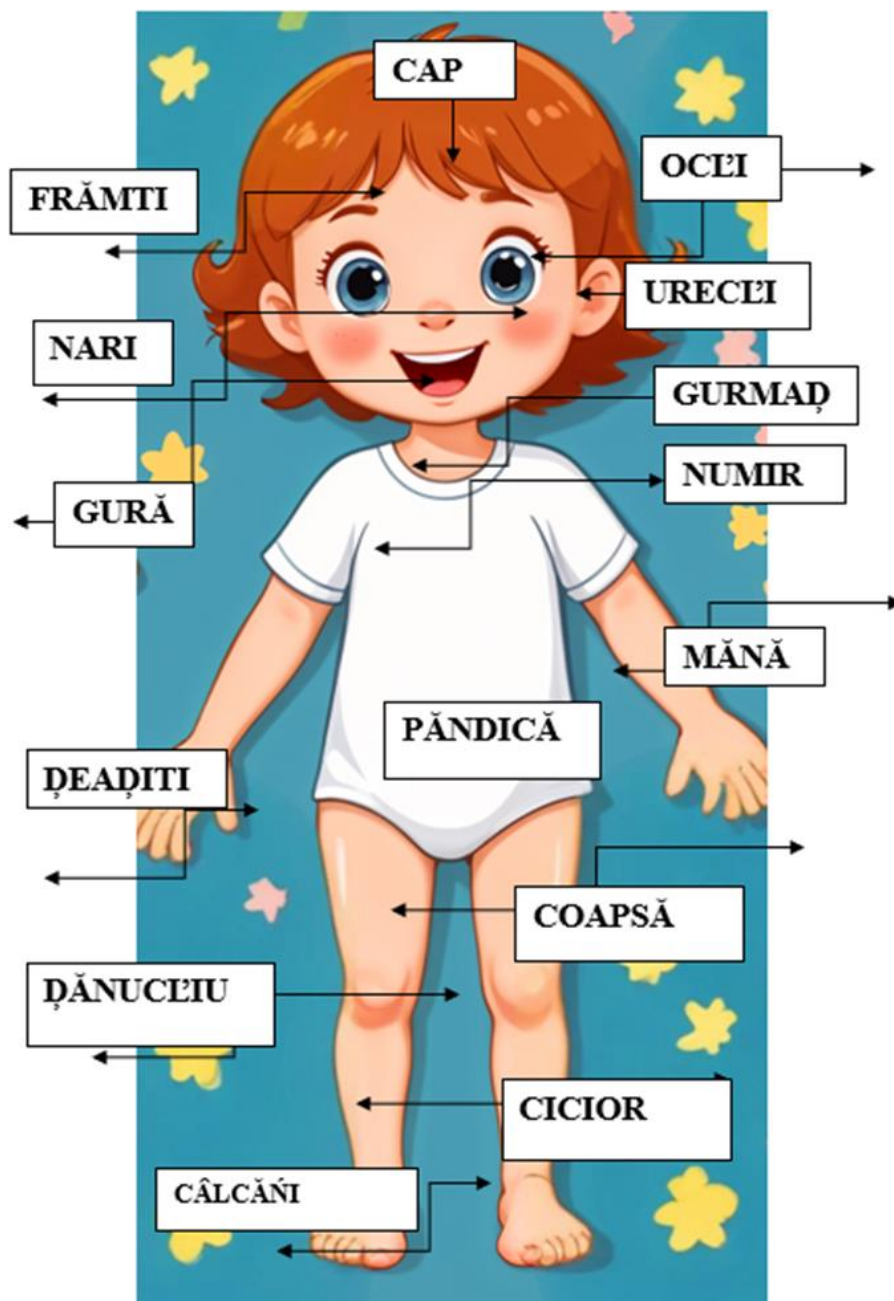

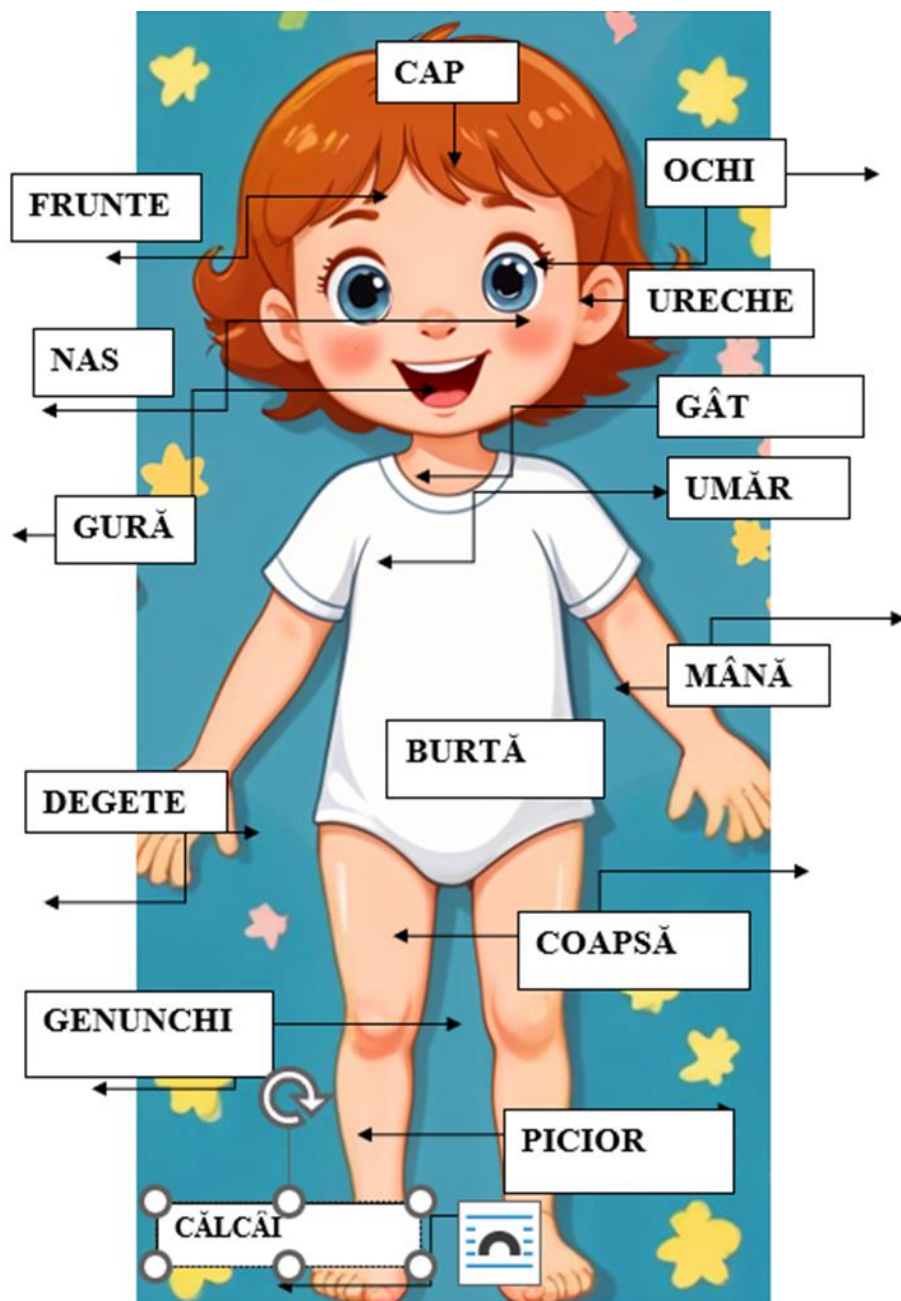
Citiți textul

1. FRUMOSUL FECIOR

Mama și tata sunt chemați să boteze un copil. Ei sunt nașii lui Iani. El este foarte mic, are doar patru luni, dar este foarte frumos. Capul lui este mai mare, ca proporție de trup, dar poate să-l țină bine. Cumătra îmi zice să fiu atentă să-i țin mâna sub ceafă ca să nu-și sucească gâtul. Ochii lui ca două mărgelile albastre se uită spre mine cu multă bucurie și se vede că are gene lungi și sprâncene ca făcute cu condeiul. Urechile le întoarce spre mine mereu când sun cu zdrăngăneaua. Orice lucru pe care îl prinde cu mâna îl duce la nas și la gură. Nu are încă dinți și măsele. Când este supărat își lasă buza până la bărbie, dar când este bucurios râde de leșină. Întinde către mine amândouă brațele ca să mă joc cu el. Câteodată se miră când vede cele cinci degete de la mână. Odată s-a lovit la cot. A plâns mult. Palma lui este mult mai mică decât a mea. Când era mai mic îi trecea mama lui fașa peste șold, burtă și peste picioare și peste trupul lui. Umerii și mâinile îi rămâneau afară. Acum nu stă deloc înfășat. Poate să-și ducă genunchii până la piept și când e vesel lovește cu talpa și cu călcâiele de leagăn. Se joacă mult. Este foarte dezmiardat.

Zboară nali

Dialectu aromân
acaț , vb. = apuc
ac'em , vb. = călisescu
agudescu , vb. = dau bătichi
cu câștigă , loc. adv. = angătan
braț , brață , s.n. = partea di nđeană di mână
buđă , buđă , s.f. = marđina ali guri
călcăni , călcăni , s.n. = partea di dinăpoi, di nghios di la cicior
cheptu , chepturi , s.n. = partea di nđeană a trupui
cicior , cicioară , s.n. = cathi un dit membrele di nghios a trupui, ți agiută la innare
(mi) ciudusescu , vb. = (mi) nír
cot , coate , s.n. = osu dinafoară a brațui, cai țani partea di nđeană a brațui cu ațea di nghios
cundil'i , cundil'ie , s.n. = peană ti scriari
đănuncl'iu , đănuncl'i , s.n. = osu, acățătura ali coapsi cu fluiara a ciciorui
đeadit , đeaditi , s.n. = oasili di nafoară, mobile, cu cai s-bitiseaști mână
đeană , đeani , s.f. = peanili di ocl'i
dinti , dinț , s.m. = oasili niț di ngură cu cai s-meastică măcarea
diznerdu , vb. = hăidipsescu
dot , adv. = dip
fașe , făși , s.f. = cioara cu cai s-leagă sparganu a nícui
gof , goafi s.n. = partea a trupui dit mesi și coapsă
gruńi , gruńie , s.n. = partea cu os di nghios di la față
gurmađ , gurmađă , s.n. = partea cai leagă capu di trup; gârgălan
lăpudă , lăpuđ , s.f. = partea di nghios a ciciorui cu cai călcăm
lișined , vb. = îni yini urut
lung , lungă , lund , adj. = cai easti multu mari di la un cap la alantu
mărđeauă , mărđeali , s.f. = grăț níc di chelchi ți-s bagă di guși
măseau , măsel'i , s.f. = dinti cama mari, dinăpoi tu gură
nari , nări , s.f. = organu cu cai adil'em
níc , nícă , niț , adj. = cu proporții ți nu sântu mări
numir , numiri , s.n. = osu, partea di nđeană a trupui
nvirinat , nvirinată , nvirinaț , nvirinate adj. = cai nu easti hărios; mărzit
ocliu , ocli , s.m. = organu ali fați cu cai videm
palmă , palmi , s.f. = partea di nghios ali mări
pândică , pândiț , s.f. = partea a trupui iu s-află stumahea
proporție , proporții , s.f. = raport dit ună cumată cu alantă
sărmăniță , sărmăniță , s.f. = cupanı tu cai s-leagă nícui

Cuvinte noi

Dialectul aromân	Limba română standard
acaț, vb.	a prinde, a apuca, vb.
ac'lem, vb.	a chema, vb.
agudesc, vb.	a lovi, vb.
cu câștigă, loc. adv.	cu grijă, loc. adv.
braț, brață, s.n.	braț, brațe, s.n.
buđă, buđă, s.f.	buză, buze, s.f.
călcăni, călcăni, s.n.	călcâi, călcâie, s.n.
cheptu, chepturi, s.n.	piept, piepturi, s.n.
cicior, cicioară, s.n.	picioar, picioare, s.n.
(mi) ciudusescu, vb.	a se mira, vb.
cot, coate, s.n.	cot, coate, s.n.
cundil'i, cundil'ie, s.n.	condei, condeie, s.n.
đanuncl'iu, đanuncl'i, s.n.	genunchi, genunchi, s.m.
đeăđit, đeăđiti, s.n.	deget, degete, s.n.
đeană, đeani, s.f.	geană, gene, s.f.
dinte, dinț, s.m.	dinte, dinți, s.m.
diznerdu, vb.	a dezmierda, vb.
dot, adv.	deloc, adv.
fașe, făși, s.f.	fașă, feșe, s.f.
gof, goafi s.n.	șold, șolduri, s.n.
gruńi, gruńie, s.n.	bărbie, bărbii, s.f.
gurmađ, gurmađă, s.n.	gât, gâturi, s.n.; grumaz (rar, reg.)
lăpuđă, lăpuđ, s.f.	talpă, tălpi, s.f.
lișined, vb.	a leșina, vb.
lung, lungă, lunđ, adj.	lung, lungă, lungi, adj.
mărđeauă, mărđeali, s.f.	mărgea, mărgele, s.f.
măseau, măsel'i, s.f.	măsea, măsele, s.f.
nari, nări, s.f.	nas, nasuri, s.n.; nară, nări (reg.)
ńic, ńică, ńiț, adj.	mic, mică, mici, adj.
numir, numiri, s.n.	umăr, umeri, s.m.
nvirinat, nvirinată, nvirinaț, nvirinate adj.	supărat, supărată, supărați, supărate, adj.
ocliu, ocl'i, s.m.	ochi, ochi, s.m.
palma, palmi, s.f.	palma, palme, s.f.
păndică, păndiț, s.f.	burtă, burți, s.f.; pântece
proporție, proporții, s.f.	proporție, proporții, s.f.
sărmăniță, sărmăniță, s.f.	leagăn, leagăne, s.n.

pited , vb. = adetea ți fați ca omu s-hibă criștin
sufrânțeauă, sufrânțeali , s.f. = perli di nsus di oculi
șuț , vb. = tor
ureaci, ureci , s.f. = organu cu cai avdi omu
yăryălici, yăryălici , s.n. = un lucru nîc cu cai s-agioacă cilimeanii și asună multu
zvercă, zverț , s.f. = partea di npoi di gurmaț

Întribări

1. Ți numă ari nîcu?
2. Căț meși ari nîcu?
3. Cum sântu oculi'i a nîcui?
4. Pisti ți u trățea dada fașa a nîcui?
5. Ți fați nîcu cându easti nvirinat? Ma cându easti hărios?

GRAMATICĂ

2. ADJECTIVU

Dialectul aromân ari adjective cu patru, cu trei și cu dau formi. Adjectivele cu ună formă sântu puțani. Ari dau numiri ca la substantiv (singular / plural). Adjectivele cai sta nînga substantivele di ghenul neutru ar, la singular, formă di masculin și, la plural, formă di feminin.

Adjective cu patru formi:

m. sg. *analtu*, f. sg. *analtă*, m. pl *analț*, f. pl. *analti*

Adjective cu trei formi:

m. sg. *nîc*, f. sg. *nîcă*, m., f. pl. *nîț*

Adjective cu dau formi:

m., f. sg. *arați*, m., f., pl. *arăț*

Adjective cu ună formă:

apló, hăzări, fucsia, magenta

Adjectivu are ghen, numir, caz ună soi ca substantivu.

pited , vb.	a boteza , vb.
sufrânțeauă, sufrânțeali , s.f.	sprânceană, sprâncene , s.f.
șuț , vb.	a suci, a răsuci , vb.
ureacfi, urecfi , s.f.	ureche, urechi , s.f.
yãryãlici, yãryãlici , s.n.	zdrângãnea , s.f. = jucãrie zornãitoare pentru copii mici
zvercã, zvert , s.f.	ceafã, cefe , s.f.

Întrebãri

1. Ce nume are copilul?
2. Cãte luni are copilul?
3. Cum sunt ochii copilului?
4. Peste ce trecea mama fașa copilului?
5. Ce face copilul când este supãrat? Dar când este bucuros?

GRAMATICĂ

2. ADJECTIVUL

Dialectul aromân are adjective cu patru, cu trei și cu douã forme. Adjectivele cu o formã sunt puține. Are douã numere ca la substantiv (singular / plural). Adjectivele care stau lângã substantivele de genul neutru au, la singular, formã de masculin și, la plural, formã de feminin.

Adjective cu patru forme:

m. sg. *analtu*, f. sg. *analtã*, m. pl. *analț*, f. pl. *analti* ‘înalț, înaltã, înalți, înalte’

Adjective cu trei formi:

m. sg. *nic*, f. sg. *nicã*, m.,f. pl. *niț* ‘mic, micã, mici’

Adjective cu dau formi:

m.f. sg. *arați*, m. f, pl. *arăț* ‘rece, reci’

Adjective cu unã formã:

apló, hãzãri, fucsia, magenta ‘temperat, gata, fucsia, magenta’

Adjectivul se acordã în gen și numãr cu substantivul.

a. Adjective cu patru forme

Masculin		Feminin	
singular	plural	singular	plural
avut	avuț	avută	avute
alăvdat	alăvdaț	alăvdată	alăvdate
albu	alghi	albă	albe
arsu	arși	arsă	arse
bun	buși	bună	bune
gros	groși	groasă	groase
gălbinos	gălbinoși	gălbinoasă	gălbinoase
greu	grei	greauă	greale
gras	grași	grasă	grase
mut	muț	mută	mute
mușat	mușat	mușată	mușate
orbu	orghi	oarbă	oarbe
slab	slaghi	slabă	slabe
șcurtu	șcurț	șcurtă	șcurte
uscat	uscaț	uscată	uscate

Exemplu:

*om bun, feată bună, oamiși buși, feate bune;
fior mușat, feată mușată, fiores mușat, feate mușate.*

b. Adjective cu trei forme

Singular		Plural
masculin	feminin	masculin și feminin
vecliu	veacfe	veclii
lai	laie	lăi
largu	largă	lărđ

Exemplu:

portu armănescu, casă armănească, porturi armănești, casi armănești.

c. Adjective cu două forme

Tu aistă grupă intră adjectivile ți au ună formă ti masculin și feminin singular și ună formă ti masculin și feminin plural.

a. Adjective cu patru forme

Masculin		Feminin	
singular	plural	singular	plural
avut	avuți	avută	avute
lăudat	lăudați	lăudată	lăudate
alb	albi	albă	albe
ars	arși	arsă	arse
bun	buni	bună	bune
gros	groși	groasă	groase
gălbinos	gălbinoși	gălbinoasă	gălbinoase
greu	grei	grea	grele
gras	grași	grasă	grase
mut	muți	mută	mute
frumos	frumoși	frumoasă	frumoase
orb	orbi	oarbă	oarbe
slab	slabi	slabă	slabe
scurt	scurți	scurtă	scurte
uscat	uscați	uscată	uscate

Exemplu:

‘om bun, fată bună, oameni buni, fete bune’

‘fecior frumos, fată frumoasă, feciori frumoși, fete frumoase’

b. Adjective cu trei forme

Singular		Plural
masculin	feminin	masculin și feminin
vechi	veche	vechi
negru	neagră	negri (negre)
larg	largă	largi

Exemplu:

‘port aromânesc, casă aromânească, porturi aromânești, case aromânești’

c. Adjective cu două forme

În această grupă intră adjectivele care au o formă pentru masculin și feminin singular și o formă pentru masculin și feminin plural.

Singular	Plural
masculin și feminin	masculin și feminin
arați mari moali veardi	arăț mări mo'ri verç

Exemplu:

căni (casă) mari, căni (casi) mări;
rău (mână) arați, răuri (măni) arăț.

d. Adjective cu ună formă (nivariabile)

Ună formă ti masculin, feminin, singular și plural: *muceale, bordo, gri, roze.*

Exemplu:

aistu ficior *muceale*, aistă feată *muceale*,
aiști ficiori *muceale*, aiste feate *muceale*.

2.1. Gradurili di comparație

Dialectul aromân are, ună soi cu limba română standard, trei gradi di comparație: pozitiv, comparativ și superlativ.

1. *Pozitivu* easte adjectivlu tu forma di bază: bun, lungu, gros, analtu.

2. *Comparativu* s-fați cu adverbu *ma (cama)* și adjectivlu nearticulat: *ma bun, ma mușat; cama bun, cama mușat.*

Comparativu ari trei formi:

- a) comparativ di superioritate,
- b) comparativ di inferioritate,
- c) comparativ di egalitate.

Comparativu di superioritate s-fațu cu adverbu **cama** ică **ma** și s-bagă dinintea a adjectivui; după adjectiv s-băgă **di** cându s-fațe comparație anamisa di nai ma puțan dauă persoane ică lucre (obiecti ică idei): **ma... di, cama... di.**

Exemplu:

a) El easte **ma analtu** di mine.

Vasili easte **cama bun** di Nicola.

Maria easte **ma mușată** di Fanița.

Lecția aistă easte **ma lișoară** di ațeale di aseară.

Exercițiile di aseara eara **cama greale** di aiste di ază.

Singular	Plural
masculin și feminin	masculin și feminin
rece mare moale verde	reci mari moi verzi

Exemplu:

‘câine (casă) mare, câini (case) mari’

‘rîu (mână) rece, râuri (mâini) reci’

d. Adjective cu o formă (invariabile)

O formă pentru masculin, feminin, singular și plural: *muceale* ‘learcă’, *bordo* ‘bordo’, *gri* ‘gri’, *roze* ‘roze’.

Exemplu:

‘acest fecior ud learcă, această fată udă learcă’

‘acești feciori uzi learcă, aceste fete ude learcă’

2.1. Gradele de comparație

Dialectul aromân are, la fel ca limba română standard, trei grade de comparație: pozitiv, comparativ și superlativ.

1. *Pozitivul* este adjectivul la forma de bază: *bun, lungu, gros, analtu* ‘bun, lung, gros, înalt’

2. *Comparativul* se formează cu adverbul *ma (cama)* ‘mai’ și adjectivul nearticulat: ‘mai bun’, ‘mai frumos’, ‘mai bun’, ‘mai frumos’.

Comparativul are trei forme:

- comparativ de superioritate,
- comparativ de inferioritate,
- comparativ de egalitate.

Comparativul de superioritate se face cu adverbul *cama* sau *ma* ‘mai’ care se pune înaintea adjectivului; după adjectiv se folosește *di* ‘decât’ când se exprimă comparația dintre cel puțin două persoane sau lucruri (obiecte sau idei): ‘mai decât’, ‘mai decât’.

Exemplu:

a) El este mai înalt decât mine.

Vasile este mai bun decât Nicola.

Maria este mai frumoasă decât Fanița.

Această lecție este mai ușoară decât acelea de aseară.

Exercițiile de aseară erau mai grele decât cele de azi.

b) El easte **ma puțan analtu** di mine.
Vasili easte **cama puțan bun** di Nicola.
Maria easte **ma puțan mușată** di Fanița.
Lecția aistă easte **ma puțan lișoară** di ațeale di aseară.
Exercițiile di aseara eara **cama puțan greale** di aiste di ază.

c) El easte **ună soi analtu** ca mine.
Vasili easte **ună soi bun** ca Nicola.
Maria easte **ună soi mușată** ca Fanița.
Complementu comparativului s-fați cu prepoziția *di*: ma bun *di* mini.

Superlativu:

A. Relativ:

- a) s-fați cu adverbu *ma* (*cama*) și adjectivu articulat: *cama bunu*, *cama mușata*.
b) cu adverbu *nai* și adjectivu articulat: *nai ma bunu*.

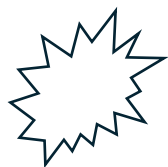
B. Absolut:

Superlativu absolut s-fați cu adverbu *multu* și adjectivu nearticulat: *multu bună*, *multu mușat*.

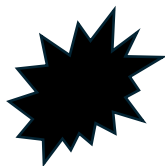

COMUNICARE

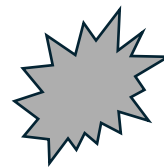
3. ȚI BUIEI ȘTIM

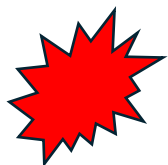
ALBU

LAI

SUR

ROȘ

GALBIN

ÑIR

b) El este mai puțin înalt decât mine.
Vasile este mai puțin bun decât Nicola.
Maria este mai puțin frumoasă decât Fanița.
Această lecție este mai puțin ușoară decât acelea de aseară.
Exercițiile de aseară erau mai puțin grele decât cele de azi.

c) El este la fel de înalt ca mine.
Vasile este la fel de bun ca Nicola.
Maria este la fel de frumoasă ca Fanița.

Complementul comparativului se formează cu prepoziția *di* ‘decât’: *ma bun di mini* ‘mai bun decât mine’

Superlativul:

A. Relativ:

a) Se formează cu adverbul *ma (cama)* și adjectivul articulat: ‘cel mai bun’, ‘cea mai frumoasă’.

b) cu adverbul *nai* și adjectivul articulat: *nai ma bunu* ‘cel mai bun’.

B. Absolut:

Superlativul absolut se formează cu adverbul *multu* și adjectivul nearticulat: *multu bună* ‘foarte bună’, *multu mușat* ‘foarte frumos’.

COMUNICARE

3. CE CULORI ȘTIM

ALB

NEGRU

GRI

ROȘU

GALBEN

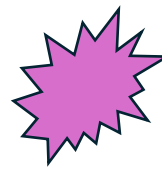
ALBASTRU

**PURTUCALIȘ
ORANJ**

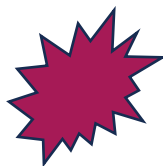
VEARDI

ZAHARIȘ

CREPI

VIȘIN

CAFE

4. BUIEI'LILI S-ACATĂ

Transpunere după Raluca Andrei

*Buieil'ili s-acață
Că vor să știi ghini,
Cai easti cama nșeană
Și mi ntreabă mini.
Mini li đăc...:
Soară i galbin,
Veardi easti frânđa,
Țeru iasti nîr,
Roși-i bubulica,
Oranj easti nșeara,
Crepî i nă lilice,
Indigo flitura,
Tută i maș buiau!*

*Buieil'ili diunoară,
Adil'i licșurati,
Lă easti limpidi tora
Cai easti cama nșeană.
Că...
Soară i galbin,
Veardi easti frânđa,
Țeru iasti nîr,
Roși-i bubulica,
Oranj easti nșeara,
Crepî i nă lilice,
Indigo flitura,
Tută i maș buiau!*

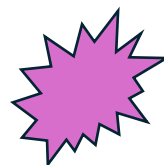

PORTOCALIU
ORANJ

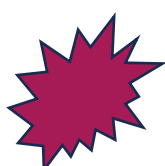
VERDE

ROZ

MOV

VIȘINIU

CAFENIU

4. CULORILE SE CEARTĂ

de Raluca Andrei

*Culorile se ceartă
Că vor să știe bine,
Care-i mai importantă
Și mă-ntreabă pe mine.
Eu răspund...:
Soarele e galben,
Verde este frunza,
Cerul e albastru
Roșie-i buburuza,
Oranj este polenul,
Violetă o floare,
Indigo fluturașul,
Totul e culoare!*

*Culorile îndată,
Răsuflă ușurate,
Le este clar de-acuma
Cât sunt de importante.
Pentru că...
Soarele e galben,
Verde este frunza,
Cerul e albastru
Roșie-i buburuza,
Oranj este polenul,
Violetă o floare,
Indigo fluturașul,
Totul e culoare!*

5. EXERCITII

1. Bâgaț și lipsești:

 mușat, mușată; mușat, mușati

- a. Ai un ficior
- b. Ari ună feată... .
- c. Avem născănt ficiori
- d. Ar născănti feati

 lungu, lungă; lunđ

a. Cămeșa aistă easti	Cămeșili aisti săntu
b. Fustanea aistă easti	Fustănilii aisti săntu
c. Omii aistu easti dip... .	Oamiñilii ațiști săntu dip
d. Yalea aistă easti	Văliurilii aisti săntu

 mari; mări

- a. El ari un ficior Ea are născănt ficiori Noi avem ună casă El'i ar case ... ca palati.

2. Adăraț enunțuri cu zboarăli:

- a. laiu – albu; b. roșu – veardi; c. maro – kaki; d. nău – vecliu; e. mari – nícu

3. Completaț cu antonimi (zboară cu noimă ahoryea):

- a. Tini ai ună fustani **nau** și mini am ună fustani
- b. Tini ai ună mindueari **bună**, ama el ari ună mindueari
- c. Noi avem păpuță **nali**, ama eali ar păpuță
- d. Elu ari ună cămeași **lungă**, ama tini ai ună cămeași
- e. Noi stăm tu un udă **mari**, ama eali sta tu un udă

4. Udusiț căti trei adjective la substantivele di ma nghios:

- a. dascala
- b. ficiuricu
- c. lilicili
- d. poñii
- e. scamnu
- f. cundiñili

5. Spuneț cum săntu buiel'ili a lucrălor:

Soară easti

Țeru easti

Săndili easti

Iarba easti ...

Neaua easti ...

Noaptea easti ...

Lilicea dit câmpu easti

6. Adãraț unã compoziție cu tema *Cum easti nai mai bun soțu a melu / cai ma bunã soață a meuã.*

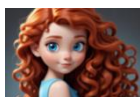
7. Cum ari feata percea?

perci lai, feată caleși; perci alimțã

perci rusã, feată bãlaie; perci șcurtã

perci mavrumatã, perci sãlãghitã; perii neali, neali

CASA IU STĂM. IU STAI TINI?

Alideț textu

1. CASA ȚI U PORTU TU INIMĂ

Cathi oară ni-aduc aminte cu multă vreami di casa iu mi simtu totăna ficiuric. Easti ună casă ți o portu tu inimă, cu muri albi, cu firid analti, cu udađ luńinoși și cu ubor de-avriga. Noi stăm tu chentru, ninga băsearică și nu diparti di șculii. Tu aistă casă băneađă tora mași dada cu tati și noi nă duțem cu harau să-l'i videm. Căndu agiungu tu ubor ni și pari că pońil'i dit gărdina a noastră, nu-ni mi cunoscu ș-mi ntreabă *cai hiu*. Noi nă ascundem sum umbra a lor și nă aduțem aminti di casa di ma ninti: patu era ninga soba cu teracotă, masa rătundă ninga firidă și scamurile di lem udusite ca să șidem tuț. Doaga albă, aștirată tu udălu ațel bunu, chilimea dit udălu alantu mari și căprina di mpadi, fapți di muma la război inii yin tu minti. Inii spun tu sinea mea că voi s-hiu năpoi nic și ni-easti dor di niurizma a lilicilor di atumțea. Tora avem condiții moderne: baie cu duș, cu cadă, bucătărie cu aragaz, nu cu cireap ca ma ninti, cu machină de lari a piatilor. Tora tută taifa s-adună la televizor pi canape, nu ca altoară la vatra focui. Tora pit ugeag iasi fumu di la centrala termică nu di la leamili dit sobă.

Părințal'i nă așteaptă cu ușa dișcl'isă și nă ntreabă cai easti alantă oară ti vineari.

CASA ÎN CARE STĂM. UNDE STAI TU?

Citiți textul

1. CASA PE CARE O PORT ÎN INIMĂ

Uneori îmi aduc aminte cu mult drag de casa unde mă simt mereu copil. E o casă pe care o port în inimă, cu ziduri albe, cu ferestre înalte, cu odăi luminoase și cu o curte împrejur. Noi stăm în centru, lângă biserică și nu departe de școală. În această casă locuiesc acum doar mama cu tata și noi ne ducem cu bucurie să-i vedem. Când ajung în curte mi se pare că pomii din curtea noastră nu mă cunosc și mă întreabă cine sunt. Noi ne ascundem sub umbra lor și ne aducem aminte de casa de mai înainte: patul era lângă soba de teracotă, masa rotundă lângă fereastră și scaunele de lemn așezate ca să stăm toți. Plapuma albă, așternută în camera cea bună, covorul din camera cealaltă mare și *căprina* de pe jos, făcute de muma la război îmi vin în minte. Îmi spun în sinea mea că vreau să fiu din nou mic și îmi este dor de mireasma florilor de atunci. Acum avem condiții moderne: baie cu duș, cu cadă, bucătărie cu aragaz, nu cuptor de pământ ca în trecut, cu mașină de spălat vase. Acum toată familia se adună la televizor pe canapea, nu ca odinioară la vatra focului. Acum pe horn iese fumul de la centrala termică, nu de la lemnele din sobă.

Părinții ne așteaptă cu ușa deschisă și ne întreabă care este data viitoare când venim.

Zboară nali

aragaz, argazi , s.n. = mașină iu s-fați măcarea
baie, băi , s.f. = udălu iu s-la omu
băsearică, băseariț , s.f. = casă cu cruți iu s-fați liturgia ti criștini
bâneș , vb. = trec bana; trec yiața
bucătărie, bucătării , s.f. = udălu iu s-fați măcarea
cadă, căș , s.f. = lucrăru ti fățeari bați
casă, casi , s.f. = locu iu băneașă omu
căprină, căprini , s.f. = mândă adărat di per di capră; sazmă
chilimi, chiliți , s.f. = mândă cu lilici și s-așteară pi pat
cireap, cirapi , s.n. = furnu adărat nafoară di casă ti cuțeari pănea
doagă, doș , s.f. = flucată adărată di lână toarsă
duș, dușuri , s.n. = paipă pit cai cură apa ti lari tu bai
firidă, firid , s.f. = geami
gărdină, gărdini , s.f. = locu iu omu bagă s-acrească lilice, dumăș, patăș etc.
lau , vb. = curari cu apă și săpuni
masă, masi , s.f. = lucru di lem, adărat dit ună ploaci cu patru ică trei cicioari, la cai omu sta di măcă
mi simtu = mi durescu
mur, muri , s.n. = stizmă, stizmi
pat, paturi , s.n. = cărvati, cărvăș
piat, piati , s.n. = san, sani; cinii
scamnu (scam), scamnuri (scamuri) , s.n. = lucru di lem, adărat dit ună ploaci cu patru ică trei cicioari, pi cai omu șadi
soba cu teracotă, sobi cu teracotă , s.f. = obiect ti fățeari foc
șculii, șculii , s.f. = locu iu nveășă cilimeanii
ubor, uboari , s.n. = curti
udă, udaș , s.n. = locu iu băneașă și doarmi ică măcă omu
ugeag, ugeaguri , s.n. = paipa pit cai easi fumu di la casă
vatră, vatri , s.f. = locu iu s-fați focu

Cuvinte noi

Dialectula român	Limba română standard
aragaz, argazi, s.n.	aragaz, aragaze, s.n.
baie, băi, s.f.	baie, băi, s.f.
băsearică, băseariț, s.f.	biserică, biserică, s.f.
bâneț, vb.	a trăi, a locui, vb.
bucătărie, bucătării, s.f.	bucătărie, bucătării, s.f.
cadă, căđ, s.f.	cadă, căzi, s.f.
casă, casi, s.f.	casă, case, s.f.
căprină, căprini, s.f.	pătură, pături (făcută din lână de capră), s.f.
chilimi, chilińi, s.f.	covor, covoare, s.n.; chilim
cireap, cirapi, s.n.	cuptor, cuptoare, s.n.
doagă, dođ, s.f.	plapumă, plăpumi, s.f.
duș, dușuri, s.n.	duș, dușiri, s.n.
firidă, firid, s.f.	fereastră, ferestre, s.f.
gărdină, gărdińi, s.f.	grădină, grădini, s.f.
lau, vb.	a (se) spăla, vb.
masă, masi, s.f.	masă, mese, s.f.
mi simtu	a se simți, vb.
mur, muri, s.n.	perete, pereți, s.n.; zid, ziduri, s.n.
patu, paturi, s.n.	pat, paturi, s.f.
piat, piati, s.n.	vas, vase, s.f.
scamnu (scam), scamnuri (scamuri), s.n.	scaun, scaune, s.n.
soba cu teracotă, sobi cu teracotă, s.f.	sobă, sobe, s.f.
șculii, șculii, s.f.	școală, școli, s.f.
ubor, uboari, s.n.	curte, curți, s.f.; obor
udă, udađ, s.m.	cameră, camere, s.f.; odaie
ugeag, ugeaguri, s.n.	horn, hornuri, s.n.
vatră, vatri, s.f.	vatră, vetre, s.f.

Întrebări

1. Cum ești casa ți i purtată tu inimă?
2. Cai bănează tora tu aistă casă?
3. Cum și-aduc aminti di casa di ma ninti? Spuneți cu zboarali a voastri!
4. Ți avem noi modern tora tu casă?
5. Ți fac părințal'i cându fug ficiorii?

GRAMATICĂ

2. PRONUMELE

2.1 Pronume demonstrative

Pronumile demonstrative sântu:

a) ti aproape: **aistu**

	Singular		Plural
Masculin	Nom. Ac. G.D.	aistu (ațistu) aistui (ațâștui)	ațiști (aici) aiștor (ațâștor)
Feminin	Nom. Ac. G.D.	aistă (ațistă) aistei (ațâștei)	aisti aiștor (ațâștor)

b) ti diparte: **ațel, alantu**

	Singular		Plural
Masculin	Nom. Ac. G.D.	ațel, alantu ațâlui, alântui	ațel'i, alantă ațâlor, alântor
Feminin	Nom. Ac. G.D.	ațea, alantă ațâl'ei, alântei	ațeale, alante, ațâlor, alântor

Întrebări

1. Cum este casa purtată în inimă?
2. Cine locuiește acum în această casă?
3. Cum își aduce aminte de casa de odinioară ? Descrieți!
4. Ce avem noi modern acum în casă?
5. Ce fac părinții când pleacă feciorii?

GRAMATICĂ

2. PRONUMELE

2.1 Pronume demonstrative

Pronumele demonstrative sunt:

a) de apropiere: ‘**acesta**’

	Singular		Plural
Masculin	Nom. Ac. G.D.	acesta (ăsta) acestuia (ăstuia)	aceștia (ăștia) aiștor (așător)
Feminin	Nom. Ac. G.D.	aceasta (asta) acesteia (ăsteia)	acestea (astea) acestora (ăstora)

b) de depărtare: ‘**acela, celălalt**’

	Singular		Plural
Masculin	Nom. Ac. G.D.	acela, ăla aceluia, ăluia	aceia acelora, ălora
Feminin	Nom. Ac. G.D.	aceea (acea) aceleia, ăleia	acelea, alea acelora, ălora

Formile de adjective și de pronume demonstrative sântu ună soi cu diferența că adjectivele demonstrative s-ufilisescu totăna cu substantiv, ma pronumile demonstrative s-ufilisescu singuri fără substantiv.

Exemple:

Ațisti sântu dauă muleri: **aistă** easte maia mea, **ațea** muma ta.

Aista casă easte mare, ma **ațea** de-aco easti multu cama mare.

Alântui lă dau un mer, **alântor** nu lă dau.

Pronume demonstrative di identitate

Pronume demonstrative di identitate sântu:

m. sg.	f. sg.	m. pl.	f. pl.
idyiuł	idyia	idyil'i	idyile

Exemple:

Nu yini altu, **idyiuł** yini.

Nu videm alte, **idyile** lă videm.

2.2 Pronume relativ-interogative

Pronumile relative sântu:

Nom. Ac.: **cai** (**cari**), **ți**

G.D.: **a cui** (**a curi**).

Pronumile interogative sântu:

Nom. Ac.: **cai?** (**cari?**), **ți?**

G.D.: **a cui?** (**a curi?**).

Exemple:

Cai yini?

Ți easte aistă?

A cui easti casa?

Ți fați ficioru aistu?

Ți pot s-fac ti voi?

Cai zburaști?

Ti **cai** zburăști tine?

Formele de adjective și de pronume demonstrative sunt identice, cu diferența că adjectivele demonstrative se folosesc totdeauna împreună cu un substantiv, iar pronumele demonstrative se folosesc singure, fără substantiv.

Exemple:

‘Acestea sunt două femei: aceasta este maia mea, aceea este muma ta’.

‘Această casă este mare, dar aceea de acolo este mult mai mare’.

‘Celuilalt îi dau un măr, celorlalți nu le dau’.

Pronume demonstrative de identitate

Pronume demonstrative de identitate sunt:

m. sg.	f. sg.	m. pl.	f. pl.
același	aceeași	aceiași	aceleași

Exemple:

‘Nu vine altul, același vine’.

‘Nu le vedem pe altele, pe **aceleași** le vedem’.

2.2 Pronume relativ-interogative

Pronumele relative sunt:

Nom. Ac.: **cai** (**cari**), **ți** ‘care, ce’

G.D.: **a cui** (**a curi**). ‘a cui, a căru’

Pronumele interogative sunt:

Nom. Ac.: **cai?** (**cari?**), **ți?** ‘cine ? care ? ce ?’

G.D.: **a cui?** (**a curi?**). ‘(al) cui ? (al) căru ?’

Exemple:

‘**Cine** vine?’

‘**Ce** este asta?’

‘**A cui** este casa?’

‘**Ce** face feciorul ăsta?’

‘**Ce** pot să fac cu voi?’

‘**Cine** vorbește?’

‘De **cine** vorbești tu?’

2.3 Pronume nehotărâte

Pronumile nehotărâte sântu:

Singular		Plural	
Nom. Ac.			
m.	f.	m.	f.
altu	altă	alță	alti
tut	tută	tuț	tuti
multu	multă	mulță	multi
puțân	puțână	puțâni	puțâni
niscântu	niscântă	niscânță	niscânti
ahântu (ahăt)	ahântă (ahătă)	ahânță (ahăț)	ahânti (ahăti)
vărnă (văr)	vărnă (vără)		
un	ună		
cathi un	cathi ună		
		ndoi	ndauă (ndao)
	ahtare (atare)		ahtări (atări)

Exemple:

Vine **văr**? Nu vini **văr**.
 Avđ **țiva**? **Țiva** nu avdu.
 Mult **ț** fug, **puțâni** s-tor.
Carițido nu măcă caș.
 N- ní spuse **țiva**.
 Va-ț dau **ți** s-vrei.

2.4 Pronumele reflexiv

Pronumili reflexiv ari forme mași ti persoana a III-a, la dativ și acuzativ, ună soi ti singular și plural:

Pers. a III-a (sg. pl.):

D: *își, și, ș.*

Ac.: *să, s-*.

Ti alanti persoane se ufilisescu formele neaccentuate ali pronumelui personal, la dativ și acuzativ.

2.3 Pronume nehotărâte

Pronumele nehotărâte sunt:

Singular		Plural	
Nom. Ac.			
m.	f.	m.	f.
altul	alta	alți	altele
tot	toată	toți	toate
mult	multă	mulți	multe
puțin	puțină	puțini	puține
cineva, câtva	cineva, câtva	câteva	cățiva
atât	atâta	atâția	atâtea
vreunul	vreuna		
unul	una		
câte unul	câte una		
		cățiva	câteva
	atare		atări

Exemple:

‘Vine **cineva**? Nu vine **nimeni**.’

‘Auzi **ceva**? **Nimic** nu aud.’

‘**Mulți** pleacă, **puțini** se întorc.’

‘**Unii** nu mănâncă caș.’

‘Nu-mi spune **nimic**.’

‘Îți voi da **ce** vrei.’

2.4 Pronumele reflexiv

Pronumele reflexiv are forme doar la persoana a III-a, la dativ și acuzativ, la fel la singular și plural:

Pers. a III-a (sg. pl.):

D: *își, și, ș.*

Ac.: *sâ, s-*.

La celelalte persoane se folosesc formele neaccentuate ale pronumelui personal, la dativ și acuzativ.

COMUNICARE

3. IU STAI TINI?

- Bună ȕua, Ianco!
- Bună ȕua, Eni!
- Iu stai tini, Ianco?
- Mini băneȕ Bucureȕti ŕi stau ninga Universitate, pi bulevardu Calea Victoriei, număru 40, bloc 10, scara A, etajul 7, apartament 34, interfon 034.
- Cum agiung di la Gara de Nord la tini?
- Cu metrou, dipuȕi la staȕia Universitate, ieȕi dit pasaj ŕi imȕi tut ninti, faȕ prima stradă la stănga, deapoia prima nandreapta ŕi u l'ei cătă nsus, tut ninti pi ninga restaurantu a armănuu Capȕa. Blocu ŕi yini după restaurant easti casa iu stau mini.

			
nandreapta	nastănga	nghios	nsus

COMUNICARE

3. UNDE STAI TU?

- Bună ziua, Ianco!
- Bună ziua, Eni!
- Unde stai tu, Ianco?
- Eu locuiesc în București și stau lângă Universitate, pe bulevardul Calea Victoriei, numărul 40, bloc 10, scara A, etajul 7, apartament 34, interfon 034.
- Cum ajung de la Gara de Nord la tine?
- Cu metroul, cobori la stația Universitate, ieși din pasaj și mergi tot înainte, faci prima stradă la stânga, apoi prima la dreapta și o iei în sus, tot înainte pe lângă restaurantul aromânului Capșa. Blocul ce vine după restaurant este unde stau eu.

la dreapta	la stânga	în jos	în sus

4. EXERCITII

1. Băgaț adjectivele la forma bună:

Cămeșa (ațela) easte (gros).....
 Pantaloni (ațela) sântu (albu).....
 Machinile (ațista) sântu (scump)
 (Ațistu) bulevard easte (larg)
 (Ațistu) casi sântu (veac'î)

2. Aliđeț forma corectă:

Frațâl'i (primnă / s-priimnă) pit parc.
 Dimneața (duc / mi duc) la facultate.
 Ficiorii (gioacă / s-agioacă) fotbal tu curti.
 Maria (duți / se duți) cărțâli la șculii.
 Featili (gioacă / s-agioacă) tu parc.

3. Scrieți diznou propozițiili ș-băgaș tu locu a substantivelor formele neaccentuate di pronume personal:

Luăm telefonu ațela.

Măni (duț) machina ațeau ?

Călcaț pantaloñii aței !

4. Completaț cu pronume și adjective relative:

Întreabă autor nvițat.

Știistradă stai.

Spuni mur bângăm harta cu România?

5. Băgaț adjective nehotărâte udusite:

Veđ ... elefant? ...

Măț ...alună? ...

Ti aduñi cu ... ficior?

Ti duț la ... feată?

Știi ...casă ca ațeali di ma ninti ?

6. Bãgaț pronumele neaccentuate udusite:

-cunuscuși Doamna Foti?
-Acl'imași soțãl'i pi ținã?
- ...bãgarã oili tu cutar?
- ...avdi vãr papu?
- ...pitrec cartea tu xeani?

7. Scrieți forma udusitã:

- Perlu aiștei nipoati easti lungu. (alantã)
- Cusurinili aiștoru nipoati suntu studenti. (alanti)
- Feata aiștei mul'eari easti fronimã. (alantã)

8. Descrieț casa tu cai vreț sã staț.

UNITATEA 6

SĂ NUMIRĂM DE ADUN. DI CĂȚ ANI EȘTI? ȚI OARĂ EASTI?

Alideț textul

1. MEȘILII DIT AN

Meșil'i dit an s-adună ti istoria a lor.

– Mini hiu yinaru, protu mes dit an și a ndoilea dit iarnă. N'i si dăți așe că-ni hiu hi'iu al Ianus din mitologia romană, un zeu cu dau fați: ună cătă anu ți fuđi și alantă cătă anu ți yini. Alant meși dit iarnă sântu, nintea mea, andrelu și după mini, șurtu. Andrelu poartă numa a sântu *Andreu*, ți s-țani pi treidăț di brumar. Tu mesu a andrelui acaț di da neua și s-așteară pisti tut locu. Șurtu, nai ma n'ic mes dit an, yini cu de-alaga și nâscănt il'i đac și flivaru căte oami'nii acaț di și-adară lucrile cu cai ies tu câmpu primuveara.

– Ți mușată iasti primuveara, dăți marțu, a treilea mes dit an: featili acaț di mână lână albă cu lână aroși și tu gârdină da brândușa. Yini și aprilu cu mușuteața bubuchilor ali lilici ți acaț di s-dișcl'id diunoară și deapoa yini maiu mplin di virdeată ș-di lilici galbini, roși, portocaliși.

– Hai, tora đac mini, il'i tal'i zboru cirșaru, mesu ți nă-aduți poamili roși, niț și mplini di dulțeami. Și alunaru s-ayunuseaști s-nă spună că tu mesu a lui tuț

UNITATEA 6

SĂ NUMĂRĂM ÎMPREUNĂ. CÂȚI ANI AI? CÂTE ORA?

Citiți textul

1. LUNILE ANULUI

Lunile anului se adună (să spună) istoria lor.

– Eu sunt ianuarie, prima lună din an și a doua din iarnă. Mi se spune așa fiindcă sunt fiul lui Ianus din mitologia romană, un zeu cu două fețe: una către anul care pleacă și alta către anul care vine. Celelalte luni din iarnă sunt, înaintea mea, decembrie și după mine, februarie. Decembrie poartă numele sfântului Andrei, care se ține pe treizeci noiembrie. În luna decembrie începe să ningă și se așterne peste tot locul. Februarie, cea mai mică lună din an, vine cu grabă și unii îi zic și făurar fiindcă oamenii încep să-și pregătească lucrurile cu care ies la câmp primăvara.

– Ce frumoasă este primăvara, zice martie, a treia lună din an: fetele își pun la mână lână albă cu lână roșie și în grădină iese brândușa. Vine și aprilie cu frumusețea bobocilor de flori și încep să se deschidă deodată și luna mai plină de verdeață și de flori galbene, roșii, portocalii.

– Hai, acum zic și eu, îi taie vorba cireșar, luna care ne aduce fructele roșii, mici și pline de dulceață. Și iulie se grăbește să ne spună că în luna lui toți

ficiorii ies tu aloni ti triirari. Avgustu, ultimu mes di veară, își ari numa di la un mari vâșil'e roman. Easti mesu cându soară sta nđeană mult chiro și cându tută lumea l'ea vacanță.

– Mini lipsești s-hiu nai ma alăvdat mes, dăți yizmăciunu: cu mini acață toamna, partea dit an cu biricheti. Te-ațea ni si dăți așe: tu mesu a meu s-adună ayiinea, și mini îni țin numa veacl'i dit latină! După mini yini sumedru, ți și-ari numa di la sămtu Dimitri, cându dipună picurar'l'i cu oili la casili a lor și s-adară multi numț. Oh, după el acață brumaru, cu niori, cu ploi, cu brumă, cu vimtu și cu arăcoari. Ama tuti lipsescu pisti loc!

– Haide, tora, s-nadunăm năpoi tu calendar, cathi un tu locu a lui!

Zboară nali

aloni, aloñi , s.f. = arie, locu dit câmpu iu s-fați triirarea
arăcoari , s.f. = frig
ayiñi, ayiñi , s.f. = loc cu plantă cai fați auă
ayuñiusescu = adar lucrării cu de-alagă
biricheti, biricheț , s.f. = avutu a câmpui
brânduși, brânduși , s.f. = lilici indigo ți da prota, primuveara
brumă , s.f. = rau cu gl'eț
bubuchi, bubuchi , s.f. = lilicea nidisfaptă
fug , vb. = imnă di la un loc la alantu
iarnă (iară) , ierni (ieri), s.f. = parti dit an dit andrelu păn tu marțu
lănă , s.f. = peru di la oi
mes, meși , s.m. = interval dit an, cai easti a daouasprădăța parti
neauă s.f. = stratu albu di gl'eț ți s-așteară iarna pi loc
numă, numi , s.f. = zbor ți spune cum lu ac'eamă omu
poamă, poami , s.f. = ațea ți fați pomu
primuveară, primuveri , s.f. = parti dit an dit marțu păn tu cirișar
toamană, toamni , s.f. = parti dit an dit yizmăciun păn tu andreu
triirari , vb. = cându s-aleg simințali di lilici ș-di peaji
veară, veri , s.f. = parti dit an dit cirișar păn tu yizmăciun
virdeață , s.f. = tută iarba, peajili dit pom cându săntu verđ

feciorii ies pe arie (ogor) să treiere. August, ultima lună din vară, își are numele de la un mare împărat roman. Este luna când soarele stă sus mult timp și când toată lumea ia vacanță.

– Eu trebuie să fiu cea mai lăudată lună, zice septembrie, cu mine începe toamna, partea din an cu bogăție. De aceea mi se zice așa: în luna mea se culege via, și eu îmi păstrez numele vechi din latină! După mine vine octombrie, care își are numele de la Sfântul Dimitrie, când coboară ciobanii cu oile la casele lor și se fac multe nunți. Oh, după el vine noiembrie, cu nori, cu ploii, cu brumă, cu vânt și cu frig. Dar toate folosesc pământului!

– Haide, acum, să ne adunăm înapoi în calendar, fiecare la locul lui!

Cuvinte noi

Dialectul aromân	Limba română standard
aloni, aloñi, s.f.	arie, arii, s.f.; loc unde se treieră
arăcoari, s.f.	răcoare, s.f.; frig
ayiñi, ayiñi, s.f.	vie, vii, s.f.; viță-de-vie
ayuñiusescu, vb.	a (se) grăbi, vb.
biricheti, biricheț, s.f.	bogăție, bogății, s.f.; rodul pământului; berechete (înv.)
brânduși, brânduși, s.f.	brândușă, brândușe, s.f.
brumă, s.f.	brumă, s.f.
bubuchi, bubuchi, s.f.	boboc, boboci, s.m.
fug, vb.	a pleca, vb.
iarnă (iară), ierni (ieri), s.f.	iarnă, ierni, s.f.
lână, s.f.	lână, s.f.
mes, meși, s.m.	lună, luni, s.f.
neauă, s.f.	zăpadă, zăpezi, s.f.; nea
numă, numi, s.f.	nume, nume, s.n.
poamă, poami, s.f.	fruct, fructe, s.n.
primuveară, primuveri, s.f.	primăvară, primăveri, s.f.
toamnă, toamni, s.f.	toamnă, toamne, s.f.
triirari, vb.	a treiera, vb.
veară, veri, s.f.	vară, veri, s.f.
verdeață, s.f.	verdeață, s.f.

Întrebări

1. Cai easti protu mes dit an?
2. Câțe i si țăți yinar?
3. Cai easti mesu cu dau numi?
4. Ți bagă featili la mână tu mesu al marțu?
5. Cându sta soară și yiliceaști multu analtu?
6. Ți s-fați tu yizmăciun?

MEȘILII DIT AN

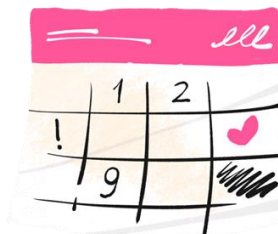

I yinaru
 II șurtu
 III marțu
 IV apriliu
 V maiu
 VI cirișaru

VII alunaru
 VIII avyustu
 IX yizmăciunu
 X sumedru
 XI brumaru
 XII andreu

2. ȔĂLILI DI STĂMĂNĂ

luni
 marț
 ńercuri
 gioi
 viniri
 sãmbãtã
 dumãnicã

Întrebãri

1. Care este prima lunã din an?
2. De ce se numește ianuarie?
3. Care este luna cea mai scurtã?
4. Ce își pun fetele la mână în luna martie?
5. Când stã soarele și strãlucește foarte sus?
6. Ce se face în septembrie?

LUNILE ANULUI

I ianuarie – gerar / cãrindar
II februarie – fãurar
III martie – marț, mãrțișor
IV aprilie – prier
V mai – florar
VI iunie – cireșar

VII iulie – cuptor
VIII august – gustar
IX septembrie – rãpciune
X octombrie – brumãrel
XI noiembrie – brumar
XII decembrie – undrea

2. ZILELE SĂPTĂMÂNII

luni
marți
miercuri
joi
vineri
sâmbătă
duminică

STĂMĂNA

<p>Șapte lilici, Șapte surări, Cât va vrei s-li misuri, Cum îi ună i și alantă; Ni ma nîcă, ni ma analtă!</p>	<p>Ți duă easti azâ? Ma ieri? Și mâni? Ma pimâni?</p>
<p>Dit gârdină cându le-aduîi, Îț iasi dininti <i>lunea</i>.</p>	
<p><i>Marța</i> yini după ea:</p>	
<p>O ayunește <i>niercurea</i>! Scoati capu, ma năpoi,</p>	
<p>Lilicea alantă: <i>gioia</i>.</p>	
<p><i>Vinirea</i> tu dinâpoi îli sta.</p>	
<p>Deapoia, altă : <i>sămbăta</i>!</p>	
<p><i>Dumănica</i>-n fuga mari Sâ ndreați ti sărbatoari!</p>	
<p>Ma gârdina ți le-acreaști Stămăna ari numa.</p>	

SĂPTĂMÎNA

<p>Șapte flori, Șapte surori Cât ai vrea să le măsoari, Cum e una-i și cealaltă; Nici mai mică, nici mai înaltă!</p>	<p>Ce zi e azi? Dar ieri? Și mâine? Dar poimâine?</p>
<p>Din grădină când le-aduni, Îți apare-n față <i>luni</i>.</p>	
<p><i>Marți</i> răsare după ea:</p>	
<p>O zorește <i>miercurea</i>!</p>	
<p>Scoate capul, mai apoi, Floarea următoare: <i>joi</i>.</p>	
<p><i>Vinerea</i> în spate-i stă.</p>	
<p>Apoi, alta : <i>sâmbata</i>!</p>	
<p>Duminica-n fuga mare S-a gătit de sărbătoare!</p>	
<p>Iar grădina ce le crește Săptamîna se numește .</p>	

GRAMATICĂ

3. NUMERAL

3.1 Numerele cardinale

Numerali: 11 – 20

11 unsprâ(țați)	16 șasprâ(țați)
12 doisprâ(țați), dausprâțați	17 șaptisprâ(țați)
13 treisprâ(țați)/ treisprâ(țați)	18 optusprâ(țați)
14 patrusprâ(țați)	19 noausprâ(țați)
15 țintisprâ(țați)	20 yinyiț

Di la 11 nsus, dupâ numerali s-bagâ prepozitia *di*: *unsprâțați di săț*, *optusprâțați di numiri/di student*, *ma: yinyiț student*, *fârâ di*.

Numeralili: 20 – 1000

20 yinyiț	70 șaptițăț
21 unsprâyinyiț	74 șaptițățipatru
22 dosprâyinyiț di ficiori; dausprâyinyiț di feati	80 optuțăț
25 ținsprâyinyiț	88 optuțățioptu
30 treițăț	90 nouțăț
31 treițățiuunu, treițățiuună	92 nouțățidoi
40 patruțăț	100 unâ sutâ
42 patruțățidoi, patruțățidau	200 doau suti
48 patruțățioptu	300 trei suti
50 țințăț	900 nau suti
55 țințăținți	906 nau suti șasi
60 șaițăț	999 nau suti nauțăținau
66 șaițățisasi	1000 unâ nîli

GRAMATICĂ

3. NUMERALUL

3.1 Numeraie cardinale

Numerale: 11 – 20

11 unsprezece	16 șaisprezece
12 doisprezece (douăsprezece)	17 șaptesprezece
13 treisprezece	18 optsprezece
14 paisprezece	19 nouăsprezece
15 cincisprezece	20 douăzeci

Începând cu 11, după numeraie se folosește prepoziția *de*: ‘unsprezece ore’, ‘optsprezece numere/studenti’, dar: fără *de* la douăzeci: ‘douăzeci de studenti’.

Numeralili: 20 – 1000

20 douăzeci	70 șaptezeci
21 douăzeci și unu	74 șaptezeci și patru
22 doisprezece feciori; douăsprezece fete	80 optzeci
25 douăzeci și cinci	88 optzeci și opt
30 treizeci	90 nouăzeci
31 treizeci și unu, treizeci și una	92 nouăzeci și doi
40 patruzeci	100 o sută
42 patruzeci și doi, patruzeci și două	200 două sute
48 patruzeci și opt	300 trei sute
50 cincizeci	900 nouă sute
55 cincizeci și cinci	906 nouă sute șase
60 șaizeci	999 nouă sute nouăzeci și nouă
66 șaizeci și șase	1000 o mie

Numerali: 1.000 – 1.000.000

1.000	unâ níli	11.000	unsprâđați di níli
1.100	unâ níli unâ sutâ	50.000	ținďăț di níli
2.000	dau níli	100.000	unâ sutâ di níli
5.000	ținți níli	1.000.000	unâ miliunâ
10.000	đați níli		

Di la 20 nsus, numeralili s-leagă di substantiv cu **di**: treiďăț **di** oamíni / nauďăț/ **di** casi, optu suti **di** euro.

doli ficori, **đa**tili casi sântu formi di plural și ar valoare di numerale colective, unâ soi cu **amindól**li, (**ș**)**aminpátru**li.

Adverbul **că**ti, băgat dininti la numeralele cardinale s-ufiliscu ca numerale distributive: **că**ti **doi**, **că**ti **optu** etc.

3.2 Numerale ordinale

Numeralu ordinal nu easti ună categorie ghini faptă.

Forma a numeralilor ordinale s-fațe cu adăvgarea a articolui posesiv **a** dinintea a numeralui cardinal, după cai s-bagă **-lea** (excepție: *protu, defțiru*):

1. protlu	20. a yinyițălea, a yinyița
2. a (n)doilea, a daua, defțiru	
3. a treilea, a treia	
4. a patrulea, a patra	50. a ținďățățlea, a ținďățța
5. a țințilea, a țințea	60. a șaiďățățlea, a șaiďățța
6. a șasilea, a șasea	
7. a șaptilea, a șaptea	
8. a optulea, a opta	70. a șaptiďățățlea, a șaptiďățța
9. a nauălea, a naua	100. a sutălea, a suta.

Ună altă categorie di numerali ordinali s-fați di la numeralili cardinali, cu particula **-li** ică **-a**: **șasili**, **țințili**, **șasea**, **opta**, **naua**.

Va nâ videm **tu șasili** (ďăli) di cându nâ cânuscum.

Tu țințili (ďăli) di la numtă s-toară nveasta.

Tu a șasea đũa di stământă acațã weekendu.

Numeralili: 1.000 – 1.000.000

1.000	o mie	11.000	unsprezece mii
1.100	o mie o sută	50.000	cincizeci de mii
2.000	două mii	100.000	o sută de mii
5.000	cinci mii	1.000.000	un milion
10.000	zece mii		

De la 20 în sus, numeralele se leagă de substantiv cu **de**: ‘treizeci **de** oameni/nouăzeci **de** case, opt sute **de** euro’

‘amândoi feciorii, cele zece case’ sunt forme de plural cu valoare de numerale colective, precum *amândól'i*, (*ș*)*aminpátruł'i*.

Precedate de adverbul **câte**, numeralele cardinale se folosesc cu numerale distributive: ‘câte doi, câte opt’ etc.

3.2 Numerale ordinale

Numeralul ordinal nu reprezintă o categorie bine constituită.

Forma numeralelor ordinale se face cu adăugarea articolului posesiv **a** înaintea numeralului cardinal, după care se pune **-lea** (excepție: ‘primul, al doilea’):

1. primul	20. al douăzecilea/ a douăzecea
2. al doilea/a doua	
3. al treilea/ a treia	
4. al patrulea/ a patra	50. al cincizecilea / a cincizecea
5. al cincilea/ a cincea	60. al șaizecilea / a șaizecea
6. al șaselea/ a șasea	70. al șaptezecilea/ a șaptezeccea
7. al șaptelea/ a șaptea	
8. al optulea/ a opta	
9. al noulea/ a noua	100. al o sutălea/ a o suta

O altă categorie de numerale ordinale se face de la numeralele cardinale, cu particula **-li** sau **-a**: **șasea, opta, noua**.

Ne vom vedea în a șasea zi de când ne-am cunoscut.

La cinci zile de la nuntă se întoarce mireasa (la casa părinților).

În a șasea zi din săptămână începe weekend-ul.

COMUNICARE

4. DI CĂȚ ANI EȘTI?

- A. Feata a mea easti di yinyiș ani. A tau?
Și nipoțâl'i a sor-mea sântu tiniri. Sântu di treispâyinyiș și nausprădaș di ani.
Cusurinu a meu easti auș. El easti di șaiđăș di ani.
Di căț ani sântu ațel'i dit soia voastră?
Di căț ani sântu soțâl'i a voștri?
- B. Dăđeș căti ună numă a oamiñilor dit cadur și spuneș di căț ani minduiș că sântu.

5. ȚI OARĂ EASTI?

- Ți oară easti? Căt i satea?
Easti (oara) optu.
șapti tahina
țiñi (tamam)
șapti după prânđu

COMUNICARE

4. CÂȚI ANI AI?

- A.** Fata mea are douăzeci de ani. A ta?
Și nepoții surorii mele sunt tineri. Sunt de treisprezece și nouăsprezece ani.
Vărul meu este bătrân. El este de șaizeci de ani.
Câți ani au cei din familia voastră?
Câți ani au prietenii voștri?
- B.** Dați câte un nume oamenilor din fotografie și spuneți câți ani credeți că are fiecare.

5. CÂTE ORA?

- Ce oră este?/ Cât e ceasul?
Este (ora) opt.
șapte dimineața
cinci (fix)
șapte după amiaza

trei și un cirec
țați și nau (minuti)
ti mirindi
optu și giunitati
șasi fără dau
tu amurđită
patru fără un cirec.

Ațel yini la soața a lui la satea 9.10.
Dascala dișcľidi șculia la 7 dimneța.
Ti prănđu mắcámu la 12.
Țina u lom la 7 seara.

trei și un sfert
zece și nouă (minute)
la chindie
opt și jumătate
șase fără două
la amurg, pe înserat
patru fără un sfert

‘Acela vine la prietena lui la ora 9.10.
Profesoara deschide școala la 7 dimineața.
De prânz mâncăm la 12.
Cina o luăm la 7 seara.’

6. EXERCITII

1. Scrieți zboară cu idyea noimă: arăcoari, imnă, acață, vâșil'e, totăna.

2. Adăraț propoziții cu zboarali nali dit lecție.

3. Scrieți și lipseaști:

a. Câti săț nvițaț în duuâ? → 6

b. Câti săț lucaț la computer? → 3

c. Di Tirana tu câti săț hiț Curceau? → 4

d. Câti dâli staț București? → 20

4. Scriaț și dâțeț cu boați:

1; 11; 10; 2; 12; 3; 13; 4; 14; 5; 15; 6; 16; 7; 17; 8; 18; 9; 19; 20; 25; 35; 43; 67; 99; 105; 1000; 1785:

5. Ți oară easti?

12.15 – ; 10.50 – ; 4.30 – ; 8.25 – ; 6.40 – ; 9.45 – ; 20.10 – ; 18.35 – ; 22.00 – ; 11.55 – .

6. Spuneț numeralele și adăraț cu eali propoțiții:

Țin prota duă di stămăna adaoara la voi amindol'ii. Ama tu șaptili va yină și alț. Sântu andoilea curiñi cu mini. Va fățăm muabeti ținți săț.

7. Adăraț ună compoziție cu dâți numerale, aleapti di voi și cu meșil'li dit an.

NĂȚEM MPĂZARI. ȚI ACUMPĂRĂM DIT PĂZARI?

Alideț textu

1. PĂZAREA DI CURCEAUĂ

Tora vă spun ti Păzarea di Curceaia. Easti multu veac'li: are ținți suti di ańi, ma așe cum u videm azâ easti renovată tu ańii dit soni. Casili ar dugheni mpadi și cathi bair di casi s-află pi ună stradă. Mpadi, căldărmălu aduți aminti di chirolu di maninti. Ma s-mutrim angătan, bāgām oară la casi că ar firide analte, strimti și țânute cu chindiseri di her. Stilu a lor easti otoman și roman. Tora ari și ună hani și ma multi taverne iu oamini șed pi ună cafei și fac muabeti. Seara s-cântă serenadi. Bănătorii dit Curceaia știr di cântă multu mușat cântițili a noastri polifonice, ma și seranade de-a locui.

Dughenili sântu mplini cu lucrări mult mușati. Ițido lucru vrei, afli. Cai neađi avizita acumpără poaci, sánii, piati di bęcări, șamii chindisite cu lilici, cămeși adărate cu cingălacu, mândađ și chilimi nșasuti tu război. Căndu li veđ ți si duți mintea la ațeali facti di muma și di maia. Tu Curceaia, mul'erili știu di nșes tu război. Tu păzari s-vindi și nai ma bună cafei și dulțeni facti neasă.

MERGEM LA CUMPĂRĂTURI. CE CUMPĂRĂM DIN BAZAR?

Citiți textul

1. BAZARUL DIN CORCEA

Acum vă spun despre Bazarul din Corcea. Este foarte vechi: are cinci sute de ani, dar așa cum îl vedem azi este renovat în anii din urmă. Casele au magazine la parter și fiecare șir de casă se află pe o stradă. Pe jos, caldarâmul ne aduce aminte de vremurile de mai înainte. Dar să ne uităm cu atenție, observăm la case că au ferestre înalte și înguste și au ornamente din fier. Stilul lor este otoman și roman. Acum este și un han și mai multe tavernes unde oamenii stau de vorbă la o cafea. Seara se cântă serenade. Locuitorii din Corcea știu să cânte foarte frumos cântecele noastre polifonice, dar și serenade de-ale locului.

Magazinele sunt pline cu lucruri foarte frumoase. Orice lucru vrei, îl găsești aici. Cine merge în vizită cumpără ibrice, tipsii, farfurii de alamă, baticuri ornate cu flori, cămăși făcute cu croșeta, chilimuri și covoare țesute în război. Când le vezi îți zboară gândul la acelea făcute de bunici. La Corcea, femeile știu să țese în război. La piață se vinde și cea mai bună cafea și dulciuri făcute în casă.

Niheam ma nclo sântu ațel'i ți vindu tu dugheni moderne carni, lapti, ouă, pipiriță, ńeari, patati și i ți va omu ti mâcari.

Cathi oară cându neg Curceauă, trec ș-tu păzari. Aco easti un lali ți mi-ntreabă așe:

– Ți să-ț dau arada aistă ti c'inciuni ti aței de-acasă. Mi l'ea doru ti soia di România.

Ș-mini îl'i dăc:

– Ițido lucru ți l'ea de-aua ari nă parti dit sinea voastră și aduți multă vreari.

Oamińii ți vindu sântu cu arăsu ngură ș-ti-aproachi multu ghini. Știr că ar lucrăi buni și fac mpăzari multu minduită. Văr om nu fuđi nvirinat de-aco.

Zboară nali

păzari, păzări , s.f. = locu iu sântu multi dugheńi
renovat, renovată, renovați, renovate , adj. = adărată ca nau
dit soni , loc. adv. = 1. chiro aproapea; 2. ți iasti tu bitisită
dugheană, dugheńi , s.f. = locu iu s-vindi și s-acumpără
bair, bairi , s.n. = curau; șingir; băgati pi aradă, un după alantu
bag oară , loc vb. = mutrescu cu angătan
her , s.n. = metal vartos, sur, uflilisit multu tu industrii
han, hani , s.f. = locu iu sta oaspițal'i tu ună hoară
bănător, bănători , s.m. = tuț oamińii dit un loc
acumpur , vb. = l'ea un lucru cu părăđ
poci, poaci , s.n. = cănată, cănati; stamnă, stamni
sănie, sănii , s.f. = tâpsii di pită; tavă
piat, piati , s.n. = san, sani
băcări , s.f. = cupru
șamie, șamii , s.f. = pândă ți u poartă mul'erili pi cap
cingălac, cingălați , s.m. = ac mari ti chindiseari
vindu , vb. = dau un lucru cu părăđ
(s)-duți mintea , loc. vb. = (s)-mindueaști
niheam , adv. și adj. = puțan
ńeari , s.f. = substanță galbină, dulți, faptă di alghină
patată, patati , s.f. = combari
(aistă) aradă, arăđ , s.f. = aistă oară; aradă s.f. = program; tradiții
aprochi , vb. = aduc un lucru ninga alantu
nvirinat , adj. = nărăit.

Puțin mai încolo sunt cei care vând în magazinele moderne carne, lapte, ouă, ardei, miere, cartofi și tot ce vrea omul de mâncare.

De fiecare dată când merg la Corcea, trec și pe la bazar. Acolo este un unchiaș care mă întreabă așa:

– Ce să-ți dau de data asta drept complimente pentru cei de acasă? Mă cuprinde dorul de rudele din România.

Și eu îi zic:

– Orice lucru pe care îl iau de aici are o parte din sufletul vostru și aduce multă iubire.

Oamenii care vând sunt cu zâmbetul pe buze și te primesc foarte bine. Ei știu că au lucruri bune și fac un negoț foarte bine gândit. Niciun om nu pleacă supărat de acolo.

Cuvinte noi

Dialectul aromân	Limba română standard
păzari, păzări, s.f.	bazar, bazaruri, s.n.; piață s.f.
renovat, renovată, adj.	renovat, renovată, adj.
dit soni, loc. adv.	de curând, recent, adv.
dugheană, dugheâni, s.f.	magazin, magazine, s.n.
bair, bairi, s.n.	șir, șiruri, s.n.; rând;
bag oară, loc vb.	a observa, vb.
her, s.n.	fier, s.n.
han, hani, s.f.	han, hanuri, s.n.
bănător, bănători, s.m.	locuitor, locuitori, s.m.
acumpur, vb.	a cumpăra, vb.
poci, poaci, s.n.	ibric, ibrice, s.f.
sănie, sănii, s.f.	sinie, sinii, s.f.; tavă
piat, piati, s.n.	farfurie, farfurii, s.f.
băcări, s.f.	vas de alamă, s.n.
șamie, șamii, s.f.	batic, baticuri, s.n.
cingălac, cingălați, s.m.	croșetă, croșete, s.f.
vindu, vb.	a vinde, vb.
(s)-duți mintea, loc. vb. = (s)-mindueaști	a (se) gândi, vb.
niheam, adv. și adj.	puțin, adj. și adv.
ńeari, s.f.	miere, sf.
patată, patati, s.f.	cartof, cartofi, s.m.
(aistă) aradă, arăđ, s.f.	de data asta loc. adv.
aprochi, vb.	a (se) apropia, vb.
nvirinat, adj.	supărat, adj.

Întrebări

1. Di căț ani easti veac'li pázarea di Curceauă?
2. Cum sântu casili tu pázarea di Curceauă?
3. Ți aru tu pázarea di Curceauă?
4. Ți lucrări s-vindu tu dugheni? Ma tu ațeali moderne?
5. Ti cai lu l'ea doru lali dít pázari?

GRAMATICĂ

2. VERBU. CONJUGAREA

Tu dialectu aromân, ațeali patru conjugări sântu adunati la trei, pi graiuri. Tu graiurile di tip fărșerot avem clasificarea di ma nghios.

1. Tu prota conjugari intră verbe cu infinitivu lungu **-ari**: **acățari, ascăpari, cântari, dari, lucrari, loari, asudari, purtari, turari, sicari, uscari, pătîdari, aușari** etc.

2. Tu a daua conjugari intră verbe cu infinitivu lungu **-eari**: **beari, cădeari, șideari, băteari, puteari, pășteari, videari, arupeari, dipuneari, duțeari, dățeari, fățeari, turțeari, cuțeari, tindeari, trățeari, muldeari**, etc.

3. Tu a treia conjugari intră verbe cu infinitiv lungu **-ări**: **pățări, aurări, prândări, avđări, șuțări**, ică **-ri**: **apiri, viniri, hivri, minduiri, fuđiri, durńiri**.

3. MODURI PERSONALI. INDICATIV PREZENT

Sufixurile ti a 2-a persoană plural, indicativ prezentu:

- a (accentuat)** ti verbele di conjugarea I: adunaț, lucaț;
- e (accentuat)** ti verbele di conjugarea a II-a: puteț, chireț;
- i (accentuat)** și **-ă (accentuat)** ti verbele di a III-a conjugare: minduim, zburăț.

Întrebări

1. De câți ani este bazarul din Corcea?
2. Cum sunt casele în piața din Corcea?
3. Ce se găsește în bazarul din Corcea?
4. Ce lucruri se vând în magazinele din Corcea? Dar în cele moderne?
5. De cine îi e dor unchiașului din bazar?

GRAMATICĂ

2. VERBUL. CONJUGAREA

În dialectul aromân, cele patru conjugări sunt reduse la trei, pe graiuri. În graiurile de tip fărșerot avem clasificarea de mai jos.

1. Prima conjugare cuprinde verbe cu infinitivul lung în **-ari**: ‘a prinde, a începe’, ‘a scăpa’, ‘a cânta’, ‘a da’, ‘a lucra’, ‘a lua’, ‘a asuda’, ‘a purta’, ‘a se întoarce’, ‘a seca’, ‘a usca’, ‘a boteza’, ‘a îmbătrâni’ etc.

2. A doua conjugare cuprinde verbe cu infinitivul lung în **-eari**: ‘a bea’, ‘a cădea’, ‘a șede’, ‘a bate’, ‘a putea’, ‘a paște’, ‘a vedea’, ‘a rupe’, ‘a coborî’, ‘a duce’, ‘a zice’, ‘a face’, ‘a toarce’, ‘a coace’, ‘a întinde’, ‘a trage’, ‘a mulge’ etc.

3. A treia conjugare cuprinde verbe cu infinitivul lung în **-ări**: ‘a păți’, ‘a urla’, ‘a prânzi’, ‘a auzi’, ‘a răsuci’, sau **-iri**: ‘a se trezi’, ‘a veni’, ‘a tremura (de friguri)’, ‘a gândi’, ‘a fugi’, ‘a dormi’ etc.

3. MODURILE PERSONALE. INDICATIV PREZENT

Sufixe la persoana a II-a plural, indicativ prezent:

-a (accentuat) la verbele de conjugarea I: *adunaț, lucraț*;

-e (accentuat) la verbele de conjugarea a II-a: *puteț, chireț*;

-i (accentuat) și **-ă (accentuat)** la verbele de conjugarea III-a: *zburăț*.

Conjugarea I

Sufixul : **-a acțentuat** la 2-a persoană plural: **cântu - cântaț, acaț - acățaț, adil'iu - adil'iaț.**

(mini)	acaț	bag	scol
(tine)	acaț	bađ	scol'i
(el, ea/năs)	acață	bagă	scoală
(noi)	acățăm	băgăm	sculăm
(voi)	acățaț	băgaț	sculaț
(el', eale)	acață	bagă	scoală

adar	adil'iu	baș
adari	adil'i	bași
adară	adil'i	bașe
adărăm	adil'em	bășem
adăraț	adil'iaț	bășaț
adară	adil'i	bașe

caftu	aflu	vegl'iu
caft	afl'i	vegl'i
caftă	află	veagl'e
căftăm	aflăm	vig'em
căftaț	aflaț	vig'laț
caftă	află	veagl'e

lucređ	nyiseđ	nvic'leđ
lucređ	nyiseđ	nvic'leđ
lucreađa	nyiseađa	nvic'leađa
lucrăm	nyisăm	nvic'em
lucraț	nyisaț	nvic'leaț
lucreađa	nyiseađa	nvic'leađa

Desinențele:

sg.	pl.
1. pers.: ø, u	1. pers.: ăm, em
2. pers.: ø, i, ă, i șcurtu	2. pers.: aț
3. pers.: ă, e (i)	3. pers.: ă, e (i)

Conjugarea I

Sufixul: **-a accentuat** la persoana a II-a plural: **cãntu - cãntaț, acaț - acãțaț, adil'iu - adil'iaț.**

(eu)	prind	bag	scol
(tu)	prinzi	bagi	scoli
(el, ea)	prinde	bagã	scoalã
(noi)	prindem	bãgãm	sculãm
(voi)	prindeți	bãgați	sculați
(ei, ele)	prind	bagã	scoalã

fac	respir	sãrut
faci	respiri	sãruți
face	respirã	sãrutã
facem	respirãm	sãrutãm
faceți	respirați	sãrutați
fac	respirã	sãrutã

caut	aflu	veghez
cauți	afli	veghezi
caută	aflã	veagheazã
cãutãm	aflãm	vegheam
cãutați	aflați	vegheați
cauttã	aflã	vegheazã

lucrez	visez	(mã) învechesc
lucrezi	visezi	(te) învechești
lucreazã	viseazã	(se) învechește
lucrãm	visãm	(ne) învechim
lucrați	visați	(vã) învechiți
lucreazã	viseazã	(se) învechesc

Desinențele:

sg.	pl.
1. pers.: ø, u	1. pers.: ãm, em
2. pers.: ø, i, ã, i scurt	2. pers.: aț
3. pers.: ã, e (i)	3. pers.: ã, e (i)

A II-a conjugare

Sufixul: **-e accentuat**, la a 2-a persoană plural: **bat - băteț, armăn - armăneț, acrescu - acrișteț.**

bat	cad
baț	caț
bati	cadi
bătem	cădem
băteț	cădeț
bat	cad
par	cher
pari	cheri
pari	cheare
părem	chirem
păreț	chireț
par	cher

vindu	acrescu	umplu
vinđ	acrești	umpli
vindi	acreaște	umple
vindem	acriștem	umplem
vindeț	acrișteț	umpleț
vindu	acrescu	umplu

Desinențele:

sg.	pl.
1. pers.: ø, u	1. pers.: em
2. pers.: ø, i, ă, i șcurtu	2. pers.: eț
3. pers.: i	3. pers.: ø, u

fac	spun	trag
faț	spuñi	trađ
fați	spuni	trađi
fățem	spunem	trățem
fățeț	spuneț	trățeț
fac	spun	trag

Desinențele ti a II-a conjugare săntu:

sg.	pl.
1. pers.: ø, u	1. pers.: im
2. pers.: ø, ă	2. pers.: iț
3. pers.: e	3. pers.: ø, u

Conjugarea a II-a

Sufixul: **-e accentuat**, la persoana II-a plural: *bat - băteț, armăn - armăneț, acrescu - acrișteț*.

bat	cad
bați	cazi
bate	cade
bătem	cădem
băteți	cădeți
bat	cad

par	pier (pierd)
pari	pieri (pierzi)
pare	piere (pierde)
părem	pierim (pierdem)
păreți	pieriți (pierdeți)
par	pier (pierd)

vând	cresc	umplu
vinzi	crești	umpli
vinde	crește	umple
vindem	creștem	umplem
vindeți	creșteți	umpleți
vând	cresc	umplu

Desinențele:

sg.	pl.
1. pers.: ø, u	1. pers.: em
2. pers.: ø, i, ă, i scurt	2. pers.: eț
3. pers.: i	3. pers.: ø, u

fac	spun	trag
faci	spui	tragi
face	spune	trage
facem	spunem	tragem
faceți	spuneți	trageți
fac	spun	trag

Desinențele la conjugarea a II-a sunt:

sg.	pl.
1. pers.: ø, u	1. pers.: im
2. pers.: ø, ă	2. pers.: iț
3. pers.: e	3. pers.: ø, u

A III-a conjugare

Sufixuri: **-i accentuat** și **-ă accentuat**, la persoana a 2-a plural: **yin - yiniț**, **mor - muriț**, **apir - apiriț**, **avdu - avdăț**, **zburăscu - zburăț**, **șuț - șuțăț**.

pat	șuț
paț	șuț
pai	șuță
pățăm	șuțăm
pățăț	șuțăț
pat	șuță

apir	mor
apiri	mori
apiră	moare
apirim	murim
apiriț	muriț
apiră	mor

fug	yin
fuđ	yini
fuđi	yini
fuđim	vinim
fuđiț	viniț
fug	yin

avdu	dormu
avđ	dorni
avdi	doarme
avdăm	durnim
avdăț	durniț
avdu	dormu

zburăscu	hivrescu	alghescu
zburăști	hivrești	alghești
zburăște	hivreaște	algheaște
zburăm	hivrim	alghim
zburăț	hivriț	alghiț
zburăscu	hivrescu	alghescu

Desinențele ti conjugarea a III-a sântu:

sg.	pl.
1. pers.: ø, u	1. pers.: im, ăm
2. pers.: ø, i, i șurtu	2. pers.: iț, ăț
3. pers.: ă, e (i)	3. pers.: ă, ø, u

Conjugarea a III-a

Sufixe: **-i accentuat** și **-ă accentuat**, la persoana a II-a plural: *yin - yiniț*, *mor - muriț*, *apir - apiriț*, *avdu - avdăț*, *zburăscu - zburăț*, *șuț - șuțăț*.

pățesc	sucesc
pățești	sucești
pățește	sucește
pățim	sucim
pățiți	suciți
pățesc	sucesc

(mă) trezesc	mor
(te) trezești	mori
(se) trezește	moare
(ne) trezim	murim
(vă) treziți	muriți
(se) trezesc	mor

fug (plec)	vin	ies
fugi (pleci)	vii	ieși
fuge (pleacă)	vine	iese
fugim(plecăm)	venim	ieșim
Fugiți (plecați)	veniți	ieșiți
fug (pleacă)	vin	ies

audu	dorm
auzi	dormi
aude	doarme
auzim	dormim
auziți	dormiți
aud	dorm

vorlesc	tremur	albesc
vorbești	tremuri	albești
vorbește	tremură	albește
vorbim	tremurăm	albim
vorbiți	tremurați	albiți
vorlesc	tremură	albesc

Desinențele la conjugarea a III-a sunt:

sg.	pl.
1. pers.: ø, u	1. pers.: im, ăm
2. pers.: ø, i, i scurt	2. pers.: iț, ăț
3. pers.: ă, e (i)	3. pers.: ă, ø, u

Forma negativă. S-fațe cu nu + verbul conjugat: (mini) nu cântu; (noi) nu cântăm.

Verbe agiutătoare:

am	escu, hiu	voi
ai	ești, hii	vrei
are	easte	va
avem	him	vrem
aveț	hiț	vreț
ar	săntu	vor

COMUNICARE

4. ȚI ACUMPĂRĂM DIT PĂZARI?

ȚI ACUMPIRI TINI?

Mini acumpur: un kilo di pipiriță, un săcutei di țeapă și ună funii di al'i, un sac di patati, 2 kilaș di dumăț și pătrâgeani viniti, ună pungă di fisul'i, un verđu, și ună mânată di morcovi și născănti poami: căti un kilo di cireași meari, dardi, auă, peapiñi.

Forma negativă. Se formează cu adverbul negativ **nu** + **verbul conjugat**:
(*mini*) *nu cântu* ‘eu nu cânt’ ; (*noi*) *nu cântăm* ‘noi nu cântăm’.

Verbe auxiliare:

A AVEA	A FI	A VREA
am	sunt	vreau
ai	ești	vrei
are	este	vrea
am	suntem	vrem
aveți	sunteți	vreți
au	sunt	vor

COMUNICARE

4. CE CUMPĂRĂM DE LA BAZAR?

CE CUMPERI TU?

Eu cumpăr: un kilogram de ardei, un săcotei de ceapă și o funie de usturoi, un sac de cartofi, 2 kilograme de roșii și pătlăgele vinete, o pungă de fasole, o varză, și o legătură de morcovi și câteva fructe: câte un kilogram de cireșe, mere, pere, struguri, pepene.

		<p>Mini acumpur di la dugheană: trei şuși di lapti, ȕați ouă, dau păni, trei kilaȕ di cară (carni), trei pești di apă dulți, născănti dulțeni, un kilo di zahari, dau şuși di untulem, 2 kilaȕ di fărină di găr și doi di fărină di misur.</p>
--	---	--

5. UNĂ FITICĂ ICUNOAMĂ

Ună fitică di vără șasi ani neaȕi mpăzari ti acumpărari găl'ini și s-minduiăști cum ies eali și ntreabă tată a său:

– Tate, aisti găl'ini cum ies, di iu yin?

– Li l'ea ouăli, li bagă tu pal'e di yini găl'ina și li ngăldăști. Ș-după ndau stămăni ies pul'itâl'i ațel'i nițâl'i.

– Ma, tate, spuni-ni de-arihina cum s-fac. Și tati a l'ei il'i spuni ca tu practică.

Tu frigorifer sântu treisprăȕați ouă. Și fitica si scoală dimneța, ninti di șculii, neaȕi nafoară, l'ea ună mânată di pal'e și u bagă tu ceamtă, l'ea și trei ouă di li bagă tu ceamtă tu pal'e și fuȕi la șculii.

Ti prănȕ dada ali feati ntreabă bărbatu:

– Câte sântu mași ȕați ouă tu frigorifer? Iu sântu alanti trei? Li misur și sântu mași ȕați. Șii tini țiva?

– Nu, more, mul'eari, mini nu măc ouă.

– Ț-arăȕ di mini! Dăȕ minciuńi!

Yini fitica acasă și-alasă ceamta pi avaș. Părințâl'i a l'ei bagă oară și u ntreabă:

– Câte u alași ceamta așe, aua?

– Nu u cârtea, ȕăȕi fitica și neaȕi la frigorifer.

Tati, tu aistu chiro, disfaȕi ceamta și veadı ouali tu pal'e și greaști:

– Mutrea, aua, mul'eari, iu le-ai ouali! Feata s-minduiia la economie, fără acumpărari găl'ini dit mpăzari! Cu ouă ngăldăti tu pal'e tu ceamtă ies pul'itâl'i! Așe minduiăști iia!

		<p>Eu cumpăr de la magazin: trei sticle de lapte, zece ouă, două pâini, trei kilograme de carne, trei pești de apă dulce, câteva dulciuri, un kilogram de zahăr, două sticle de ulei, 2 kilograme de făină de grâu și două de făină de porumb.</p>
--	---	--

5. O FETIȚĂ ECONOAMĂ

O fetiță de vreo 6 ani merge la bazar să cumpere găini și se gândește cum ies ele și îl întreabă pe tatăl său:

– Tată, aceste găini cum ies, de unde vin?

– Se iau ouăle, se pun în paie și vine găina și le încălzește. Și după două – trei săptămâni ies puișorii aceia mici.

– Dar, tată, spune-mi de-adevărat cum se fac. Și tatăl ei îi explică practic.

În frigider sunt treisprezece ouă. Și fetița se scoală de dimineață, înainte de școală, merge afară, ia o mână de paie și le bagă în geantă, ia și trei ouă și le bagă în geantă peste paie și pleacă la școală.

La prânz mama fetei îl întreabă pe bărbat:

– De ce sunt doar zece ouă în frigider? Unde sunt celelalte trei? Le număr și sunt numai zece. Știi tu ceva?

– Nu, măi, femeie, eu nu mănânc ouă.

– Râzi de mine! Zici minciuni!

Vine fetița acasă și lasă geanta încet. Părinții ei observă și o întreabă:

– De ce o lași geanta așa aici?

– Nu o atinge, zice fetița și merge la frigider.

Tatăl, în acest timp desface geanta și vede ouăle în paie și zice:

– Ia uită-te aici, femeie, unde sunt ouăle! Fata se gândește la economie, să avem găini fără să le cumpere de la bazar! Cu ouă încălzite în paie, în geantă ies puișorii! Așa gândește ea!

6. EXERCITII

1. Adăraț ună listă cu lucrili ț li acumpăraț dit păzari.

2. Scrieț căti un zbor cu noimă ahoryea:

iconom #

nou #

bun #

nsus #

nvirinat #

3 . Băgaț la forma ț lipseaști și adăraț propoziții:

voi, măc, beau, acumpur, fug, vindu la indicativ prezent

(Mini) voi, măc, beau, acumpur, fug, vindu

(Tini).....

(Elu, ea)

(Noi)

(Voi)

(El'i, eali)

3 . Scrieț cum lipseaști:

Mini u măc pita. Ș-tini?

Mini lu beau laptili. Ș-el?

Noi lucrăm multu. Ș-voi?

Mini nu yin azâ la șculii. Ș-ațel'i?

Mini stau pi canape. Și-tini?

Voi aduțeț poami. Și tini?

4. Alegeți forma corectă:

Cilimeanii (priimnă / s-priimnă) pit hoară.

Diminața (duc / mi duc) la lucru.

Ficiorii (gioacă / s-agjoacă) handabal tu curti.

5. Băgaț la plural:

Model: Ficiuricu ari ună giucării.

Ficiurițāl'i ar giucării.

Feata bea ună cafei.

.....

Muntili easti analtu.

.....

Hil'iu a lui ari unã cl'eai.
Machina imnã calea.
Omu fați lucrãri buni.
Pe mur easti un cadur.
Ficioru scrii cartea.
Muma sta pi canape.

UNITATEA 8

ȚINĂM ACASĂ. ȚI MĂCARI ȘTII S-FAT? REȚETE ARMÂNEȘTI

Alideț textu

1. LA ȚINĂ, ACASĂ LA PĂRINȚ

Ńi-aduc aminti cu vreami cãndu earam níc și n-adunam di sãrbãtori tuț pi ținã, seara, acasã la pãrinț. Șideam tuț deadun aco. Surãrili bãga masa, cu misali albã, cu piati albi și cu putiri chindisiti. Earam tuț cu harau și cu vreami. Tu capu ali masi șidea muma cu papu și ninga el'i, noi, cilimeanii. Di alantã parti ali masã stãtea mpadi pãrințãl'i a noștri. El'i nã avea nvițatã cum mãcã ficiurițãl'i cãndu sãntu oaspiț ncasã. Ți mãcãri buni adãra muma și maia! Ti dimneașã mãcam lapti diñicat, tãrhãnã, peturi, ouã hearti, caș, umtu, ti prãndu aveam đamã di pul'i, carã di nel friptã tu cireap, pipirișã țãynãsit, ti mirindi nã dãdea pitã di curcubetã, di caș, di prași, di veardã ș-pi ținã aveam ghelã di patati cu carã di porc icã peaști cu uriz. Mãcam și beam tuti bunețãli fapti ncasã.

– Voi aveț mãcatã vloarã pitã di prași? U adãra muma și maia diunoarã. Foili s-dispitura cu lynnã și eara multu sãnãtoasã.

Unã đuã, ficiuricu a meu îni đãsi:

– Mamã, știu cã muma nã-avea faptã tiyãni pi cirche și maia nã-avea adusã unoarã peturi și tãrhãnã.

Lu avea luatã doru nãcu ti mãcãrile a noastre!

UNITATEA 8

CINĂM ACASĂ. CE MÂNCARE ȘTII SĂ FACI? REȚETE AROMÂNEȘTI

Citiți textul

1. LA CINĂ, ACASĂ LA PĂRINȚI

Îmi aduc aminte cu drag când eram mic și ne adunam de sărbători toți la cină, seara, acasă la părinți. Ședeam toți împreună acolo. Surorile puneau masa, cu față de masă albă, cu farfuriile albe și cu pahare frumos ornate. Eram toți cu bucurie și cu drag. În capul mesei ședea bunica cu bunicul și lângă ei, noi, copiii. De cealaltă parte a mesei stăteau jos părinții noștri. Ei ne învățaseră cum mănâncă copiii când avem oaspeți. Ce mâncare bună făceau muma și maia! De dimineață mâncam lapte *dumicat*, trahana, peturi, ouă fierte, caș, unt, la prânz aveam supă de pui, carne de miel friptă la cuptor, ardei prăjiți, după-amiază ne dădeau plăcintă de dovleac, de caș, de praz, de verdețuri și la cină aveam mâncare de cartofi cu carne de porc sau pește cu orez. Mâncam și beam toate bunătățile făcute în casă.

– Voi ați mâncat vreodată plăcintă cu praz? O făceau muma și maia odinioară. Foile se ungeau cu untură și era foarte sănătoasă.

Într-o zi, băiatul meu îmi zise:

– Mamă, știu că muma ne făcuse clătite la țest și ne adusese odată peturi și trahana.

Îl cuprinsese dorul pe copil de mâncărurile noastre!

Zboară nali

buneată, buneț , s.f. = lucru, măcari etc. ți easti bun
cirche, circheaț , s.m. = furnu di her pi sânii pisti pirustii cu jer
curcubetă, curcubet , s.f. = acreaști tu gărdină, tu loc, easti galbină, dulți, cu cai s-fați pită
damă, dami , s.f. = ciurbă
ghelă, gheli , s.f. = mâcari (di patati, di prași, di urdăț etc.)
măc , vb. = activitati di hăriri (hârniri)
misali, misăli , s.f. = pândă ți u baț pi masă
nel, nel'i , s.m. = nămal'i fitată di oai
petură, peturi , s.f. = foai teasă di aluat, uscată la soari și sărămată cumăț níț
praș, prași , s.m. = virdeață ți ș-aduți cu țeapa, ma easti cama mari
prânđu, prânđuri , s.n. = 1. tu disa di duă; 2. măcari la satea dausprăđați
sărbătoari, sărbători , s.f. = yiurtii
seară, seri , s.f. = partea dit duă după ți scapită soară
tărhână, tărhănaț , s.m. = foai teasă di aluat, uscată la soari și sărămată ca urizu pit sită di tablă, lamarină
ti mirindi , loc. adv. = partea dit duă di la satea patru după prânđu
tiyani, tiyăni pi cirche , s.f. = peturi; pită nică și suptări
țină, țini , s.f. = mâcarea di seară

Întribări

1. Iu nă adunăm pi țină di sărbători?
2. Ți mâcam dimneța?
3. Ți aveam ti măcari ti prânđu? Ma ti mirindi? Și seara, la țină?
4. Iu șidea muma și papu?
5. Ti ți măcări lu avea luată doru ficioru?

Cuvinte noi

Dialectul aromân	Limba română standard
buneață, buneț, s.f.	bunătate, bunătăți, s.f.; mâncare bună
cirche, circheaț, s.m.	țest de fier, s.n.; cuptor
curcubetă, curcubet, s.f.	dovleac de plăcintă, s.m.
đamă, đami, s.f.	zeamă, ciorbă, s.f.
ghelă, gheli, s.f.	mâncare cu sos, s.f.
măc, vb.	a mânca, vb.
misali, misăli, s.f.	față de masă, s.f.
nel, nel'i, s.m.	miel, miei, s.m.
petură, peturi, s.f.	pătură, s.f.; foaie de aluat
praș, prași, s.m.	praz, s.m.
prânđu, prânđuri, s.n.	prânz, prânzuri, s.n.
sărbătoari, sărbători, s.f.	sărbătoare, sărbători, s.f.
seară, seri, s.f.	seară, seri, s.f.
târhână, târhânaț, s.m.	trahana; foaie de aluat mărunțită, s.f.
ti mirindi, loc. adv.	după-amiază, cam după ora 4, loc. adv.
tiyani, tiyăni pi cirche, s.f.	clătită pe plită s.f.; turtă
țină, țini, s.f.	cină, mâncare de seară, s.f.

Întrebări

1. Unde ne adunam la cină de sărbători?
2. Ce mâncam dimineața?
3. Ce aveam de mâncare la prânz? Dar după amiază? Și seara, la cină?
4. Unde stăteau mama și tata?
5. De ce fel de mâncare îl cuprinsese dorul pe băiat?

GRAMATICĂ

2. VERBU. MODURI PERSONALI

2.1 Indicativ imperfect

Sufixurile ti a 2-a persoană plural, indicativ imperfect:

- a (**accentuat**) ti verbele di conjugarea I: adun**at**, luc**rat**, zbur**at**;
- ea ti verbele di conjugarea a II-a: pute**at**, chire**at**, **videat**, **șideat**.

Desinențele sântu:

sg.	pl.
1. pers.: m, u șurtu	1. pers.: m, u șurtu
2. pers.: i	2. pers.: iș, at
3. pers.: ø	3. pers.: ø

Conjugarea I

Sufixul : -a **acțentuat** la 2-a persoană plural: **cântat**, **acățat**.

(mini)	acățam	băgam	sculam
(tini)	acățai	băgai	sculai
(el, ea/ năs, năsă)	acățu	băgu	scula
(noi)	acățam	băgam	sculam
(voi)	acățat	băgat	sculat
(eș, eali/nășu, nășu)	acățu	băgu	scula

adăram	bășam
adărai	bășai
adăru	bășu
adăram	bășam
adărat	bășat
adăru	bășu

GRAMATICĂ

2. VERBUL. MODURI PERSONALE

2.1 Indicativ imperfect

Sufixele la persoana a II-a plural, indicativ imperfect indică tipul de conjugare:

- a (accentuat)** la verbele de conjugarea I: adunat, lucrat, zburat;
- ea** la verbele de conjugarea a II-a: puteat, chireat, **videat**, **șideat**.

Desinențele sunt:

sg.	pl.
1. pers.: m, u scurt	1. pers.: m, u scurt
2. pers.: i	2. pers.: iț, at
3. pers.: ø	3. pers.: ø

Conjugarea I

Sufixul : **-a accentuat** la persoana a II-a plural: *cântat, acățat*.

(eu)	prindeam	băgam	sculam
(tu)	prindeai	băgai	sculai
(el, ea)	prindea	băga	scula
(noi)	prindeam	băgam	sculam
(voi)	prindeați	băgați	sculați
(ei, ele)	prindeau	băgau	sculau

faceam	sărutam
faceai	sărutai
facea	săruta
faceam	sărutam
faceați	sărutați
faceau	sărutau

căftam	aflam
căftai	aflai
căfta	afla
căftam	aflam
căftat	aflat
căfta	afla

lucram	nyisam
lucrai	nyisai
lucra	nyisa
lucram	nyisam
lucrat	nyisat
lucra	nyisa

A II-a conjugare

Sufixul: **-e accentuat**, la a 2-a persoană plural: **băteat, arâmăneat, acrișteat**.

băteam	cădeam
băteai	cădeai
bătea	cădea
băteam	cădeam
băteat	cădeat
bătea	cădea

păream	chiream
păreai	chireai
părea	chirea
păream	chiream
păreat	chireat
părea	chirea

vindeam	acrișteam	umpleam
vindeai	acrișteai	umpleai
vindea	acriștea	umplea
vindeam	acrișteam	umpleam
vindeat	acrișteat	umpleat
vindea	acriștea	umplea

fățeam	spuneam	trădeam
fățeai	spuneai	trădeai
fățea	spunea	trădea
fățeam	spuneam	trădeam
fățeat	spuneat	trădeat
fățea	spunea	trădea

căutam	aflam
căutai	aflai
căuta	afla
căutam	aflam
căutați	aflați
căuta	aflau
lucram	visam
lucrai	visai
lucra	visa
lucram	visam
lucrați	visați
lucrau	visau

Conjugarea a II-a

Sufixul: **-e accentuat**, la persoana a II-a plural: *băteat, armăneat, acrișteat*.

băteam	cădeam	
băteai	cădeai	
bătea	cădea	
băteam	cădeam	
băteți	cădeți	
băteau	cădeau	
păream	pieream	
păreai	piereai	
părea	pierea	
păream	pieream	
păreți	piereți	
păreau	piereau	
vindeam	creșteam	umpleam
vindeai	creșteai	umpleai
vindea	creștea	umplea
vindeam	creșteam	umpleam
vindeți	creșteți	umpleți
vindeau	creșteau	umpleau
faceam	spuneam	trăgeam
faceai	spuneai	trăgeai
facea	spunea	trăgea
faceam	spuneam	trăgeam
faceți	spuneți	trăgeți
faceau	spuneau	trăgeau

A III-a conjugare

Sufixuri: **-ea** și **-a accentuat**, la persoana a 2-a plural: **vineat, mureat, apireat, avdat, zburat, suțat**.

	pățam	șuțam
	pățai	șuțai
	pățã	șuțã
	pățam	șuțam
	pățat	șuțat
	pățã	șuțã
	apiream	muream
	apireai	mureai
	apirea	murea
	apiream	muream
	apireat	mureat
	apirea	murea
fuțeam	yineam	
fuțeai	yineai	
fuțea	yinea	
fuțeam	vineam	
fuțeat	vineat	
fuțea	yinea	
	avdam	durneam
	avdai	durnei
	avdã	durnea
	avdam	durneam
	avdat	durneat
	avdã	durnea
zburam	hivream	algheam
zburai	hivrei	alghei
zbura	hivrea	alghea
zburam	hivream	algheam
zburat	hivreat	algheat
zbura	hivrea	alghea

Conjugare a III-a

Sufixele: **-ea** și **-a accentuat**, la persoana a II-a plural: *vineat, mureat, apireat, avdat, zburat, șuțat*.

pățeam		suceam
păței		suceai
pățea		sucea
pățeam		suceam
pățeați		suceați
pățeau		suceau
(mã) trezeam		muream
(te) trezeai		mureai
(se) trezea		murea
(ne) trezeam		muream
(vã) trezeai		mureați
(se) trezeau		mureau
plecam	veneam	
plecai	veneai	
pleca	venea	
plecam	veneam	
plecați	veneați	
plecau	veneau	
auzeam		dormeam
auzeai		dormeai
auzea		dormea
auzeam		dormeam
auzeai		dormeați
auzeau		dormeau
vorbeam	tremuram	albeam
vorbeai	tremurai	albeai
vorbea	tremura	albea
vorbeam	tremuram	albeam
vorbeai	tremurați	albeați
vorbeau	tremurau	albeau

Verbe agiutătoare:

aveam	earam	vream
aveai	earai	vreai
avea	eara	vrea
aveam	earam	vream
aveat	earat	vreat
avea	eara	vrea

2.2 Indicativ perfect simplu

Tu dialectu aromân sântu dau soi di perfect simplu: perfect „slab”, cu accentul pe sufix și perfect „tari” cu accentul pe radical.

a) Perfectu „slab”

Sufixele di perfect „slab” sântu:

[-á] la conjugarea I

[-u-] la conjugarea a II-a

[-i-]; [-ă-] la verbele de conjugarea a III-a

Desinențele formelor „slabe” sunt: *-i, -și, , ø - m, - t, -ră*.

Conjugarea I

Sufixul : **-a acțentuat** la 2-a persoană plural: **cântat, acățat**.

(mini)	acățai	bâgai	sculai
(tini)	acățaiși	bâgaiși	sculaiși
(el, ea/ năs, năsă)	acăță	bâgă	sculă
(noi)	acățăm	bâgăm	sculăm
(voi)	acățat	bâgat	sculat
(el, eali/năși, năsi)	acățară	băgară	sculară

Verbele auxiliare:

A AVEA	A FI	A VREA/ A VOI
aveam	eram	vream/ voiam
aveai	erai	vreai/ voiai
avea	era	vrea/ voia
aveam	eram	vream/ voiam
aveați	erați	vreați/ voiați
aveau	erau	vrea/ voiau

2.2 Indicativ perfect simplu

În dialectul aromân sunt două feluri de perfect simplu: perfect „slab”, cu accentul pe sufix și perfect „tare” cu accentul pe radical.

a) Perfectul „slab”

Sufixe la perfectul „slab” sunt:

[-á] la conjugarea I

[-u-] la conjugarea a II-a

[-i-]; [-ă-] la verbele de conjugarea a III-a

Desinențele formelor „slabe” sunt: *-i, -și, , ø - m, - t, -ră*.

Conjugarea I

Sufixul : **-a accentuat** la persoana a II-a plural: *cântat, acățat*.

(eu)	agățai/prinsei	băgai	sculai
(tu)	agățaiși/ prinseși	băgaiși	sculaiși
(el, ea)	agățã/ prinse	băgã	sculã
(noi)	agățarãm/ prinserãm	băgarãm	scularãm
(voi)	agățarãți/ prinserãți	băgarãți	scularãți
(ei, ele)	agățarã/ prinserã	băgarã	scularã

adârai	adi'ei	bâşai
adâraşi	adi'eaşi	bâşaşi
adâră	adi'e	bâşe
adârăm	adi'em	bâşem
adârat	adi'eat	bâşat
adârără	adi'eară	bâşară
câftai	aflai	vig'ei
câftaşi	aflaşi	vig'eaşi
câftă	află	vig'ea
câftăm	aflăm	vig'em
câftat	aflat	vig'eat
câftară	aflară	vig'eară
lucrai	nyisai	nvic'ei
lucraşi	nyisaşi	nvic'eaşi
lucră	nyisă	nvic'e
lucrăm	nyisăm	nvic'em
lucrat	nyisat	nvic'eat
lucrară	nyisară	nvic'eară

A II-a conjugare

Sufixul: **-u accentuat**, la a 2-a persoană plural: **bătut, acriscut**.

bătui	câđui	
bătuşi	câđuşi	
bătu	câđu	
bătum	câđum	
bătut	câđut	
bătură	câđură	
păru	chirui	
păruşi	chiruşi	
păru	chiru	
părură	chirură	
vindui	acriscui	umplui
vinduşi	acriscuşi	umpluşi
vindu	acriscu	umplu
vindum	acriscum	umplum
vindut	acriscut	umplut
vindură	acriscură	umplură

fãcui	respirai	sãrutai
fãcuși	respirași	sãrutași
fãcu	respirã	sãrutã
fãcurãm	respirarãm	sãrutarãm
fãcurãți	respirarãți	sãrutarãți
fãcurã	respirarã	sãrutarã
cãutai	aflai	vegheai
cãutași	aflași	vegheași
cãutã	aflã	veghe
cãutarãm	aflarãm	veghearãm
cãutarãți	aflarãți	veghearãți
cãutarã	aflarã	veghearã
lucrai	visai	învechii
lucrași	visași	învechiși
lucrã	visã	învechi
lucrarãm	visarãm	învechirãm
lucrarãți	visarãți	învechirãți
lucrarã	visarã	învechirã

A II-a conjugare

Sufixul: **-u accentuat**, persoana a II-a plural: *bãtut, acriscut*.

bãtui	cãzui	
bãtuși	cãzuși	
bãtu	cãzu	
bãturãm	cãzurãm	
bãturãți	cãzurãți	
bãturã	cãzurã	
pãrui	pierii	
pãruși	pieriși	
pãru	pieri	
pãrurãm	pierirãm	
pãrurãți	pierirãți	
pãrurã	pierirã	
vãndui	crescui	umplui
vãnduși	crescuși	umpluși
vãndu	crescu	umplu
vãndurãm	crescurãm	umplurãm
vãndurãți	crescurãți	umplurãți
vãndurã	crescurã	umplurã

A III-a conjugare

Sufixuri: **-i accentuat** și **-ă accentuat**, la persoana a 2-a plural: **vinit, murit, apirit, avdăt, zburăt, şuțăt**.

pățai	șuțai
pățăși	șuțăși
păță	șuță
pățăm	șuțăm
pățăt	șuțăt
pățără	șuțără

apirii	murii
apiriși	muriși
apiri	muri
apirim	murim
apirit	murit
apiriră	muriră

fuđii	vińiu
fuđiși	vińiși
fuđi	vińi
fuđim	vinim
fuđit	vinit
fuđiră	viniră

avđai	durńii
avđăși	durńiși
avđă	durńi
avđăm	durńim
avđăt	durńit
avđără	durńiră

zburăi	hivrii	alghii
zburăși	hivriși	alghiși
zbură	hivri	alghi
zburăm	hivrim	alghim
zburăt	hivrit	alghit
zburără	hivriră	alghiră

A III-a conjugare

Sufixele: **-i accentuat** și **-ă accentuat**, la persoana a II-a plural: *vinit*, *murit*, *apirit*, *avdăt*, *zburăt*, *șuțăt*.

	pății	sucii
	pățiși	suciși
	păți	suci
	pățirăm	sucirăm
	pățirăți	sucirăți
	pățiră	suciră
(mă) trezii	murii	
(te) treziși	muriși	
(se) trezi	muri	
(ne) trezirăm	murirăm	
(vă) trezirăți	murirăți	
(se) treziră	muriră	
	fugii/plecai	venii
	fugiși/ plecași	veniși
	fugi/ plecă	veni
	fugirăm/ plecarăm	venirăm
	fugirăți/ plecarăți	venirăți
	fugiră/ plecară	veniră
	auzii	dormii
	auziși	dormiși
	auzi	dormi
	auzirăm	dormirăm
	auzirăți	dormirăți
	auziră	dormiră
vorbii	tremurai	albi
vorbiși	tremurași	albiși
vorbi	tremură	albi
vorbirăm	tremurarăm	albirăm
vorbirăți	tremurarăți	albirăți
vorbiră	tremurară	albiră

b) Perfectul „tare”

Easti mași la conjugarea a III-a și ari sufixul [-i] neaccentuat.

Desinențele di la formele „tari” sunt idyea cu ațeali „slabe”, ma la persoana I singular, apari **u șurtu**.

feciu	spușiu	trapșiu
fățeși	spuseși	trăpseși
feăți	spusi	trapsi
feățim	spusim	trapsim
feățit	spusit	trapsit
feățiră	spusiră	trapsiră

Verbe agiutătoare:

avui	fui	vru
avuși	fuși	vruși
avu	fu	vru
avum	fum	vrum
avut	fut	vrut
avum	fură	vrură

2.3 Indicativ perfect compus

Easti fapt cu auxiliarul **am** la indicativ prezent și participiu a verbui:

Mini am	}	+	acățată, băgată, cãntată, adil'eată, lucrată, vig'eată, vindută, bătută, durnită, zbutată, avđată, alghită;
Tini ai			
El, ea ari			
Noi avem			
Voi aveț			
El'i, eali ar			
			avută, fută, vrută

Exemple:

Tini **ai vinită** vloară tu hoara noastră?

El nu **ari măcată** viciu.

El **ari bită** tută dhala.

b) Perfectul „tare”

Este doar la conjugarea a III-a și are sufixul **-i** neaccentuat.

Desinențele de la formele „tari” sunt la fel cu cele „slabe”, dar la persoana I singular, apare u scurt.

făcui	spusei	trăsei
făcuși	spuseși	trăseși
făcu	spuse	trase
făcurăm	spuserăm	traserăm
făcurăți	spuserăți	traserăți
făcură	spuseră	traseră

Verbele auxiliare:

A AVEA	A FI	A VREA
avui	fui	vru
avuși	fuși	vruși
avu	fu	vru
avurăm	furăm	vrurăm
avurăți	furăți	vrurăți
avură	fură	vrură

2.3 Indicativ perfect compus

Se formează cu auxiliarul **a avea** la indicativ prezent și participiul verbului:

eu am	}	+ prins, băgat, cântat, respirat, lucrat, vegheat, vândut, bățut, dormit, vorbit, auzit, albit;
tu ai		
el, ea a		
noi am		
voi ați		
ei, ele au		
		Verbele auxiliare: avut, fost, vrut

Exemple:

‘Tu ai venit vreodată în satul nostru?’

El nu a mâncat carne de vițel.

El a băut tot laptele acru.’

2.4 Indicativ mai-mult-ca-perfect

Easti fapt cu auxiliarul **am** la indicativ imperfect și participiu a verbui:

Mini aveam	}	acățată, băgată, cântată, adî'eată, lucrată, vig'eată, vindută, bătută, dur'nită, zbutăță, av'đătă, alghită; avută, fută, vrută
Tini aveai		
El, ea avea		
Noi aveam		
Voi aveat		
El'i, eali avea		

Exemple:

Tini **aveai vinită** ș-an la noi.

Ursa le **avea măcată** tuti mearili.

El lu **avea bită** tut laptili.

3. ADVERBU

Adverbul easti un zbor nivariabil care s-bagă pi ningă un verbu, un adjectiv ică un altu adverbu.

După sens, adverbile sântu:

a) **di loc**: aoa, diparte, dininte, năpoi, dinăpoi, mpade, acasă, nsus, nghios, dighios, pisupră, analtu, dinastănga, nastănga, nandreapta, ndreptu etc.

b) **di timpu**: măni, amănat, năoară, ază, pimăne, aseara, asearnoapecta, anțărțu, astară, deaneavra, deapoea, totăna etc.

Notă. Are substantive articulate care s-ufilisescu ca adverbe di timpu: noaptea, șa, seara, primuveara, veara, toamna, iarna, sâmbăta, ńercurea etc.

c) **di mod**: așe, ghini, dearihina, anapuda, deadun, diznou, maș, ninga, niheam, dip, dot, ascumta, arihate, barem, tăș, isa, taha, cama, ma etc.

d) **di cantitate**: dure, multu, puțan, niheam, baia, ahăt etc.

e) **di afirmație**: e, așe, sigura.

f) **di negație**: nu, puté, ici, vloară, ba

g) **di interogație (ntribare)**: cându? iu? cum? căt? cătă iu?

2.4 Indicativ mai-mult-ca-perfect

Se formează cu auxiliarul **a avea** la indicativ imperfect și participiul verbului:

În limba română standard mai-mult-ca-perfectul este sintetic, nu se formează cu auxiliar: ‘eu prinsesem, băgasem, cântasem, respirasem, lucrasem, vegheasem, vândusem, bătusem, dormisem, vorbisem, auzisem, albisem’

Verbele auxiliare

A AVEA	A FI	A VREA
eu avusesem	eu fusesem	eu vrusesem
tu avuseseseși	tu fuseseseși	tu vruseseseși
el, ea avusesese	el, ea fusesese	el, ea vrusesese
noi avuseserăm	noi fuseserăm	noi vruseserăm
voi avuseserăți	voi fuseserăți	voi vruseserăți
ei, ele avuseseră	ei, ele fuseseră	ei, ele vruseseră

Exemple:

‘Tu veniseși și anul trecut la noi.

Ursul mâncase toate merele.

El băuse tot laptele.’

3. ADVERBUL

Adverbul este un cuvânt invariabil care se folosește pe lângă un verb, un adjectiv sau alt adverb.

După sens, adverbele sunt:

a) **de loc**: ‘aici, departe, înainte, înapoi, jos, acasă, sus, în jos, din jos, deasupra, sus, la stânga, la dreapta, drept’ etc.

b) **de timp**: ‘mâine, târziu, odată, azi, poimâine, aseară, aseară noaptea, acum doi-trei ani, aseară, adineauri, după aceea, totdeauna’ etc.

Notă. Unele substantive articulate se folosesc ca adverbe de timp: ‘noaptea, ziua, seara, primăvara, vara, toamna, iarna, sâmbăta, miercurea’ etc.

c) **de mod**: ‘așa, bine, cu adevărat, pe dos (anapoda), împreună, din nou, doar, lângă, puțin, deloc, deloc, pe ascuns, în liniște, barem, tocmai, în mod egal, parcă, mai, mai’ etc.

d) **de cantitate**: ‘destul, mult, puțin, puțin, prea mult, atât’ etc.

e) **de afirmație**: ‘da, așa, sigur’.

f) **de negație**: ‘nu, niciodată, deloc, niciodată, ba’

g) **de interogație (interogative)**: ‘când? unde? cum? cât? către unde?’

Comparația. Niscănte adverbe pot să aibă comparație ca adjectivul:

- a) pozitiv: ghini, peanaya, aproapea, diparte, amănat, multu;
- b) comparativ: ma (cama) ghini, cama (ma) multu, ma (cama) amănat;
- c) superlativ relativ: nai ma (cama) ghini, nai ma (cama) multu, nai ma (cama) amănat;
- d) superlativ absolut: multu ghini, multu amănat.

După formă, adverbul easti:

- a) **simplu**: aoa, aclo, ază, măne, ghini, cum, multu, e, așe etc.
- b) **compus**: dinastănga, dinandreapta, asearnoaștea, anțărțu, diunăoară, vărăoară etc.

COMUNICARE

4. ȚI MĂCARI ȘTII S-FAT? REȚETE ARMĂNEȘTI

Comparația. Unele adverbe pot să aibă comparație la fel ca adjectivul:

- a) pozitiv: ‘bine, încetișor, aproape, departe, târziu, mult’;
- b) comparativ: ‘mai bine, mai mult, mai târziu’;
- c) superlativ relativ: ‘cel mai bine, cel mai mult, cel mai târziu’;
- d) superlativ absolut: ‘foarte bine, foarte târziu’.

După formă, adverbul este:

- a) **simplic:** ‘aici, acolo, azi, mâine, bine, cum, mult, da, așa’ etc.
- b) **compus:** ‘la stânga, la dreapta, aseară noaptea, anul trecut, altădată, vreodată’ etc.

COMUNICARE

4. CE MÂNCARE ȘTII SĂ FACI? REȚETE AROMÂNEȘTI

REȚETE ARMĂNEȘTI		
<p>Tini și măcări armănești știi?</p> 	<p>Pănica</p> <p>Pănica s-fați așe: s-aunđi tăpsia cu untulemnu și s-arucă fărină di misur. S-pruscuteaști cu apă cu sari și s-tal'e, s-dińică coada di prași, prașii níț, níț. Ș-cuțea maninti pănica tu cirche ș-u măcam ghini și mușat.</p>	<p>Đamă di pāni cu caș</p> <p>Đamă di pāni cu caș s-fățea așe: mumānili lua cumăț di pāni uscată, tăľeati suptări, dau poaci di apă, ună giuimicā di untulemnu, ună cumatā caș di oai. Apa u hirbea tu un tingire și tu bitisitā tura untulemnu. Cumățali di pāni s-ńdriđea tu sānie cu caș sārāmat pisuprā. S-anvālea sānia cu unā cāpachi. Așe șidea tu aburi măcarea.</p>
	<p>Șuțata</p> <p>Șuțata s-adarā dit peturi. Trei peturi li tinđ di dau ori, lu tinđ unā oarā peturu, lu tinđ, lu-aduńi diznou, iara ninga nā oarā. S-adarā ma multi foi deapoa, ninga nā oarā alantu petur și sā șuțā tu sānii.</p>	<p>Bucuvală</p> <p>Bucuvala s-adarā cu giuimitati kilo di pāni, unā giuimicā di untulemnu. Unā giuimicā di untulemnu s-țāynāsești tu tiyani, s-toarā pānea uscată, sārāmatā pisti untulemnu. S-measticā di s-arușești, s-adavgā zaharea pispilitā ș-nāpoi s-mintești. Bucuvala s-adāra ti ficiuriț.</p>
	<p>Tārhanā</p> <p>Tārhanālu s-adāra toamna ti tutā iara cu fărinā di gār, ouă, lapti. S-fārmita fărina ș-cu laptili tu un tingire s-adavgā ouali și s-fārmita ghini di s-adāra sānātos. Deapoa s-trățea pit unā sitā cu guvili mări ta s-avem sārāmili ca gāru di uriz. S-tindea tu soarā unā quā ti uscare.</p>	<p>Pipiriță țāynāsiti</p> <p>Lom doi kilađ di pipiriță, giuimitati kilo di dumăț, giuimitati kilo di caș di oai, unā giuimicā di untulemnu. Untulemnu s-țāynāsești tu tiyani. S-adavgā pipirițāli pāstriti, sticurati, dińicati și dumățali și cașu dińicat, chisat cu binela. S-mintești măcarea și s-țāynāsescu pipirițāli ghini.</p>

RETETE AROMÃNEȘTI		
<p>Tu ce mâncãruri aromãnești știi?</p> 	<p style="text-align: center;">Pãinicã</p> <p>Pãinica se face așa: se unge tava cu ulei și se pune fãinã de porumb. Se stropește cu apã cu sare și se taie, se toacã cozi de praz mici, mici. Se cocea mai demult pãinica în țest și o mâncam bine și frumos.</p>	<p style="text-align: center;">Zeamã de pãine cu caș</p> <p>Zeama de pãine cu caș se fãcea așa: bunicile luau bucãți de pãine uscatã, tãiate subțiri, douã cãni de apã, o ceșcuțã de ulei, o bucatã de caș de oaie. Apa o fierbea într-o oalã și la sfãrșit turna uleiul. Bucãțile de pãine se așezau în tavã cu caș sfãrãmat pe deasupra. Se acoperea tava cu un capac. Așa stãtea mâncarea la abur.</p>
	<p style="text-align: center;">Învãrtitã</p> <p>Învãrtita se face din peturi. Trei peturi se întind de douã ori, o întinzi o datã pãtura o întinzi, o aduni din nou, încã o datã. Se fac mai multe foi apoi, încã o datã cealaltã pãturã și se rãsucesc în tavã.</p>	<p style="text-align: center;">Paparã</p> <p>Papara se face cu jumãtate de kilogram de pãine, o ceșcuțã de ulei. O ceșcuțã de ulei se încinge în tavã, se pune pãinea mãrunțitã peste ulei. Se amestecã pânã se prãjește, se presarã zahãr pe deasupra și apoi se amestecã din nou. Papara se face pentru copii.</p>
 	<p style="text-align: center;">Trahanã</p> <p>Trahanaua se fãcea toamna pentru toatã iarna cu fãinã de grãu, ouã, lapte. Se frãmãnta fãina cu laptele într-o oalã, se adãugau ouãle și se frãmãnta bine sã se facã vãrtos. Apoi se dãdea printr-o sitã cu gãurile mari ca sã avem bucãțele ca bobul de orez. Se întindea la soare o zi la uscat.</p>	<p style="text-align: center;">Ardei prãjiți</p> <p>Luãm douã kilograme de ardei, jumãtate de kilogram de roșii, jumãtate de kilogram de caș de oaie, cinci ouã, o ceșcuțã de ulei. Uleiul se încinge în tigaie. Se adaugã ardeii curați, uscați de apã, tãiați în bucãți și roșiile și cașul tãiat, pisat cu furculița. Se amestecã mâncarea și se prãjesc ardeii bine.</p>

5. EXERCIȚII

1 . Băgaț la forma ți lipseăș și adăraț propoziții: *voi, măc, beau, acumpur, fug, vindu* la indicativ imperfect și perfect simplu

(Mini) **voi, măc, beau, acumpur, vindu**
(Tini).....
(Elu, ea)
(Noi)
(Voi)
(Efi, eali)

2 . Scrieț cum lipseăști:
Mini u măcai pita. Ș-tini?
Mini aveam bită lapti. Ș-el?
Noi lucrăm multu. Ș-voi?
Mini nu yiniu azâ la șculii. Ș-așeli?
Efi ar șidută vloară pi canape ? Și-tini?
Voi adușeat poami. Și tini?

3. Băgaț la plural:
Model: Ficiuricu avu ună giucării.
Ficiurișali avură giucării.

Feata biu ună cafei.
Muntili eara analtu.
Hișiu a lui ari avută ună c'ei.
Machina imnă calea.
Omu feași lucră buni.
Pe mur eara un cadur.
Ficioru ari scriată cartea.
Muma stătu pi canape.

4. Băgaț adverbale ți lipsesc :
deapoia, dealargu, nghios, dot, ghini, amănat, mpade, vloară, niheam, cum.

Greaști, di pisti cali.
Meru cădu

Agiung totăna la lucru.

Măcă, nu multu.
Ai măcată gorțã?
Va yiîni tora, ma?
... lucreađã el?
Nu măc caș.
Zburăști armâneăști.
Casa ari dugheîni

5. Scrieț născãnti rețete cu măcãri armânești di la muma și di la maia.

UNITATEA 9

NSUS TU MUNTI. LA PRIIMNARE. CLINCIUŢI

Alideţ textu

1. LA PRIIMNARE

Priimnarea di stâmbăna ți yini va u făţem la munti și va hibă cu mari harau, s-minduia Dimi cându eara la lecția di desemn. Patru dăli va treacă ayońea își spunea el.

Vini ɗua di priimnare și Dimi cu soţăli a lui dit şculii și cu dascala a lor aştıpta să s-alină tu machină, tu avtobusu ti munti. Tuţ ficiuriţalı vrea s-agiungă cama ayońea la păduri te-a să-s agioacă.

Căt dipunară dit avtobus, featili și ficiorii luară trastili tu pultări și vrură s-lea troară calea di munti.

– Vruţ cilimeanı, s-hiţ cu câştigă când imnaţ pi calea di munti. S-vă bęgaţ strańili di munti, s-nădeţ un după alantu și s-nu fuđiţ di ninga mini, li đasi dascaliţa.

– Sigura! Spusiră cu tu ună boaţi.

– Maria, Dimi, George, vă luat aparatu foto?

– E, easti tu trastu! Vrem s-făţem multu caduri muşati.

UNITATEA 9

SUS LA MUNTE. LA PLIMBARE. URĂRI

Citiți textul

1. LA PLIMBARE

Plimbarea de săptămâna ce vine o vom face la munte și va fi cu mare bucurie, se gândea Dimi când era la lecția de desen. Patru zile vor trece imediat, își spunea el.

Veni ziua de drumeție și Dimi cu prietenii lui de la școală și cu învățătoarea lor așteptau să se urce în mașină, în autobuzul spre munte. Toți copiii voiau să ajungă mai repede la pădure ca să se joace.

Când au coborât din autobuz, fetele și băieții și-au pus rucsacurile în spate și au vrut să pornească imediat spre munte.

– Dragi copii, să fiți atenți când mergeți pe drumul de munte! Să vă puneți hainele de munte, să mergeți unul după altul și să nu plecați de lângă mine, le spuse învățătoarea.

– Sigur! spuseră ei într-un glas.

– Maria, Dimi, George, v-ați luat aparatul foto?

– Da, este în rucsac! Vrem să facem multe fotografii frumoase.

Tu păduri eara ună mușuteață: poñi analț di-ț vinea mintea de-avriga, vivriți ți fuđea cu de-alaga pit lumachili a lor, lilici galbini, roși, albi, zahariși.

– Muntili easti un loc ti ciudii! spusii Elena.

– Așe easte! Ia, nsus pi cipu di munti easti ninga neau, đăsi Yeoryu.

– Da, aco este mulu ma arăcoare de-aua și aco easti multă neau tu cathi mes.

– Vreț să adărăm caduri aua? Întribă dascala.

– E, vrem!

– Ca s-puteam să șideam aua totăna, ți ghini va eara! mindui cu boați Maria.

– Și ma s-te-aduñi cu ursu ți va faț? îli đăți ti arădeari Mihali.

– Nuu, vrea s-fuđeam cu de-alagă ma s-u videam ursu.

Și, diunoară, s-avđă țiva dit frăndă, ninga el'i. Tuț tăcură. Nu vrea văr să-s minduiască la ți đățea Mihali. S-fuđearim tora, ghini va eara, minduia dascala, ma dit frăndă, ia, că yini pe-anarga un arici cu schiñi mult.

Tuț acățară s-arădă și Maria scoasi aparatu foto și putu di-i feați un cadur ca să știbă pisti añi ți frică lâ fu tu păduri, la munti.

Zboară nali

(mi) agioc , vb. = îni trec oara cu giucării, cu lucrăi ți mi discurma
alin , vb. = neg nsus
arăd , vb. = fați hazi
ayoñea , adv. = cu de-alagă, troară
boați, boț , s.f. = sunetu ali guri a omui
cadur, caduri , s.n. = foto
cali, căliuri , s.f. = cărare, cărări
dipun , vb. = imnă nghios
imnu , vb. = neg
munti, munț , s.m. = ună đeană mari cu păduri și cu cip analtu
păduri, păduri , s.f. = mult poñi tu un loc
priimnare, priimnări , s.f. = piripat
pultari, pultări , s.f. = partea di dinăpoi a trupui
strañi, strañi , s.n. = lucrăi ti nvișteari
schin, schiñi , s.m. = 1. peru a ariciui (aua). 2. os, oase (la peaști). 3. cu formă di ac
trastu, trasti , s.n. = ună soi di ceamtă ținută pi numir

În pădure era o frumusețe: pomi înalți de te lua amețeala, veverițe care fugeau repde pe crengile lor, flori galbene, roșii, albe, roz.

– Muntele este un loc minunat! spuse Elena.

– Așa este! Iată, sus pe vârful de munte este încă zăpadă, zise Iorgu.

– Da, acolo este mult mai frig decât aici și indiferent de anotimp, acolo este zăpadă.

– Vreți să facem poze aici? întrebă învățătoarea.

– Da, vrem!

– De am putea să stăm aici mereu, ce bine ar fi!, gândi cu voce tare Maria.

– Și dacă te întâlnești cu ursul ce vei face? îi zise în glumă Mihali.

– Nuu, am fugi dacă am vedea ursul.

Și, deodată, se auzi ceva dintre frunze, lângă ei. Toți tăcură. Nu voia niciunul să se gândească la ce zicea Mihali. De-am fi plecat acum, bine ar fi fost, se gândea învățătoarea, dar dintre frunze, iată, că vine încet un arici cu țepi mulți.

Toți începură să râdă și Maria scoase aparatul foto și putu să-i facă o poză ca să știe peste ani ce frică le-a fost în pădure, la munte.

Cuvinte noi

Dialect aromân	Limba română standard
(mi) agioc, vb.	a se juca, vb.
alîn, vb.	a (se) urca, vb.
arăd, vb.	a râde; a minți; a glumi, vb.
ayońea, adv.	repede, adv.
boați, boț, s.f.	voce, voci, s.f.
cadur, caduri, s.n.	poză, poze, s.f.
cali, căfiuri, s.f.	cale, căi, s.f.
dipun, vb.	a coborî, vb.
imnu, vb.	a merge, vb.
munți, munț, s.m.	munte, munți, s.m.
păduri, păduri, s.f.	pădure, păduri, s.f.
priimnare, priimnări, s.f.	plimbare, plimbări, s.f.
pultari, pultări, s.f.	spate, spate, s.n.
strańi, strańi, s.n.	strai, straie, s.n.; haină, haine, s.f.
schin, schińi, s.m.	țepă, țepi, s.f.; spin
trastu, trasti, s.n.	traistă, traiste, s.f. (rucsac, rucsacuri, aici)

Întrebări

1. Iu neg ficiuriții cu dascala?
2. Ți lă dăți dascala?
3. Ți ved ficiuriții tu păduri?
4. Câte easti neau pi cipu di munti?
5. Cai ișe dit frânță și îli aspără?

GRAMATICĂ

2. VERBU. MODURI PERSONALI

2.1 Indicativ viitor

Easte un timp compus.

S-formeață cu **va** (pers. a 3-a sg. indicativ prezent di verbul agiutător **voi**) și **prezentul di verbul conjugat**, i că verbul agiutător **a avea**, tu forma șurtă **o (u)** și **conjunctiv prezentul di verbul conjugat**.

Conjugarea I

(mini)	va acaț	va bângăm
(tini)	va acaț	va bângăț
(el, ea/ năs, năsă)	va acăță	va bagă
(noi)	va acățăm	va bângăm
(voi)	va acățăț	va bângăț
(e!, eali/năși, năsi)	va acață	va bagă
(mini)	u s-acăț	u s-bângăm
(tini)	u s-acăț	u s-bângăț
(el, ea/ năs, năsă)	u s-acăță	u s-bagă
(noi)	u s-acățăm	u s-bângăm
(voi)	u s- acățăț	u s-bângăț
(e!, eali/năși, năsi)	u s-acăță	u s-bagă

Întrebãri

1. Unde merg elevii cu învățatoarea?
2. Ce le spune învățatoarea copiilor?
3. Ce vãd copiii în pãdure?
4. De ce este zãpadã pe vârful muntelui?
5. Cine a ieșit dintre frunze sã îi sperie?

GRAMATICĂ

2. VERBUL. MODURI PERSONALE

2.1 Indicativ viitor

Este un timp compus.

Se formeazã cu **va** (pers. a 3-a sg. indicativ prezent al verbului auxiliar **voi**) și **prezentul verbului conjugat**, sau verbul auxiliar **a avea**, la forma scurtã **o (u)** și **conjunctiv prezent al verbului conjugat**.

Conjugarea I

(eu)	voi începe	voi băga
(tu)	vei începe	vei băga
(el, ea)	va începe	va băga
(noi)	vom începe	vom băga
(voi)	veți începe	veți băga
(ei, ele)	vor începe	vor băga

(eu)	o sã încep	o sã bag
(tu)	o sã începi	o sã bagi
(el, ea)	o sã înceapã	o sã bage
(noi)	o sã începem	o sã băgãm
(voi)	o sã începeți	o sã băgați
(ei, ele)	o sã înceapã	o sã bage

A II-a conjugare

va vindu	va fac	va spun
va vinđ	va faț	va spuńi
va vindă	va facă	va spunea
va vindem	va fâțam	va spună
va vindetș	va fâțetș	va spunem
va vindă	va facă	va spună
u s-vindu	u s-fac	u s-spun
u s-vinđ	u s-faț	u s-spuńi
u s-vindă	u s-facă	u s-spunea
u s-vindem	u s-fâțam	u s-spună
u s-vindetș	u s-fâțetș	u s-spunem
u s-vindă	u s-facă	u s-spună

A III-a conjugare

va fug	va yin	va dorm
va fuđ	va yińi	va dorńi
va fugă	va yină	va doarmă
va fuđim	va vinim	va durńim
va fuđiț	va viniț	va durńiț
va fugă	va yină	va doarmă
u s-fug	u s-yin	u s-dorm
u s-fuđ	u s-yińi	u s-dorńi
u s-fugă	u s-yină	u s-doarmă
u s-fuđim	u s-vinim	u s-durńim
u s-fuđiț	u s-viniț	u s-durńiț
u s-fugă	u s-yinău	s- doarmă

Verbe agiutătoare:

va am	va hiu	va voi
va ai	va hii	va vrei
va aibă	va hibă	va va
va avem	va him	va vrem
va aveț	va hiț	va vreț
va aibă	va hibă	va va

Conjugarea a II-a

voi vinde	voi face	voi spune
vei vinde	vei face	vei spune
va vinde	va face	va spune
vom vinde	vom face	vom spune
veți vinde	veți face	veți spune
vor vinde	vor face	vor spune
o sã vând	o sã fac	o sã spun
o sã vinzi	o sã faci	o sã spui
o sã vândã	o sã facã	o sã spunã
o sã vindem	o sã facem	o sã spunem
o sã vindeți	o sã faceți	o sã spuneți
o sã vândã	o sã facã	o sã spunã

Conjugarea a III-a

voi pleca	voi veni	voi dormi
vei pleca	vei veni	vei dormi
va pleca	va veni	va dormi
vom pleca	vom veni	vom dormi
veți pleca	veți veni	veți dormi
vor pleca	vor veni	vor dormi
o sã fug	o sã vin	o sã dorm
o sã fugi	o sã vii	o sã dormi
o sã fugã	o sã vinã	o sã doarmã
o sã fugim	o sã venim	o sã dormim
o sã fugiți	o sã veniți	o sã dormiți
o sã fugã	o sã vinã	o sã doarmã

Verbele auxiliare:

voi avea	voi fi	voi vrea
vei avea	vei fi	vei vrea
va avea	va fi	va vrea
vom avea	vom fi	vom vrea
veți avea	veți fi	veți vrea
vor avea	vor fi	vor vrea

u s-am	u s-hiu	u s-voi
u s-ai	u s-hii	u s-vrei
u s-aibă	u s-hibă	u s-va
u s-avem	u s-him	u s-vrem
u s-aveț	u s-hiț	u s-vreț
u s-aibă	u s-hibă	u s-va

2.2 Conjunctiv prezent și conjunctiv perfect

A. Conjunctiv prezent

Easte un timp compus. S-formează cu conjuncția **să** și **prezentul di verbul conjugat**. **Desinențele** a conjunctivului prezentu sântu ca indicativu prezentu, ma la persoana a 3-a easti: **ă**.

Conjugarea I

(mini)	s-acaț	s-băgăm
(tini)	s-acăț	s-băgaț
(el, ea/ năs, năsă)	s-acăță	s-bagă
(noi)	s-acățăm	s-băgăm
(voi)	s- acățăț	s-băgaț
(e!, eali/năși, năsi)	s-acață	s-bagă

A II-a conjgare

s-vind	s-fac	s-spun
s-vinț	s-faț	s-spuńi
s-vindă	s-facă	s-spunea
s-vindem	s-fățam	s-spună
s-vindeț	s-fățeț	s-spunem
s-vindă	s-facă	s-spună

A III-a conjgare

s-fug	s-yin	s-dorm
s-fuđ	s-yińi	s-dorńi
s-fugă	s-yină	s-doarmă
s-fuđim	s-vinim	s-drńim
s-fuđiț	s-viniț	s-durńiț
s-fugă	s-yină	s- doarmă

o să am	o să fiu	o să vreau
o să ai	o să fii	o să vrei
o să aibă	o să fie	o să vrea
o să avem	o să fim	o să vrem
o să aveți	o să fiți	o să vreți
o să aibă	o să fie	o să vrea

2.2 Conjunctiv prezent și conjunctiv perfect

A. Conjunctiv prezent

Este un timp compus. Se formează cu conjuncția **să** și **prezentul verbului conjugat**. **Desinențele** conjunctivului prezent sunt aceleași ca la indicativ prezent, numai la persoana a 3-a este: **ă**.

Conjugarea I

(eu)	să încep	să bag
(tu)	să începi	să bagi
(el, ea)	să înceapă	să bage
(noi)	să începem	să băgăm
(voi)	să încpeți	să băgați
(ei, ele)	să înceapă	să bage

Conjugarea a II-a

să vând	să fac	să spun
să vinzi	să faci	să spui
să vândă	să facă	să spună
să vindem	să facem	să spunem
să vindeți	să faceți	să spuneți
să vândă	să facă	să spună

Conjugarea a III-a

să fug	să vin	să dorm
să fugi	să vii	să dormi
să fugă	să vină	să doarmă
să fugim	să venim	să dormim
să fugiți	să veniți	să dormiți
să fugă	să vină	să doarmă

Verbe agitătoare:

s-am	s-hiu (escu)	s-voi
s-ai	s-hii (esti)	s-vrei
s-aibă	s-hibă	s-va
s-avem	s-him	s-vrem
s-aveț	s-hiț	s-vreț
s-aibă	s-hibă	s-va

Forma negativă este: **s- + nu + verbul conjugat: s-nu lucređ, s-nu ved, s-nu fac, s-nu zburască, s-nu hibă, s-nu-aibă.**

B. Conjunctiv imperfect

Imperfectul conjunctivului s-fați di **la indicativ imperfect** cu conjuncția **să, s-: s-lucram, s-lucrai, s-lucra.**

C. Conjunctiv perfect

Perfectul conjunctivului s-fați di la **indicativ perfect compus** cu conjuncția **să, s-: s-am lucrată, s-ai lucrată, s-avea lucrată.**

D. Conjunctiv ma-mult-ca-perfect

Mai-mult-ca perfectu a conjunctivui s-fați di la **indicativ mai-mult ca-perfect** cu conjuncția **să, s-: s-am lucrată, s-ai lucrată, s-avea lucrată.**

Exemple (din Pericle Papahagi, *Basme aromâne*):

Macă ș-ul deade zboru, prindea s-ul țână.

Macă vrei casă s-adrăm, casa nu se-adară cu glâpuirea a tut ți sâ aflăm...

Aștipta s-veadă ți va s-facă aist om.

Acăță s-măcă.

Laili furi nu-și știa ți s-facă.

Cum se-apruheară di moară, cănila ahurhi s-alatră.

Dușmalil'i a lui dimândară si se aducă nâscânti penuri mări.

Valoari di imperativ:

Mușeată numă, s-ță băneađă!

S-mi l'ert'i, Chira-Mară, gri luplu...

S-ti-ncruțesti ș-altă nu!

Ș-ț-aflași tutipută s-grească i să s-mină!

Se nu furi!

*Dupu ți va-s mor, s-li l'pai armatle și – tu patrudzăț di guve s-le ascundză
tra s-nu ți va di le-află nīclu!
S-nī-aduț și fluria năpoi!*

2.3 Condițional prezent

Condiționalu prezentu easte un timp simplu. S-formeață cu conjuncția **să** (si, s-), **radicalu a imperfectului indicativ**, sufixul **ri** și **desinențele**:

sg.	pl.
1. pers.: m	1. pers.: m
2. pers.: și	2. pers.: t
3. pers.: ø	3. pers.: ø
s-cântarim	s-cădearim
s-cântariși	s-cădeariși
s-cântari	s-cădeari
s-cântarim	s-cădearim
s-cântarit	s-cădearit
s-cântari	s-cădeari

Verbe agiutătoare:

s-avearim	s-furim	s-vrearim
s-aveariși	s-furiși	s-vreariși
s-aveari	s-furi	s-vreari
s-avearim	s-furim	s-vrearim
s-avearit	s-furit	s-vrearit
s-aveari	s-furi	s-vreari

Forma negativă: s- + nu + verbul conjugat: **s-nu cădearim, s-nu videarim, s-nu vrearim.**

Exemple:

Nu va-n ti **băgarim** tu mână?

Ah, **s-avearim** ninga vâra doi!

Si șteari tine, cum nī se-are aurâtă bana aestă zămărată?

După ce-o să mor eu, să iei armele și în patruzeci de găuri să le ascunzi ca nu cumva să le găsească cel mic.

Să-mi aduci și moneda de aur înapoi!’

2.3 Condițional prezent

Condiționalul prezent este un timp simplu. Se formează cu conjuncția **să** (si, s-), **radicalul imperfectului indicativ**, sufixul **ri** și **desinențele**:

sg.	pl.
1. pers.: m	1. pers.: m
2. pers.: și	2. pers.: t
3. pers.: ø	3. pers.: ø
(eu) aș cânta	aș cădea
(tu) ai cânta	ai cădea
(el, ea) ar cânta	ar cădea
(noi) am cânta	am cădea
(voi) ați cânta	ați cădea
(ei, ele) ar cânta	ar cădea

Verbele auxiliare:

A AVEA	A FI	A VREA
aș avea	aș fi	aș vrea
ai avea	ai fi	ai vrea
ar avea	ar fi	ar vrea
am avea	am fi	am vrea
ați avea	ați fi	ați vrea
ar avea	ar fi	ar vrea

Forma negativă: **s-** + **nu** + **verbul conjugat**: ‘nu aș cădea, nu aș vedea, nu aș vrea’.

Exemple:

‘Nu te voi prinde?’

Ah, să fi avut încă vreo doi!

Dacă ai și tu, cum mi s-a urât de viața asta amară!’

3. CONJUNCȚIA

CONJUNCȚIA

cara, ama, că, ică, ma, macă, ni, să, ta.
Locuțiuni conjuncționale: *dicara, după ți* etc.

COMUNICARE

4. CEINCIUȚI

Vituria: – Cându earam Custanța la festival, n-adunăm cu soia ți-avea fuđiță tu România. Neasim la casa a cusurinâmea-i. Teta cându nâ viđu nâ ntribă cai him. Mini đăș câ him Vituria și Chirața, nipoatili dit Arbinișii. Nâ lo di guși și-acățâ s-plângâ. Ș-tora-ni si plândi. Deapoia ahurhim s-cântăm. S-adună tutâ soia și feațim mari harau. Alantâ đuă nâ dusim la festival ș-nâ loarâ pi televizia. Nâ viđurâ viținili și-l'i spusirâ ali teti. Eara multu hârsită și pitricu c'inciuni ali mami și-al tati, tu Curceauă.

Iancu: – Ș-mini earam Custanța la festival. Și mi achicâseam cu tuț, zburam cu oamiñi'l'i di-aco. Nu aveam problem. La festival cântăm și-aistu cântic:

La pomu di ning-amari,
Trandafilă roșe, galbină,
Doarmi feata pi-alba cheatră.
Oi lele, la lilice, la.
Doarmi feata pi-alba cheatră,
Trandafilă roșe, galbină.
Nidurnită ș-nisumnată,

3. CONJUNȚIA

CONJUNȚIA

‘dacă’, ‘dar’, ‘căci’, ‘pentru că’, ‘sau’, ‘dar’, ‘dacă’, ‘nici’, ‘să’, ‘ca să’.
Locuțiuni conjuncționale: ‘după ce, ‘după ce’ etc.

COMUNICARE

4. URĂRI

Când eram în Constanța la festival ne-am întâlnit cu neamurile care plecaseră în România. Ne-am dus la casa verișoarei mele. Mătușa, când ne văzu, ne întrebă cine suntem. Eu spusei că suntem Vituria și Chirața, nepoatele din Albania. Ne îmbrățișă și începu să plângă. Și acum îmi vine să plâng. Apoi am început să cântăm. S-a strâns tot neamul și făcurăm mare petrecere. În ziua următoare ne-am dus la festival și ne-au televizat. Ne văzură vecinele și îi spuseră mătușii. Era foarte bucuroasă și a trimis salutări mamei și tatălui, la Corcea.

Și eu am fost la Constanța la festival. Și mă înțelegeam, vorbeam cu oamenii de acolo. Nu era nicio problemă. La festival cântarăm și acest cântec:

La pomul de lângă mare,
Trandafir roșu, galben,
Doarme fata pe alba piatră,
Măi, floare, măi.
Doarme floare pe-alba piatră,
Trandafir roșu, galben.
S-a stârnit ș-un vânt nebun,

Oi lele, la lilice, la,
Nidurnită ș-nisumnată,
Trandafilă roșe, galbină.
Să sculă ș-un vimtu zur,
Oi lele, la lilice, la,
Să sculă ș-un vimtu zur,
Trandafilă roșe, galbină.
Vimtu zur ș-blăstimat,
Oi lele, la lilice, la,
Vimtu zur ș-blăstimat,
Trandafilă roșe, galbină.

Aistu cântic iasti di la papu-a meu: «Doarmi feata pe-alba cheatră».

Cîinciúni. Exemple

S-bâneș ș-cu sânătáti, cu prucuchie!
S-șâ innâ lucrú ambar!
Lucru-ambar!
S-ai tihí!
S-prucupsești ca alghina al Giuvára!
S-ai hăiri!
S-șâ custâ!
Ancl'inâciúni múlti!
Hiratímati múlti!

Măi floare, măi,
S-a stârnit ș-un vânt nebun,
Trandafir roșu-galben,
Vânt nebun și blestemat,
Măi, floare, măi,
Trandafir roșu-galben.

Acest cântec este de la bunicul meu: «Doarme fata pe-alba piatră».

Urări. Exemple :

‘Să trăiești, cu sănătate și cu spor!
Să-ți meargă treaba (afacerea) bine!
Lucru cu noroc!
Să fie cu noroc!
Să te procopsești ca albina lui Giuvara!
Să ai noroc!
Să-ți meargă bine!
Complimente multe!
Complimente multe!’

5. EXERCIȚII

1. Daț apandiți la ntribări:

Noi vremu si-adunăm mearili. Și eali?
Noi vremu s-ișem priimnari pit sărună. Și eali?
Tini lipseaști s-hii la satea 8 seara acasă. Și-voi?
Noi va s-him mâni București. Și voi?
Năși lipseaști s-hibâ la cinematograf la satea 10 seara. Și tini?
Năsi prindi s-fugâ nâpoi tu Roma ńercuri. Și eali?

2. Scrieț ți va fățeț mâni, cu verbu la viitor:

Ază neg la șculii. Măni
Dimneață bii lapti, astară.....
Ază neg priimnari
Ază lucrăm multu, mâni
Ază fuđiț ayońea, mâni....

3. Băgaț ți verb liseaști la conjunctiv:

– S-..... tu apă!
– Apa s-.. caldâ!
– S-nu-..... singurâ!
– S-..... deadun!

4. Completaț cu forme di conjunctiv:

Nu știu s-li-....vindutâ papu oili.
Nu-avđâi **si-.... lucratâ** Iani tu xeani.
Nu pistipsescu s-lu-..... **cunuscutâ** aestu omu.
Cara s-li-.... **mărtatâ** featili, tora nu-adunamu gaile.
Lipsea s-ti-... **đusâ** pânâ tora la yeatru.

5. Scriaț propoziția cu forme di conjunctiv:

Mini voi s-.....
Tini poț s-.....
El lipseaști s-.....

Noi știm s-.....
Voi nu vreț s-.....
Eali acațã s-.....

6. Adãraț enunțuri cu conjuncțiili și locuțiunile conjuncționali:

cara, ama, cã, icã , ma, macã, ni, sã, ta, dicara, dupã și.

7. Fãțeț un dialog tu cai s-ufilisiț ncl'inãciunili nvițate.

UNITATEA 10

SĂRBĂTORI. FEATA MUȘATĂ ȘI FEATA URUTĂ. ȚI SĂRBĂTORI ȘTII?

Alideț textu

1. FEATA MUȘATĂ ȘI FEATA URUTĂ

Eara ună oară ți nu ș-eara!

Eara ună oară tu ună hoară un ficior. Ficioru videa tu hoară dau feati ti mărtari: ună mușeată, ma linăvoasă și ună urută, ma multu alăvdată ti diștiptată ți eara.

Și mamă-sa, avdândalui, îl'i spusi totăna a ficiorui ti nsurari:

– Lăi ficior, nu i bună ti tini feata ațea mușata! Aide s-lom uruta! Va mindueari lucru, nu fățeari pi ayuñii! Ești ninga tinir și ni știi bana cum easti!

– Oh, nu, mamó, dățea el, voi s-l'EAU mușata! Nu voi s-mi nsor cu uruta! Nu ní-u va inima!

Uruta feată eara ma nicuchiră di mușata feată și eara vrută di tută duńeaua ti zboru a l'ei dulți.

– E, lasă s-veđ, tora, spusi dada a ficiorui niminduit. Va mi mut ună đua ș-va mi duc la mușata feată, își spusi tu sinea a l'ei dada. Și, spunândalui, așe ș-feați. Și s-dusi la mușata feată și-l'i dăsi:

– Vream niheam aluat, la feată, dit căpisteari, ti yitrii!

UNITATEA 10

SĂRBĂTORI. FATA FRUMOASA ȘI FATA URĂTĂ. CE SĂRBĂTORI ȘTII?

Citiți textul

1. FATA FRUMOASĂ ȘI FATA URĂTĂ

A fost odată ca niciodată.

Era odată în sat un fecior. Feciorul vedea în sat două fete de măritat: una frumoasă, dar leneșă și una urâtă, dar foarte lăudată de deșteaptă ce era.

Și mama sa, auzindu-l, îi spunea mereu feciorului de însurat:

– Măi fecior, nu e bună pentru tine fata aceea frumoasă! Haide să o luăm pe cea urâtă! Gândește-te bine, nu te grăbi! Ești încă tânăr și nu știi cum este viața!

– Oh, nu, mamă, zicea el, vreau să o iau pe cea frumoasă! Nu vreau să mă însor cu cea urâtă. Nu o am la inimă!

Fata urâtă era mai gospodină decât fata frumoasă și era iubită de toată lumea pentru vorba ei dulce.

– Ei, lasă, vezi tu acum!, zise mama feciorului fără minte. O să mă ridic într-o zi și o să mă duc la fata frumoasă, își spuse în sine ea mama. Și, zicând, așa și făcu. Se duse la fata frumoasă și-i spuse:

– Vreau puțin aluat, măi fată, din albie, de leac!

– U, teto, u să-ț dau cât vrei! și mușata feată scoasi și il'i deadi multu aluat nifărmitat ghini, că nu eara lată căpisteara dip, eara căpistrarea lăvoasă, nu eara păstrită.

Și s-dusi la uruta feată și-l'i dăsi:

– Vream niheam aluat, lea feată, dit căpisteari, ti langoari, s-mi fac ghini!

– U, lea tetă, aseară fărmitai, dăsi, și-u lai căpisterea, easti păstrită căpisteara!

S-dusi dada la hil'i-su și-l'i spusi:

– Mutrea, mușata feată cât aluat are! Că nu eara lată căpisteara! Ma uruta nu ari aluat că eara lată căpisteara!

– Aide, mamó, spusi ficioru s-lom feata urută, dăți ficioru mintimen. Cara easti mintimenă și livendă va știbă să s-facă ș-vrută și mușată.

Și ficioru dusi ună bană bună cu vreari și buneată ...

Zboară nali

aluat, aluaturi , s.n. = fărină cu apă fărmitată
căpisteari, căpisteri , s.f. = cupaște ti fărmitari
duńeua, duńei , s.f. = lao, soia
inimă, inimi , s.f. = organ tu trupu a omui, ți pitreați sândâli tu vini
langoari, langori , s.f. = dor tu trup
lâvos, lăvoasă, lăvoși, lăvoasi , adj. = ahusită
livendu, livendă, livenđ, livendi , adj. = nicuchiră
mărtari, mărtări , s.f. = când feata l'ea bărbat cu tinie
niminduit, niminduită, niminduiț, numinduiti , adj. = fără minti
nsor , vb. = când ficioru l'ea feată cu tinie
păstrită , adj. = fără lăvii
tinir, tiniră, tiniri, tinire , adj. = cai nu agiumsi ninga tu maturitate
vreari, vreri , s.f. = sivdai
yitrii, yitrii , s.f. = folă, haptică ti vindicari

Întribări

1. Cum eara feata mușată?
2. Cum eara feata urută?
3. Cai vrea s-l'ea ficioru te-ansurari?
4. Ți feați mama a ficiorui?
5. Cu cai să-nsură ficioru? Cățe?

– O, mătușă, o să-ți dau cât vrei! și fata frumoasa scoase și îi dădu mult aluat, nefrãmântat bine, cã nu spãlase albia deloc, era albia murdarã, nu era curatã. Și se duse la fatã urâtã, și-i zise:
 – Vreau un pic de aluat, mãi fatã, din albie, pentru boalã, sã mã fac bine!
 – Mãi mătușã, asearã frãmântai, zise, și spãlai albia, este curatã albia!
 Se duse mama la fiul sãu și-i spuse:
 – Uite, fata frumoasã cât aluat are! Cã nu era spãlatã albia! Dar fata urâtã nu are aluat cã era spãlatã albia!
 – Haide, mamã, spuse feciorul, sã o luãm pe fata urâtã, zise feciorul cu minte multã. Cã ea este înțeleaptã și harnicã și va ști sã se facã și iubitã și frumoasã. Și feciorul duse o viațã bunã cu dragoste și bunãtate.

Cuvinte noi

Dialect aromân	Limba română standard
aluat, aluaturi, s.n.	aluat, aluaturi, s.n.
cãpisteari, cãpisteri, s.f.	albie, albi, s.f.; cãpistere
duñeua, duñei, s.f.	lume, s.f.
inimã, inimi, s.f.	inimã, inimi, s.f.
lãngoari, lãngori, s.f.	lãngoare, s.f.; boalã
lãvos, lãvoasã, adj.	murdar, murdarã, adj.
livendu, livendã, adj.	harnic, harnicã, adj.
mãrtari, mãrtãri, s.f.	mãritat, s.n.
niminduit, niminduitã, adj.	neînțelept, fãrã minte, adj.
nsor, vb.	a (se) însura, vb.
pãstrit, pãstritã, adj.	curat, curatã, adj.
tinir, tinirã, adj.	tãnãr, tãnãrã, adj.
vreari, vveri, s.f.	iubire s.f.; drag.
yitrii, yitrii, s.f.	leac, s.n.; medicament

Întrebãri

1. Cum era fata frumoasã?
2. Cum era fata urâtã?
3. Pe care voia sã o ia feciorul de însurat?
4. Ce face mama feciorului?
5. Cu care se însoarã feciorul? De ce?

GRAMATICĂ

2. VERBU. MODU IMPERATIV

Easte ună formă simplă. Exprimă un ordin, ună comandă. S-ufiliseaști maș la persoanele a 2-a și a 3-a singular și plural.

Formile a imperativului sântu:

a) a 2-a persoană singular easte ună soi cu a 2-a ică a 3-a persoană singular a indicativului prezentu;

b) a 2-a persoană plural easte ună soi cu a 2-a persoană plural a indicativului prezentu.

Conjugarea I

2. pers. sg.: **acață! lucreață! Pea! poartă** (tini)!

2. pers. pl.: **acățat! lucraț! loaț! purtaț** (voi)!

Conjugarea a II-a

2. pers. sg.: **bate! șed! taț! arupe! spune! tinde!** (tine)!

2. pers. pl.: **băteț! șideț! tățeț arupeț! spuneț! tindeț!** (voi)!

Conjugarea a III-a

2. pers. sg.: **apiră! fuđ!** (tine)!

2. pers. pl.: **apiriț! fuđiț!** (voi)!

Verbile di Conjugarea a III!a: **grescu, zburăscu** fac imperativlu niregulat la persoana a 2-a singular: **grea! mutrea! zbura!**

Alte forme niregulate: **dă! fă! stăi! lă! đă! yinu! du!**

Forma negativă: nu + imperativ (la pers. a 2!a sg., pl.): **nu căntă! nu fuđiț! nu durniț!**

GRAMATICĂ

2. VERBUL. MODUL IMPERATIV

Este o formă simplă. Exprimă un ordin, o comandă. Se folosește doar la persoanele a II-a-a și a III-a, singular și plural

Formele imperativului sunt:

- a) persoana a II-a singular este la fel cu persoana a II-a sau a III-a a indicativului prezent;
- b) persoana II-a plural este la fel cu persoana a II-a plural a indicativului prezent.

Conjugarea I

2. pers. sg.: ‘prinde! lucrează! ia! poartă (tu)!’
2. pers. pl.: ‘prindeți! lucrați! luați! purtați (voi)!’

Conjugarea a II-a

2. pers. sg.: ‘bate! șezi! taci! rupe! spune! întinde! auzi (tu)!’
2. pers. pl.: ‘băteți! ședeți! tăceți! rupeți! spuneți! întindeți! auziți! (voi)!’

Conjugarea a III-a

2. pers. sg.: ‘trezește(-te)! fugi! ieși (tine)!’
2. pers. pl.: ‘treziți(-vă)! fugiți! ieșiți (voi)!’

Verbele de conjugarea a III-a: **grescu, zburăscu** fac imperativul neregulat la persoana a II-a: ‘vorbește! privește! spune!’

Alte forme neregulate: ‘dă! fă! stai! ia! zi! vino! du!’

Forma negativă: **nu + imperativ** (la pers. a 2-a sg., pl.): ‘nu cânta! nu fugiți! nu dormiți!’

3. VERBU. MODURI NIPERSONALI

3.1 Infinitiv lung

Infinitivul este invariabil și are mai multe forme lungă: radical + sufix (toți cei dintr-o clasă de verbe) + sufixul -ri :

Conjugarea	Sufixul de infinitiv	Exemplu
I	/-a/	cântari
a II-a	/-ea/	videari, fățeari
a III-a	/-ă, -i/	zburări, durniri

Infinitivul are:

- Valoare substantivală:
Ai găsit **tră vindeari** ?
Cum e starea curmat **di** această **alumtare** și avea faptă dură multă.
Nelu va **măcari**.
- Valoare verbală:
Nelu va (lipsești) **măcari**.
Feata, ună **videari** și-l' feațe, și-l' intră tu inimă.

3.2 Participiu

Să faci din tema de perfect a indicativului la care se adaugă sufixul **-tâ / -tă** la verbe cu accent pe sufix la perfectul simplu și **-sâ / -să** sau **-tă / -tâ** la verbe cu accent pe radical la perfectul simplu.

- Formele altor participii din verbele cu perfect simplu "slab" sânt:

Conj. I **cântatâ, lucratâ, mâncatâ**
 Conj. a II-a **bătutâ, trecutâ, vindutâ**
 Conj. a III-a A: **aduchitâ, fuđitâ, mutritâ**
 B: **avđatâ, pățatâ**

Formele altor participii din verbele cu perfect simplu "tare" sânt:

Conj. a II-a: **dăsâ, dusâ, scoasâ**
agiumtâ, aleaptâ, frămtâ

Formele din participiu intră în structura a perfectului compus (**am aflatâ**), a mai-mult-ca-perfectului (**aveam aflatâ**), a conjunctivului perfect (**s-aveam aflatâ**).

3. VERBUL. MODURI NEPERSONALE

3.1 Infinitivul lung

Infinitivul este invariabil și are doar forma lungă: radical + sufix (la fiecare clasă de verbe) + sufixul –ri :

Conjugarea	Sufixul de infinitiv	Exemplu
I	/-á/	cântare
a II-a	/-eá/	vedere, facere
a III-a	/-ă, -ea/	vorbire, dormire

Infinitivul are:

- Valoare substantivală:
‘Ai grâu de **vânzare** ?
Cum era obosit de atâta **luptă** dusă, dormi mult.
Mielu vrea **mâncare**.’
- Valoare verbală:
‘Mielul trebuie **mâncat**.
Fata, la prima **vedere** și îi și intră la inimă.’

3.2 Participiul

Se formează de la tema de perfect a indicativului la care se adaugă sufixul **-tâ / -tă** la verbele cu accent pe sufix la perfectul simplu și **-sâ / -să** sau **-tâ / -tă** la verbele cu accent pe radical la perfectul simplu.

a) Formele participiilor de la verbele cu perfect simplu “slab” sunt:

- Conj. I **cântat, lucrat, mâncat**
 Conj. a II-a **bătut, trecut, vândut**
 Conj. a III-a A: **înțeleș, fugit, privit**
 B: **auzit, pășit**

b) Formele participiilor de la verbele cu perfect simplu “tari” sunt:

- Conj. a II-a: **zis, dus, scos**
ajuns, ales, frânt

Formele de participiu intră în structura perfectului compus (*am aflată*, ‘am aflat’), a mai-mult-ca-perfectului (*aveam aflată* ‘aflasem’), a conjunctivului perfect (*s-aveam aflată* ‘să fi aflat’).

3.3 Gerunziu

Gerunziu este ună formă verbală simplă nivariabilă care s-formează di la radicalu a verbui și sufixu **-ănda(lui)** ică **-inda(lui)**.

I conj.: acățānda(lui), lucrānda(lui), alăgānda(lui), cāntānda(lui);

a II-a conj.: putānda(lui), tăcānda(lui), viđānda(lui); arupānda(lui), dipunānda(lui), făcānda(lui), trăgānda(lui);

a IV-a conj.: apirinda(lui), durninda(lui), zburānda(lui), pățānda(lui).

4. PREPOZIȚIA

Prepoziția este un zbor nivariabil care exprimă un raportu anamisa di dauă zboară, di dauă elemente dit ună propoziție.

Prepozițiile nai frecvente sântu:

la:	<u>la</u> numtă, mi duc <u>la</u> tine;
tu (tru):	intrai <u>tu</u> casa a meu <u>tu</u> fugă; vini <u>tru</u> oară;
di:	<u>di</u> -aistă parte; cali <u>di</u> her; cavai <u>di</u> noi; s-ari acățată <u>di</u> lucru;
dit (ditu, ditru):	<u>ditu</u> hăryie; ișe <u>dit</u> casă;
din:	yin <u>din</u> păduri; lu scoasim <u>din</u> casă; scoș căciula <u>din</u> cap;
ti (tri, tră):	<u>tră</u> exemplu; <u>tră</u> tine easte aistă carte? nu easte <u>tră</u> mine;
pi:	<u>pi</u> masă, <u>pi</u> cal, <u>pi</u> casă, <u>pi</u> cale, <u>pi</u> țină; s-mărtă <u>pi</u> un om mintimen; s!alină <u>pi</u> gorțu;
pit (pitu, prit, pritu):	<u>pitu</u> firidă; s-priimna <u>pritu</u> parcu;
ăn (n):	<u>ăn</u> păzare; <u>ăn</u> casă; <u>ăn</u> cale;
după (după):	<u>după</u> tine; <u>după</u> casă; <u>după</u> noi;
până (păn):	<u>până</u> măni; <u>pană</u> cându?
sum:	<u>sum</u> firidă; <u>sum</u> casă;
fără (far):	<u>fără</u> minte; <u>făr</u> di-altă;
cu:	yinu <u>cu</u> mine; lucređ <u>cu</u> mintea.

3.3 Gerunziul

Gerunziul este o formă verbală simplă invariabilă care se formează de la radicalul verbului și sufixul **-ănda(lui)** sau **-inda(lui)**.

Conj. I: ‘prinzând, lucrând, alergând, cântând’;

Conj. a II-a: ‘putând, tăcând, văzând, rupând, coborând, făcând, trăgând’;

Conj. a III-a.: ‘trezind, dormind, vorbind, pățind’.

4. PREPOZIȚIA

Prepoziția este un cuvânt invariabil care exprimă un raport între două cuvinte, două elemente dintr-o propoziție.

Prepozițiile mai frecvente sunt:

la:	‘ <u>la</u> nuntă, mă duc <u>la</u> tine’;
în (într-):	‘întrai <u>în</u> casa mea <u>în</u> fugă; vine <u>într-o</u> oră’;
de:	‘ <u>de</u> -această parte; cale <u>de</u> fier; vai <u>de</u> noi; s-are acățată <u>de</u> lucru’;
din (dintr-):	‘ <u>din</u> zori; iese <u>din</u> casă’;
din:	‘vin <u>din</u> pădure; îl scoasem <u>din</u> casă; scoase căciula <u>din</u> cap’;
pentru:	‘ <u>de</u> exemplu; <u>pentru</u> tine este această carte/scrisoare? nu este <u>pentru</u> mine’;
pe:	‘ <u>pe</u> masă, <u>pe</u> cal, <u>pe</u> casă, <u>pe</u> cale, <u>la</u> cină; se mărită <u>cu</u> un om deștept; se urcă <u>în</u> păr’;
prin, printre:	‘ <u>pe</u> fereastră; se plimbă <u>prin</u> parc’;
în (n):	‘ <u>la</u> piață; <u>în</u> casă; <u>în</u> cale’;
după:	‘ <u>după</u> tine; <u>după</u> casă; <u>după</u> noi’;
până :	‘ <u>până</u> mâine; <u>până</u> când’?
sub:	‘ <u>sub</u> fereastră; <u>sub</u> casă’;
fără :	‘ <u>fără</u> minte; <u>fără</u> altceva’;
cu:	‘vin <u>cu</u> mine; lucrez <u>cu</u> mintea’.

COMUNICARE

5. ȚI SĂRBĂTORI ȘTII?

A. Numta

Viniri feata la casa a lei tindea paia: straîni di nalili, câpitâni, doç, flucati, iambului, strozma tutâ. Bâga ș-lucru ți sântu lipsiti-n casâ: tighăni, tingireaç, tâvaç, sâni, poaci. Soia yinea s-veadâ paia și cusurini'li și cusurini'li veari nchirăsea cu dulțeni mul'erili cama moași, cai lâ ura a feailor: *pi haraua-ț*. Cându acăța numta, nveasta nădea noaptea cu soațali la trei șopati ș-lua apă. Ș-ficioru nădea și adăra tiza cu lână albă și lână aroși. Cându loa nveasta, nădea pi cal cu paia pân la bîsearică. Acasă soacra îli fătea adeti cu țiru și nveasta aundea ușa cu untlemnul tu căruți te-a s-lă neagă lucru ambar.

B. Pităgiunea

Cându s-fați nîcu s-bagâ mirili a treia seară. Duțem tighăni, numa lî-u bagâ nunu. Nunu bagâ numa ali mai ică al papu. Ti pătigiuni duțem nîcu la bîsearică. Lu aunđi preftu cu untlemnul și-lî tal'i niheam di perci. Aistă adeti u aflai đălili aisti, di Stă Mărie, cându viñiu Custanța. Lumea neađi la bîsearică, aprindi țeri, s-ncl'ină la icoane, s-adună cu soia și zburăscu ti ți feațiră.

COMUNICARE

5. CE SĂRBĂTORI ȘTII?

A. Nunta

Vinerea fata la casa ei întindea zestrea: hainele noi, perne, cuverturi, floate, plăpumi, toate așternuturile. Punea și lucruri care trebuie în casă: tigăi, oale, tăvi, sinii, ibrice. Tot neamul venea să vadă zestrea, și verii și verii primari, cinsteau cu dulciuri femeile mai bătrâne, care le ura fetelor: *pi haraua!*. Când începea nunta, mireasa mergea noaptea cu fetele la trei izvoare și lua apă. Și feciorul mergea și făcea bradul cu lână albă și lână roșie. Când lua mireasa, mergea pe cal cu zestrea până la biserică. Acasă îi făcea obiceiul cu ciurul și mireasa ungea ușa cu untdelemn în formă de cruce ca să le meargă lucrul bine.

B. Botezul

Când se naște copilul se pun ursitorile în a treia seară. Ducem turte, numele îl pune nașul. Nașul îi pune numele bunicii sau al bunicului. La botez ducem copilul la biserică. Îl unge preotul cu untdelemn și-i taie puțin păr. Acest obicei l-am aflat zilele acestea, de Sfântă Mărie, când am venit la Constanța. Lumea merge la biserică, aprinde lumânări, se închină la icoane, se adună tot neamul și vorbesc despre ce au făcut.

C. Marțu

Primuveara, prot di marțu s-fați ună adeti, s-aprindi foc și cându apuni focu ansar ficiorl'ii ti sănâtati. Featili ș-ficiorl'ii l'ea cinușea di u bagă tu carti ș-u duc acasă cu tiñie s-anyiseadă cu cai va s-ansoară ică va s-mărită. Bagă deapoia marțu, cioară albă și cioară aroși, u bagă la mânâ și u țân pân tu nauli di marțu. Deapoia u bagă pi pom, u afirescu di pluină, s-yină lăndura s-u l'ea s-aducă doară ti Paști.

D. Harahasca

Căndu earam niț fâțeam harahasca cându alâsam preasiñi, ninti di Păști. S-aduna tutâ soia la paplu ș-la maia. Vinea deapoia frațâl'i al tati, ș-cu nipoțâl'i. Harahasca s-fâțea cu ou. Papau liga un ou cu cioară și-l țânea nsus s-nu putem s-agiunđem cu gura la el. Până tu soni un di noi lu-acâța și s-hârsea multu. Alanță-l'i ura: «cu sănâtati».

C. Mărțișor

Primăvara, la 1 martie se face un obicei, se aprinde focul și când se stinge focul sar feciorii peste foc pentru sănătate. Fetele și feciorii iau cenușa și o pun într-o hârtie și o duc acasă cu grijă să viseze cu cine se va însura sau se va mărita. Apoi fac mărțișorul, sfoară albă și sfoară roșie, o pun la mână și o țin până pe nouă martie. Apoi o pun în pom, o feresc de ploaie, să vină rândunica să o ia, să aducă cadouri la Paști.

D. Harahasca

Când eram mici făceam *harahasca* când lăsam sec de Păresimi, înainte de Paști. Se adunau toate neamurile la bunicul și la maia. Veneau apoi frații tatei, cu nepoții. *Harahasca* se făcea cu ou. Bunu' lega un ou cu sfoară și-l ținea în sus să nu putem să ajungem cu gura la el. Până când unul dintre noi îl prindea și se bucura mult. Ceilalți urau: «cu sănătate!».

6. EXERCIȚII

1. Băgaț verbili la imperativ afirmativ și negativ, singular și plural:

Lea apă di la șoputu.

Sta pi scam.

Lai străni tu cupańi.

Yińi astarâ la noi.

Zburăști cu vițina.

Măcâ multu.

2. Băgaț infinitivili ți lipseăști:

Va ... gâll'ina. (tal'i)

... easti bunâ. (imnu)

Cu ... multi adari. (tac)

Ahătâ ... nu-i bunâ. (șed).

Unâ ... și-lu cunoscū omu. (mutrescu)

3. Adraț participii-substantivi di la adjectivi. Fățeț propoziții.

featâ alăvdatâ

omu căftat

sorâ vrutâ

bunâ mutritâ

4. Băgaț prepoziția cai lipseăști:

Aseara fum ... theatru.

Yin ... tini.

Nâ duțem Tiranaavionu.

Lucreađâ ...mini.

Siminarâ lilici ... casâ.

Șeadi ... noi.

Ea s-mărtâ ... el.

Casanoi s vindu.

5. Scriați ți adeț armănești cunușteț voi.

ISTURIA A NOASTRĂ. CAI SĂNT STRĂPĂPĂNII A NOȘTRI?

Alideț textu

1. ISTURIA A NOASTRĂ

– Voi știț cai easti istoria a noastră? întrebă dascala. Câtâ iu eara străpăpănii a voștri tu vecl'iu chiro?

– Tu vecl'iu chiro, străpăpănii a noștri bâna tu locurili iu bâneađâ pânâ azâ armâniei: tu Epir, tu Machidunie, tu Thesalie, tu Pindu. Tora ari armâniei tu tuti statili dit Balcańi. Zbura limba autohtonâ, traca. Populu trac eara unu popul mari, arăspândit nu mași la sud di Dunâri, ma și la nordu, tu Dacia, iu eara cunoscut cu numa di geto-dac. Tracheańii cu geto-dacii, icâ dacii dit Dacia, sântu un popul, cu ună limbâ, traca icâ geto-daca. Romańii bâgarâ cicioru tu Balcani la anlu 168 n. Hr. (nâinti di Hristolu), dupâ marea alumtari di Pydna, iu imperatoru roman Paulus Aemilius amintă contra alu Perseu, vâșil'elu a Machidońilor. La 148 n. Hr. Machidunia u feațirâ colonie romanâ. La 105-106 d. Hr. (dupâ Hristolu) imperatoru roman Traian amintă polimu cu Decebal, vâșil'elu dac. Tu ațel chiro, nghios di Dunâri, tut Balcanu eara acățat di romańi. Atumțea Imperiu Roman s-tindea dit Dacia pânâ tu Gârție. Limba latină și deapoa româna comună si avđa dit munțâl'i Carpați pânâ tu munțâl'i Pindu. La eta (secolu) 6-7 d. Hr. dipusi tu Balcanu populu slav, cai dispărțâ romańil'i di nsusu di Dunâri,

ISTORIA NOASTRĂ. CINE SUNT STRĂMOȘII NOȘTRI?

Citiți textul

1. ISTORIA NOASTRĂ

– Voi știți care este istoria noastră? Întrebă învățătoarea. De unde erau strămoșii voștri de altădată?

– Odinioară, strămoșii noștri trăiau în locurile unde trăiesc până azi aromânii: în Epir, în Macedonia, în Thesalia, în Pind. Acum sunt aromâni în toate statele din Balcani. Vorbeau limba autohtonă, traca. Poporul trac era un popor mare, răspândit nu doar la sud de Dunăre, dar și la nord, în Dacia, unde era cunoscut cu numele de geto-dac. Tracii cu geto-dacii, sau dacii din Dacia, sunt un singur popor, cu o singură limbă, traca sau geto-daca. Romanii au pus piciorul în Balcani în anul 168 a.Hr. (înainte de Hristos), după marea luptă de la Pydna, unde împăratul roman Paulus Aemilius se ridică împotriva lui Perseu, regele Macedonilor. La 148 a.Hr. Macedonia e făcută colonie romană. La 105-106 d. Hr. (după Hristos) împăratul roman Traian îl învinge pe Decebal, regele dac. În acel timp, la sud de Dunăre, tot teritoriul din Balcani era ocupat de romani. Atunci Imperiul Roman se întindea din Dacia până în Grecia. Limba latină, și apoi româna comună, se auzea din munții Carpați până în munții Pind. În secolul 6-7 d. Hr. a coborât în Balcani poporul slav, care i-a despărțit pe românii de la nord

dacoromânii, di ațel'i di nghios di Dunâri, aromânii, meglenoromânii și istroromânii. Românii di nșeană și di nghios de Dunăre fură deadun di astumțina și până tora, pân tu dălili a noastri.

Zboară nali

străpâpâni , s.m. = oameñi vec'li dit cai s-trag ațel'i nă'l'i
autohton , autohtoñi , s.m. = om de-a locui
arâspândit , arâspândită, arâspândiț, arâspânditi, adj. = ț'i s-află du multi locuri
s-tindi , vb. = di iu până iu țâni
româna comună = limba română di la nord și sud di Dunâri dit cai s-amintară dacoromâna, aromâna, meglenoromâna și istroromâna
dispartu , vb. = aleg țiva di altțiva

Întribări

1. Cai sântu străpâpâni'l'i a noștri?
2. Cându viniră romañil'i tu Balcani?
3. Cât s-tindea Imperiu Roman?
4. Cai vini tu secolul VI?
5. Cai băneață la nord di Dunâri? Ma la sud?

COMUNICARE

2. CAI SĂNT STRĂPÂPĂNII A NOȘTRI?

Străpâpâni a noștri țân di tradiția di Moscopole (alb. Voskopojë), nai mari chentru cultural a armăñilor dit secolu XVIII, cu 12.000 di case și 27 di bâseriț.

de Dunăre de cei de la sud de Dunăre. Legătura dintre românii de la nord și de la sud de Dunăre este întreruptă de atunci și până în zilele noastre.

Cuvinte noi

Dialect aromân	Limba română standard
străpâpâni, s.m. pl.	strămoși, s.m. pl.
autohton, autohtoni, s.m.	autohton, autohtoni, adj. și s.m.
arâspândit, arâspânditâ, adj.	râspândit, râspânditâ, adj.
s-tîndi, vb.	a (se) întinde, vb.
româna comună s.f.	româna comună, s.f.
dispartu, vb.	a (se) despărți, vb.

Întrebări

1. Cine sunt strămoșii noștri?
2. Când au venit românii în Balcani?
3. Cât se întindea Imperiul Roman?
4. Cine a venit în secolul VI?
5. Cine trăiește la nord de Dunăre? Dar la sud?

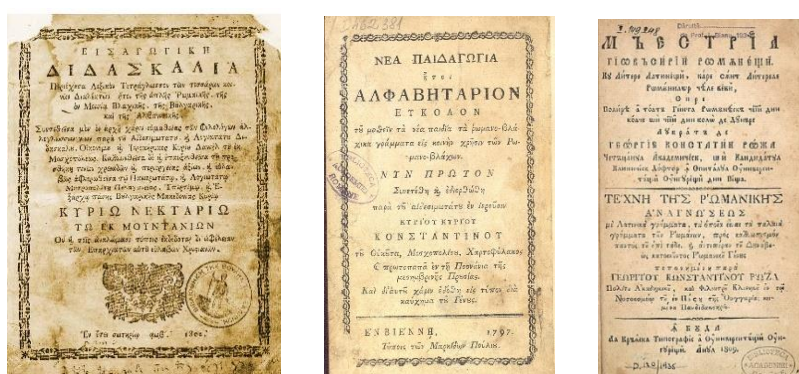
COMUNICARE

2. CINE SUNT STRĂMOȘII NOȘTRI?

Strămoșii noștri țin de tradiția din Moscopole (alb. Voskopojë), cel mai mare centru cultural al aromânilor din secolul XVIII, cu 12.000 de case și 27 de biserici.

Moscopolea fu arsă di trei ori tu anil'i 1769-1788, ti, așe cum dăți consulu ali Franța la Ianina, Pouqueville, „zâlia și fanatismu ți deadun asparsiră lucru mari și alăvdat al mintimeñilor”. La mănăstirea Sămtu Naum avea ună tipografie, singura tu a ațel chiro tu tut Imperiu Otoman, ună soi cum eara tipografiile dit Principatele Române. La tipografia di Moscopole s-ar tipusită și cărț tu dialectu aromân, tu graiu a locui, cu litere gârțești – cum eara tipuserili tu chirilice românești dit Țările Române tu ațea etă.

Di Academia di Moscopole țăn și protili scrieri tu dialectu aromân al Constantin Ucuta, Daniil Moscopoleanu și Th. A. Cavallioti. Easte zboru di *Prota nvițătură*, tipusită la 1770 la Veneția di Theodor Anastasiu Cavallioti, dascal la Academia di Moscopole (Albania), ună carti di aleađiri ti ficiuriț, cu un glosar di 1770 di zboară, iu zboarăli dit greacă sântu apridusi tu aromână și tu albaneză.

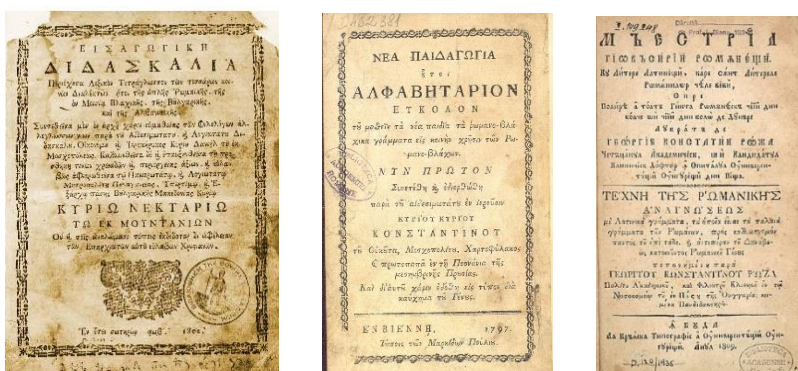
Un altu nvițat armăn easti Daniil Moscopoleanu, autoru ali *Nvițătură introducătoare*, tipusită la Veneția tu 1794, cai ari tu soni un lexicon tu greacă, aromână, bulgară și albaneză. Easte interesant că aromâna nu e spusă cu numa *vlahica*, așa cum eara la Cavallioti. Daniil dăți tu titlu ali lucrări a lui că apriđuți textu grec tu „vlahica [= româna] din Moesia”, ți spuni di unitatea lingvistică dit aromână și dacoromână, cai sântu ună singură limbă.

A treia lucrari a unui autor aromân dit mediu cultural moscopolean dit a doua giumitate a secolui XIII easti Constantin Ucuta, *Naua pedagogie*, cu sumtitlu „abecedar ti nvițari ficiurițâl'i carti romano-vlahă”, tipusită tu 1797 la Viena tu tipografia a marchizălor Puliu, di bār armănescu.

Dit sonea a secolui XVIII easti *Codex Dimonie*, texte ti ghevāsiri tu băsearică, apriđuși tu dialectul aromân dit limba greacă și scrisi cu alfabet gârțesc, ca tuti scrierile armânești dit secolu XVIII.

Di ninga Moscopole, di Pleasa di Curceauă, easti preftu și dascalu Haralambie Balamaci, armăn fărșerot. Feați prota șculii românească Pleasa di Nđeană tu 1883, deapoi dișclisi șculii și Curceau ș-ti armăni ș-ti albanezi. Fu vătămat tu đua di Paști ti marea a lui vreami di șculia românească.

Moscopole a fost arsă de trei ori între anii, 1769-1788, așa cum zice consulul Franței de la Ianina, Pouqueville, pentru că „invidia și fanatismul s-au unit ca să distrugă opera înțelepciunii”. La mănăstirea Sfântul Naum era o tipografie, singura în acel timp în tot Imperiul Otoman, așa cum erau tipografiile din Principatele Române. La tipografia din Moscopole s-au tipărit și cărți în dialectul aromân, în graiul locului, cu litere grecești – cum erau tipăriturile românești cu chirilice din Țările Române din acea vreme.

De Academia din Moscopole țin și primele scrieri în dialectul aromân ale lui Constantin Ucuta, Daniil Moscopoleanul și Th. A. Cavallioti. E vorba de *Prima învățătură*, tipărită la 1770 la Veneția de Theodor Anastasiu Cavallioti, dascăl la Academia din Moscopole (Albania), o carte de citire pentru elevi, cu un glosar de 1770 de cuvinte, unde termenii din greacă sunt traduși în dialectul aromân și în limba albaneză.

Un alt învățat aromân este Daniil Moscopoleanul, autorul cărții *Învățătură introducătoare*, tipărită la Veneția în anul 1794, care are la final un lexicon în greacă, aromână, bulgară și albaneză. Este interesant faptul că aromâna nu e numită *vlahica*, așa cum era la Cavallioti. Daniil zice în titlul lucrării că traduce textul grec în „vlahica [= româna] din Moesia”, și spune astfel despre unitatea lingvistică dintre aromână și dacoromână, care sunt o singură limbă.

A treia lucrare a unui autor aromân din mediul cultural moscopolean din a doua jumătate a secolului al XIII-lea, este Constantin Ucuta, *Noua pedagogie*, cu subtitlul „abecedar de învățare a copiilor, carte romano-vlahă”, tipărită în 1797 la Viena în imprimeria marchizilor Puluiu, de origine aromână.

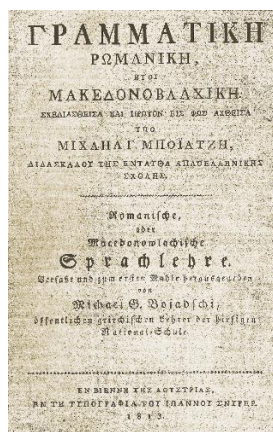
La sfârșitul secolului al XVIII-lea apare *Codex Dimonie*, o culegere de texte bisericești traduse în dialectul aromân din limba greacă și scrise cu alfabet grecesc, ca toate scrierile aromânești din secolul al XVIII-lea.

De lângă Moscopole, din Pleasa de lângă Corcea este preotul și dascălul Haralambie Balamaci, aromân fărșerot. A făcut prima școală românească la Pleasa de Sus în 1883, apoi a deschis școală și la Corcea, și pentru aromâni, și pentru albanezi. A fost ucis în ziua de Paști pentru iubirea de școală românească.

Tu anu 1962, al Haralambie Balamaci i si deadi titlu di erou albanez și tu 1994, Albania îl'i deadi post mortem titlu di „învițător a popului”.

După ardirea ali Moscopole, nai ma avuțâl'i armâni fuțiră Austro-Ungaria, la Viena, Buda, Pesta, Miskolc, avândalui un rol important ti cultivarea ali sine naționale la români dit Transilvania (dacoromâni și aromâni), cum eara *Școala Normală a Nației Românești* din Pesta dit secolu XIX. Așe easti Gheorghe (Constantin) Roja, cai tipusi, tu 1808, *Cercetări asupra Românilor sau așa-numiților Vlahi care locuiesc dincolo de Dunăre*, tu cai ti armâni s-țăți că sântu „tracheați romanizați di ună lumachi a popului român”.

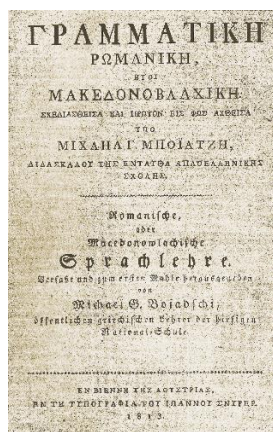
Tu 1813 s-tipusea Viena cartea a lui Mihail G. Boiagi, *Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre* [Gramatică română ică macedoromână], prima gramatică ti aromână.

În anul 1962, lui Haralambie Balamaci i se oferă titlul de erou albanez și în 1994, Albania îi oferă post-mortem titlul de învățător al poporului.

După arderea Moscopolei, cei mai bogați au plecat în Austro-Ungaria, la Viena, Buda, Pesta, Miskolc, având un rol important în cultivarea identității naționale la românii din Transilvania (dacoromâni și aromâni), cum era *Școala Normală a Nației Românești* din Pesta din secolul al XIX-lea. Așa este Gheorghe (Constantin) Roja, care a tipărit, în 1808, *Cercetări asupra Românilor sau așa-numiților Vlahi care locuiesc dincolo de Dunăre*, în care, aromânii sunt considerați „traci romanizați dintr-o ramură a poporului român”.

În 1813 se tipărea la Viena cartea lui Mihail G. Boiagi, *Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre* [Gramatică română sau macedoromână], prima gramatică de aromână.

3. EXERCIȚII

Să ne aduțem aminti:

1. Băgaț la plural:

Feata bea ună limonadă.

.....

Ficioru easti analtu.

.....

Nipotu a meu ari ună giucărie.

.....

Caroța imnă pit hoară.

.....

Apartamentu ari ună bañi.

.....

Pi masă easti ună cană.

.....

Feata mpulteaști ilechia.

.....

2. Completaț cu adjective:

Cămeașa (ațel) easti (gros).....

Păpușili (ațeauă) săntu (lăvos).....

Biligiușili (așistu) săntu (scump)

..... (aistu) cale easti (largu)

..... (aisti) casi săntu (nău)

3. Puneți verbele la perfect compus:

Ficiuriță!i dorm la munti tu tendă.

Nădeț tu vacanță la mumăni?

Nvițăm nâscănti nali pi telefoni.

Tăl'em zboru ti numtă.

Dai ună masă?

Fac piti buni.

4. Scriaț după model:

Model: Scrii lecția? E, u scriu.

- Alagã dicționarul ?
- Așteaptã machina ?
- Aduți piatili ?
- Lea tableta cu el?
- Vrei să bei laptili?
- Aștepț trenu ?
- Va să alițem poeziili?
- Așteaptã să-ți yinã pãrađãli?

5. Transformați după model:

Model: Ficioru scrii (nveață) // Ficioru nveață să scrii.

- Ana bea unã cafei. (vrea) ,.....
- Sofia easti yeatru. (vrea) ,.....
- El ari unã machinã nau. (va) ,.....
- Ei mănâncã multe fructe. (lipseaști),.....
- Ficiurițăli zburãsc românește (ști) ,.....
- Maria fați pitã (știe) ,.....

6. Completaț cu zboarãli a vostri:

- Voi
- Neađi
- Lipseaști.....
- Acață.....
- Poati
- Știm

7. Alãdeț forma bunã:

- Featili (priimnã / s-priimnã) pit parc.
- Seara (tor / mi tor) di la facultate.
- Ficiorii (gioacã / s-agioacã) fotbal tu curti.
- Maria (duți / s-duți) cãrțãli la firmã.
- Featili (gioacã / s-agioacã) în cor.

8. Lucraț după model:

Model: Ună feată ari ună lilice. // Lilicea ali feată easti mușată.

- Ună feată ari multi lilici.
Un bărbat ari ună machină nauă.
Udălu ari muri.
Păzarea ari geami.
Blocu ari apartamenti.
Picuraru ari nel'i.
Fustănilu ar fruti multi.
Bucureștiul ari multi bulevardi.
Custanța ari multi hoteluri.

9. Lucraț după model:

Model: Feata ali vițină (melu) a meuă..... easti livendă.

- Părințăli a soțalor (a nostru) sântu la aeroport.
Casa ali feată (melu) easti diparti di chentru.
Cameșa a fratilui (ta)easti nauă.
Cilimeanii a cusurini (el pl.) sântu multu lucrători.
Cânticu a nipotu (ea)easti polofonic.

10. Ți parti a anui easti? Cum easti nafoară? Ți fâțem?

Model: 10 yizmăciun: Easti toamnă. Nafoară easti niheam arăcoari și acață șculiia.

- 25 marțu:
19 cirișar:
23 aprir:
15 avgustu:
19 șcirtu:
25 andrel:
30 brumar:
16 yinar:

11. Spuneț zboară cu noimă ahoryea

Model: bitisescu / ahurhescu

- đuă lălătoare /
nandreapta /

arâmă / fug

- anaya /
vindi /

vãr /
amânat /
lãndit /

deadun /
gras /
mulț /

12. Scriați propoziții cu verbele la:

A: La Indicativ perfect; B. Indicativ viitor; C. Imperativ

lucređ
gioc
fug
intru
mãc
beau
agiungu
așteptu

13. Compoziție: La restaurant

UNITATEA 12

TEXTE LITERARE.
SCRIITORI ARMÂNÎ DI TORA ȘI DI MA NINTI

TEXTE LITERARE.
SCRIITORI AROMÂNÎ DE ACUM ȘI DE DEMULT

DIMANDAREA P RINTEASC

di Constantin Belimace

Pârinteasca dimândari
Nâ sprigiurâ cu foc mari,
Fraț di mumâ și di un tatâ,
Noi, Armâni di eta toată.

Di sum plocili di murmință
Strigâ a noștri buni pârînță:
„Blăstem mari s-aibâ n casâ
Cari di limba lui s-alasâ.

Cari ș-lasâ limba lui
S-lu ardâ pira focului,
Si-s dirinâ yiu pri loc,
Si l'i si frigâ limba-n foc.

El în vatra-l'i pârintească
Fumeal'ea s-nu și hârisească
Di fumel'i curuñi s-nu bași,
Nat în leagânu si nu nfași!

Cari fuđi di a lui mumâ
Și di pãrinteasca-l'i numâ,
Fugã-l'i doara Domnului
Și dulțeamea somnului!"

GRAILU ARMÂNESCU

di George Murnu

Grailu-a meu di mumã, grailu-a meu di tatã,
Vatra mea iu ní-ardu añili țe-am bănatã.

Grai picurãrescu di păduri și plai,
Zbor țî-avđãi dit gura-a paplui și-ali mai,

Zbor di buđã vrutã, Dumniđascã nilã,
Níurismã di frangã și di trandafilã.

Lavã di cășare, boațe di călivã,
Suflã vindicare a ta dulți livã.

Adi'fat di moscu, duh di primuvearã
Bana ní-u cutreamburi ca unã fluearã

Ți di dor pitrunde noaptea tu pundie,
Inima-ni ti cântã, mâna-ni tut ti scie.

Stau, ț-ascultu plângul, jalea și niholu,
Ved ancuțil'iatã Soia-ni ca Hristolu.

Și mizi l'i-si avdi zborlu a tău dit gurã.
Scumpa mea fântãnã țî anarga curã,

Mãni, poati, mãni, di dușmañi biutã,
Va si-armãñi tu etã, pondã și tăcutã.

AUȘLU CĂRVÂNAR

di Constantin Belimace

O lai murgu, frati bun,
Pânã tora fum deadun,
De-aoa ș-ninti nu vai him,
C-amindol'i aușim.

Aușeaticlu i greu,
O lai murgu, frati-a néu;
Tuti oasili mi dor
Și-aduchescu câ va s-mor.

Aidi, murgu, aidi, frate,
Aidi ș-voi, lilici toate,
Ai s-nîrđem tu eta-alantâ
Si n-aflăm nâ banâ altâ.

LOARĂ VALEA

di Marcu Beza

Loarâ valea, valea oili
Pi tu marđinea de-aluńi.
– Iu duț turma, picurare,
Ș-iu dipuńi?

– Iu s-mi duc, o lai fârtate,
Câ nu știi ți-i la câșeri...
Vimtulu suflâ ș-nu si-avd cântiți
Di flueri!

Ș-câ fuđim... iarna și-i greuâ,
Di n-alasâ-ahânțâ ańi
Fără noatîńi, fără ńeali
Ș-gulișâńi!"

Eara seara. Pi tu neguri
Dipunea cupii di oi;
Ș-ți jilosu plânđea pâđurea
Dânâpoi...

– Oarâ bunâ, cara, du-ti,
A lai oarfân picurar,
Ș-Dumniđâ s-li-aducâ tuti,
Tuti-ambar!

ÎNTRIBARE PICURÂREASCĂ

di Atanasie Nasta

Nã f'earțã, Doamne, aistã întribari,
Ți nã cãrti 'nã noapte ntreagã n yis:
Cãndu arãesc cupiili di nãl'ioare –
I ma mușat la tini-n paradís?

'Nã avrã cu ańiurizme ca di nveaste,
Ca 'nã harauã dulți nã pitrundi
Ș birbil'i'i cãntã! Doamne, nã rãspundi:
Parãdisu a tãu macã nu easti
Un țer ma limpidu ca unã hãryie,
Surin cu izvure ș-cupii di oi,
Cu munț analț ca tru Machidunie –
Ahtari paradís nu i trã noi.

TOAMNA-N PIND

di Zicu A. Araia

Pãrjilit de vearã-i loclu,
Nu veđ iarbã, mași chingheri;
Zboarã frãndãli di meri;
Pristi nãsi-arucã brumã
Lunđi seri.

Seățirã dimneața vimtulu.
Nu poț s-veđ afoarã om,
Niți-un pul'iu nu veđ pri pom;
Mași fãntãńili ți-abureađã
Cãndu- azvom.

Negura pri munț s-priimnã,
Țerlu-i pestru di niori,
Soarili slab lu-arup sudori
Pãn' s-dizg'eațã g'etlu marmar
Di la mori.

Vini toamna. Nu s-ma şadi,
Fug armânil'î tuţ tu-arniu.
Şadi muntii irîniu,
Maşi cu cionili ţe caftâ
Neaua-anghiu.

Vini, agiumsî ş-nâsâ, neaua,
Hi'ea brumâlei şi-al vimtu;
Ea va-ngroapâ lailu Pind,
Ca un mortu – aclo s -l'î hibâ –
Tru murmintu...

CU FOARTICA

di Nicolae Batzaria

Era dol'î: nâsu ş-nâsâ,
Ma di cându s-cunuscurâ
Albâ çuuâ, ca du'neaua,
Pân-atumţea nu viðurâ.

Ş-era-ndreptu nâs crâştinlu,
Ma-ndisi mul'eari lae.
Dâcu auşil'î câ nu-i ghini
S-l'ei niveastâ cu sivdae.

Nu ţânea, mâratlu, minti
S-hibâ dol'î pi un zbor: –
Li-avea-ntratâ ali Evâ
Draclu-aţelu cu un cicior.

Dâţea omlu „easti albâ”,
„Easti lae” nâsâ strigâ.
– Ai, mul'eare, hearbi carnea;
Nâsâ troarâ ta si-u frigâ.

Ma, de, omlu şi vrea s-facâ?
Taţi, aravdâ, hunipseaşti,
Nicuchirâ cu curunâ:
Ni si-alasâ, ne s-lâeaşti.

Ș-cum vã dâcu, și-imna dol'i,
S-duțea, vahi, tu vãrnã hoarã,
Și stãturã la livadi
Si s-discurmã theamã oarã.

Era veara, ca Sumchetrulu,
Criscu iarba mari, mari,
Avea-agiumtã, cum s-veadi,
S-hibã bunã trã tâ'feari.

– Veđ, niveastã, dãți omlu,
„Veđ ți iarbã prucupsitã,
Nã stãmãnã ș-aidi coasa,
Cum va s-cadã arucutitã.

– Ți, bãrbate, ț-fuđi mintea?
Nacã vrei s-ț-arãđ di mini?
Nu cu coasa s-tal'i iarba,
Ma cu foartica, crãștine!”

– Dumniđãlu si-ni ț-u-aducã!
Tutu anapuda va s-grești?
Ia l'ea foartica, s-videarim,
Cum va s-poț si-u cusuești.

– Tora tini nu mi-nveațã!
Eu țã dâcu ș-nica nã oarã
Cã cu foartica u tal'i:
Ași fați-ntreaga hoarã!

– Bre, cu coasa, uryisitã!
Cui vrei ocl'il'i si-l'i l'i scoț?"
– E, cu foartica, bãrbate,
Strigã tini cât s-poț.

– Nu si-aravdã, dãți omlu,
Vini suflitu la nari.
Ia grea ghini, đã „cu coasa”,
Yin' pri minti, lea mul'eare!”

*Ma mul'earea – ț-aflași omlu!
– Nu cu coasa, nu și nu!
Nu vrea s-đâcâ, blâstimata:
De, uryia l'i-u putu.*

*– S-ti l'ea draclu, nathimată!
Altâ halâ nu-i cu tini:
Va s-ti nec, s-țâ l'ei zverca
Și si-ascap un-oarâ ghini.*

*Unâ đâsi și ț-u-arucâ
T-unâ baltâ cama mari.
– Aidi, du-ti la tuț drațl'i,
Ghidi cap ca di mul'eari!*

*S-dusi, s-dusi, u lo apa,
Pân' di guși i nicatâ.
– Đâ „cu coasa”, strigâ omlu,
Đâ ca s-ești ascâpatâ.*

*Ma mul'earea mutâ mâna
Și ca foarticâ u minâ:
– Nu cu coasa; crechi, bârbate!"
Ș-cadi-nghios tu balta-mplinâ.*

CÂNTIC DI VREARI

di Teohar Mihadaș

*– Dâ-ni, mușată, tini –
Ocl'i cundil'eață –
Trâ țî tindilini
Lăcriñi ai pi fațâ?*

*Pi cari tini-aștepță,
Di nu vrei s-nâ l'ei,
Și-ahânt ġioñi alepță
Di-unâ parti l'i-dai?*

– Eu, gione-giuneale,
Altu aștept, nișani,
Amârtili-a meali...
Unu gioni dît xeani!

Ca s-nu yinâ mâni –
Va s-yinâ pâimâni...
Dorlu va lu-avinâ,
Ayońea va s-yinâ!

Dorlui va-l'i da-arugâ,
La mini va s-fugâ,
Pi vimtu ș-pi ploae,
Pi Amarea Lae,

Pi niori ș-neauâ,
Ningâ vrearea meuâ,
Pi soari ș-pi steali,
La néatili-a meali.

NU AI LIPSĂ DI TRUP

di Cola Caratanã

Arucã-ț trupu cât ma diparti,
ți-l vrei, s-fați auș,
maș boațea s-u apiri di moarti
di trupu cai lu-avuș.

Veagl'i-ț boațea, veagl'i-u di corghi,
di trup nu ai lipsă, ti-alasă.
Homer minduia prit ocl'i'i orghi,
minduia prin noaptea-ahândoasă.

Cându scria ațea ți-ari scrisă,
trupu-al Moisi fuđi aspărat,
prea multu foc lu-angrica, prea multă chisă,
trupu di-anu l'i-eara zborlu sciat.

Nu-arăvda dot ahăntă niori,
ahănti rufei di icoani.
Scriinda, băna di nil'i di ori
armas fără trup, di ori milioani.

Fă ș-tini ca el
anarga-anarga cându dipuini tu carti,
cheatră ma s-șă hibă cartea, cundil'iu surșel,
nu va s-ai moarti.

EURIDICE

di Hristu Cândroveanu

Șerchil'i dit zboarâli a meali
Ni ti-adrară, vrută, 'nă steauă.
Și-anyilicești pritu așeali
Adunati s-hibă constelația meu.

Di-tu ghiurdanea yișteriloru șcreti
Vrea ti loam, s-ti dipuneam diznou,
S-arâsună întreg ș-trâ eti
Cânticu-a nostru, agiums ecou.
O, cât multu ni-i greu,
Trebuie-așea că nu pot s-mutrescu nâpoi,
Siryeani s-ni fac livăđli-al Orfeu,
Dișcl'isi altoară ș-trâ noi...

PLĂNDZI PINDU

di Gheorghe Nevaci

Ahurhi bruma ta s-cadă
Pindu-și plândi caimolu
Fug cărvănil'i dipriună
Tea s-nu li-acată chirolu.

Yini toamna cu pluină
Cădi bruma pisti munță,
Vimtu așuiră la geami
Noptăli sântu fără luină.

Neaua cadî-aoa tu muntî,
Zulapea aurâ nafoarã.
Fug armãnil'î tuț tu-arniu,
Mini singur mi-alãsarã.

Lele, néati, pri-u trãcurã,
Nu dãțeam s-aușed-vloarã,
Voi s-mi duc ș-mini tu-arniu
Ma nu-ni mi-agiutã cicioarã.

Șopatili tuti s-dizgl'eațã
Tora fuđi nãșã, iara,
Cu cãtușa ninga mini
Aștiptãm s-yinã primveara.

ASCĂPITĂRI

di Spiru Fuchi

Deadi luna estã searã,
Multu mușeatã, lunã mplinã,
Ș-eu, hãrhop, u-așteptu iarã
Vruta mea, sã-ni yinã!

Aștiptai – cãt fu luínã
Luna, noaptea tutã,
Ș-cãnd ascãpitã, mãratu-ni,
Bana ni-fu urutã...

Chiru luna – vruta mea,
Sentimentili fuđirã,
Iarã yisili ți-nyisam,
Nu ma apirirã...

Ișe soarãli cãlduros,
Tahina, cu-anami!
Suflitu ma nu-ni lu-aprindi,
Tru-a mea singurami...

Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziție publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă încălcări ale legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil, în conformitate cu legile în vigoare.

Carti tră învițare rămănește. Manual de dialect aromân pentru elevii aromâni din Albania este un manual de predare-învățare a aromânei pentru nivelul A1 – B2 și se adresează tuturor celor care vor să-și însușească acest dialect al limbii române.

Manualul a fost realizat cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni și al Societății de Cultură Macedo-Română.

Prin publicarea acestui manual, autorii pun la dispoziția elevilor, studenților, cadrelor didactice, cercetătorilor un instrument de lucru modern și accesibil care să înlesnească însușirea dialectului aromân.

9 786061 615018